SHAKESPEARE İLE
TARİHE
YOLCULUK

2. basım

Mehmet İnanç Turan

Mehmet İnanç Turan

İsveç Yazarlar Birliği üyesidir. Yayımlanmış kitapları şunlardır:

Nâzım'ı Anlamak (Pêrî, 1998)
Hayat Aşk ve Kadın (Etki, 2000)
Yıkıntının Tarihi ve Teorisi (Etki, 2001 – ikinci basım Özgür Üniversite Kitaplığı, 2011)
İnsan Olması Engellenmiş İnsan (Etki, 2001)
Edebiyatla Örülmüş Aşk Mektupları (Etki, 2003)
Nâzım'ı Nâzımca Anlamak (Etki, 2004)
Shakspeare ile Tanışmak İster misiniz? (Etki, 2006)
Shakspeare ile Tarihe Yolculuk (Etki, 2006)
Küreselleşme (Etki, 2006)
Aykırıhayat (Etki, 2007)
Düşünmenin Felsefi Yolu (Etki, 2007)
Siz de Filozofsunuz (Etki, 2007)
Bin Bir Aforizma (Etki, 2008)
Yaşanmamış Sosyalizm (Yordam, 2009)
Özgür Bir Dünya İçin Direnen Kasabalılar (Etki, 2009)
Felsefenin Ateşi (Kalkedon, 2009)
Marksizm'in Doğuşu (Kalkedon, 2010)
Tarihin Silinmez Mürekkepli Aşkları (Kalkedon, 2010)
On İki Eylül Karanlığında Ölüme Ateş Yakanlar (Kalkedon, 2010)
Felsefi Aşk (Etki, 2011)
Felsefeyi Aşmış Marksizm (Kalkedon, 2011)
Aşkın ve Sevginin Felsefesi (Etki, 2012)
Ütopik Sosyalizmi Aşmış Marksizm (Ütopya, 2012)
Mustafa Suphi'nin Partisi (Etki, 2013)
Büyümüş Marksizm (Ütopya, 2013)
Türkiye Komünist Partisi ve Marksizm (Etki, 2014)
Lenin'e Dönüş (Ütopya, 2014)
Marx'ın Grundrisse'si (Ütopya, 2015)
Asi Ruhlu Kasabalı (Etki, 2015),
Marx'ın Şifresi (Ütopya, 2016),
Lenin'den Sonra (Ütopya, 2016),
Marx'ın Sosyalizm Teorisi ve Karikatürü (Ütopya, 2017),
Marksizm'in El Kitabı (Ütopya, 2017),
Sosyalizm ve Anti-Sosyalizm (Ütopya, 2018),
Mustafa Suphi'nin Partisi'nde Sosyalizm ve Enternasyonalizm (Etki, 2018),
Dimitrov'un Günlükleri (Ütopya, 2019),
Eleştirel Gözle Troçki (Ütopya, 2019).
Aleviliğin Bilimsel Kimliği (Ütopya, 2020).

inancmehmet@hotmail.com

Shakespeare İle Tarihe Yolculuk

Sevgili İnanç Tuna'ya

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

SHAKESPEARE'İN ROMA ve ESKİ YUNANİSTAN TARİHİYLE İLGİLİ OYUNLARI

Giriş

Julius Caesar Üzerine
Julius Caesar

Marcus Antonius ve Kleopatra Üzerine
Antonius ve Kleopatra

Coriolanus

Troilos ile Kressida İçin Mitolojik Önbilgi
Troilos ile Kressida

Atinalı Timon Üzerine
Atinalı Timon

SHAKESPEARE'İN İNGİLİZ TARİHİYLE İLGİLİ OYUNLARI

Giriş

Tarihsel Kişilik Olarak Kral John
Kral John

Tarihsel Kişilik Olarak II. Richard
II. Richard

Tarihsel Kişilik Olarak IV. Henry
IV. Henry

Tarihsel Kişilik Olarak V. Henry
V. Henry

Tarihsel Kişilik Olarak VI. Henry
VI. Henry

Tarihsel Kişilik Olarak III. Richard
III. Richard

Tarihsel Kişilik Olarak VIII. Henry
Tarihsel Kişilik Olarak I. Elizabeth
Tarihsel Kişilik Olarak I. James
VIII. Henry

SONUÇ

KAYNAKÇA

ÖNSÖZ

Shakespeare'in tarihsel oyunlarını doğru değerlendirebilmemiz için hem tarihsel bilgiye, hem tarihe bakışla ilgili yönteme (metodolojiye) ihtiyacımız var. Shakespeare tarih yazıcısı değildir, sanatçıdır. Bu anlamıyla onu tarihçi gibi görüp eleştiremeyiz. Ama Shakespeare'in sanatçı olarak, birey olarak tarihe bakışını ele alabiliriz. Çünkü tarihe bakış, sanatçının dünyaya bakış biçiminin parçasıdır. Tarihsel oyunlar yazan bir sanatçı ister istemez tarihi anlatırken, olayları seçerken, yorumlarken, kendi tarihsel yöntemini, dünya görüşünü işin içine sokmak zorunda kalır.

Yaşamlarını üretmek zorunda olduklarından dolayı insanların tarihi var. İnsanlar kendi tarihlerinin yapıcısıdır, ama tarihin itici gücünü belirleyen nedir? Her toplumda bireylerin farklı özlemleri çarpışır; ancak tarihi belirleyen farklı özlemler midir? Tarihin motor gücü bireylerin "düşünceleri" midir? Tarih, kişilerin -kralların- devlet adamlarının yarattığı olaylar zinciri midir? Bu sorulara doğru yanıtlar vermeden tarihe realist biçimde bakamayız.

Tarih, maddi dünyada insanların yaşadığı şeylerdir. O nedenle maddi dünyada olup biteni maddi dünyaya dayanarak açıklamak gerekir. Tarihin ilk öncülü olan insan, diğer insanlarla toplumsal ilişkilere girerek, içinde bulunduğu toplumsal koşullara bağlı olarak tarihi yaratır. Toplumsal gelişimin belirleyeni, insan zekâsı, tercihi, özlemleri, niyetleri değildir. Bunlar, temel belirleyici olan toplumsal koşulların etkileyicileridir.

Tarih açıklamalarını sadece kişilere, onların rastlantılarına bağlamak doğru olmaz. Tarihsel olayların en önemli nedenlerini bulmak, onları rastlantılardan ayırmak gerekir. Montesquieu şöyle derken haklıdır: "Tarihin akışını rastlantı belirlemez. Her devlette, onun doğuşuna, varlığını sürdürmesine ve yıkılışına yol açan genel nitelikte maddi ve manevi nedenler vardır."[1] Tarihi, rastlantılara bakarak yanlış biçimde açıklamanın bir örneğini buraya alabiliriz. İngiliz tarihinde Tudorlar döneminde Kral VIII. Henry, karısından boşanmak istiyordu, boşanmayı Papa'nın onaylaması gerekiyordu. Papa onay vermedi, VIII. Henry ile araları açıldı. VIII. Henry olayı bahane ederek kilise topraklarına el koydu. Yüzeysel bakışla, VIII. Henry'nin kilise topraklarına el koymasının nedeninin Papa'nın boşanmayı onaylamaması olduğunu söyleyebiliriz. Halbuki bu bir rastlantıdır. VIII. Henry'nin kilise topraklarına el koyması için ekonomik, politik birçok neden vardı. Çünkü böyle ekonomik-politik sebepler olmasaydı, boşanma sorunu olmayan diğer Avrupa krallarının da niçin kilise topraklarına el koyduğunu açıklayamazdık.

Tarihin başrolünü krallara, büyük kahramanlara, devlet adamlarına vermek, -halka da dilsiz rolünü oynatmak- tarihe yanlış bakışın ilk habercisidir. Tarihsel geçmişi, kralların, hanedanların tarihi olarak görmek; bir kralın ölümüne ve bir başkasının onun yerine geçmesine tarihsel sürecin temel olguları olarak bakmak; yükselişleri, çöküşleri, kralların kişisel özelliklerine bağlamak; "Krallar Tarihi" yazmaktır. Krallık dönemi bitince bu görev büyük devlet adamlarına devredilmiştir, onların tarihi yazılmaya başlanmıştır. Akademik tarih böyle bir tarihtir. Onlara göre tarihi devlet adamları yapar. Bu da "Devlet Adamları Tarihi" yazıcılığıdır, doğru değildir. Tarihi, ahlaklı insanlar ile ahlaksız insanlar arasındaki kavga olarak görmek de doğru değildir. Tarihe bakışta ortaya çıkan başka bir yanlış, "Yazgıcı Tarih" anlayışıdır.

[1] Montesquieu, Aktarma: E.H.Carr, *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, İmge Kitabevi, 1992, s.49

Tarihe doğru bakabilmek için nesnelliğe gereksinim vardır. Tarih, toplumsal çözümleme aracıdır. Ne var ki, tarihi kendi egemenlik amaçlarının aracı yapmak isteyenler, onu nesnelliğinden koparmaya çalışır. Toplumdaki egemen tarihsel düşünceler egemenlerin düşünceleri olduğundan dolayı, nesnel tarihçi olabilmek, tarihe nesnel bakabilmek bu nedenle zordur. Tarih çarpıtıcılığının arka planında ideolojik çıkarlar gizlidir. Bir yazar tarihsel olayları anlatırken realizmden kopmadan, kendi öznelliğini, hayal gücünü kullanabilir; fakat yazarın öznelliği, tarihsel olayları çarpıtmaya varmamalıdır.

GİRİŞ

Shakespeare'in tarih üzerine yazdığı oyunları iki bölüm halinde inceleyeceğiz. Birinci bölümde, "Eski Yunanistan ve Roma tarihiyle ilgili oyunlar"; ikinci bölümde, "İngiliz tarihiyle ilgili oyunlar" yer alıyor.

Eski Yunanistan ve Roma tarihiyle ilgili oyunları şöyle sıralayabiliriz:

1) *Julius Caesar*
2) *Antonius ve Kleopatra*
3) *Coriolanus*
4) *Troilos ile Kressida*
5) *Atinalı Timon*

Atinalı Timon, *Troilos ile Kressida*, eski Yunanistan tarihine; *Julius Caesar*, *Antonius ve Kleopatra*, *Coriolanus*, Roma tarihine dayanır. Roma tarihinin bir dönemini içeren *Julius Caesar* ile *Antonius ve Kleopatra* tarihsel kronoloji (zamandizin) açısından birbirini izler. *Coriolanus* ise başka bir tarihsel döneme aittir. Eski Yunanistan tarihine ilişkin oyunların arasında kronolojik yönden bağlantı yoktur.

İngiliz tarihiyle ilgili oyunlar şunlardır:

1) *Kral John*
2) *II. Richard*
3) *IV. Henry*
4) *V. Henry*
5) *VI. Henry*
6) *III. Richard*
7) *VIII. Henry*

Shakespeare'in İngiliz tarih oyunlarından *Kral John* dışında kalan diğerleri tarihsel süreç olarak birbirini takip ederler. Ancak oyunların yazılış tarihi bu sıraya göre değildir. Ayrıca *IV. Henry* iki bölüm, *VI. Henry* ise üç bölüm halinde yazılmış olduğundan dolayı, Shakespeare'in İngiliz tarihiyle ilgili toplam on tarih oyununun olduğunu söyleyebiliriz.

Shakespeare'in tarih oyunlarının daha iyi anlaşılması ve nesnel tarihle, bu oyunların anlattığı tarih arasındaki farkların daha iyi görülmesi açısından, gerekli olan oyunların başına nesnel tarihsel bilgileri koymayı uygun bulduk. Ayrıca mitolojiye dayanan oyunlar için de mitolojik bilgileri ekledik.

SHAKESPEARE'İN ROMA VE ESKİ YUNANİSTAN TARİHİYLE İLGİLİ OYUNLARI

JULİUS CAESAR ÜZERİNE

Roma köleci toplumunda Sylla adlı diktatörün kurduğu rejim İsa'dan önce 79 yılında (İ.Ö. 79) çöker; rejimin karşısına üç kişinin önderliğinde bir muhalefet çıkar. Bu üç kişi; Pompeius, Crassus, Lepidus'tur. Bunların üçü de egemen sınıfa mensuptur, büyük toprakların sahibidir.

Köleci egemenliğe karşı İ.Ö. 73 yılında Spartaküs'ün örgütlediği kölelerin isyanı başlar; Roma iktidarını tehdit edecek noktaya gelirler. Romalı egemenler ile köle sahipleri birleşerek isyanı ezmeye girişirler. İsyan Crassus ve Pompeius tarafından kanla bastırılır, Crassus altı bin köleyi çarmıha gerer.

Spartaküs isyanının yenilgisinden sonra Pompeius öne geçip, Crassus'u saf dışı bırakır, tek başına en büyük iktidar yetkisini kendinde toplamak ister. İşte bu noktada Crassus'un desteğiyle genç Julius Caesar (Sezar) "demokrasi maskesini" takarak politik sahneye çıkar.

Pompeius, rakipleri olan Crassus ile Caesar'ı ezemeyeceğini anlayınca onlarla uzlaşma yoluna gider. İ.Ö. 60 yılında gizli bir anlaşma yaparlar. Buna Roma tarihinde Birinci Triumvira (Birinci Üçlü yönetim) denir. Bu kolektif gizli bir diktatörlüktür. Herkes kendi hesabına çalışır. Julius Caesar iktidarı elinde toplamaya başlar. İ.Ö. 59 yılında konsül seçilen Caesar, Senato'yu toplantıya çağırmaz, kendi başına işleri idare eder ve yaptıklarına da "halk adına" damgasını yapıştırır.

Caesar, Pompeius ile kavgaya tutuşur. Pompeius Yunanistan'a kaçar (İ.Ö. 49). Caesar onu takip eder; İ.Ö. 48 yılında onun ordusunu bozguna uğratır. Pompeius Mısır'a sığınır, ama Caesar'a yaranmak isteyenler tarafından öldürülür. O sırada Mısır'da iktidar kavgası vardır, Kraliçe Cleopatra (Kleopatra) iktidardan uzaklaştırılmıştır. Caesar, Mısır'a girerek iktidarı Kleopatra'ya geri verir. (İ.Ö. 48) ve onunla "aşk" yaşamaya başlar; bu ilişkiden Caesarion adlı çocukları doğar. (O dönemde Caesar'ın Roma'da da bir karısı vardır.) Caesar, Mısır'da kalmayıp Roma'ya geri döner.

Kleopatra Caesar ile evlenip kendi iktidarını Roma'dan pay alarak genişletmek ister. Ne var ki, Caesar hâlâ Calpurnia adlı kadınla evlidir. İ.Ö. 46 yılında Kleopatra Roma'ya gelir. Kleopatra ve Caesar'dan olma oğlu Caesarion, Roma'da görkemli törenle karşılanır. Caesar onları Tiber ırmağı kıyısındaki lüks villasına yerleştirir. Ayrıca Kleopatra'nın altından yapılmış heykelini Venüs Tapınağı'na koydurur.

* * *

İ.Ö. 45 yılından itibaren Roma'nın tek mutlak hükümdarı Caesar'dı artık. "Sylla gibi o da, imparator unvanını aldı. Kendi adına bastırılan paralarda 'İmparator Sezar, yurdun babası, sürekli diktatör' kelimelerini görüyoruz. 'Yurdun babası' ve 'diktatör' unvanlarının eklenişi, bu askeri iktidarın, özünde tüm sivil topluma yayıldığının, Cumhuriyetin bir askeri monarşiye dönüşmekte olduğunun bir işaretiydi."[2] Caesar şöyle diyordu: "Cumhuriyet, gerçekliği olmayan bir addır yalnızca; sözlerime kanun olarak baksın herkes!"[3] Böylece Caesar bütün devlet

[2] Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Cilt 1, Cem Yayınevi, 1994, s.523
[3] A.g.e., s.524

organlarını kendisine bağlar. Tarihçi Plutarkhos Caesar'ın iktidar hırsına sahip kişiliğini şöyle anlatır:

"Onu yönlendiren gerçek neden, bir zamanlar Büyük İskender'i ve Kyros'u bütün insan soyuna karşı harekete geçirmiş olan nedenin aynısıdır, yani söndürülmesi olanaksız bir imparatorluk hırsı ve de dünyanın ilk ve en büyük adamı olmak için duyulan delice bir tutku."[4]

Caesar kendi iktidarını sağlamlaştırmak için Pompeius taraftarlarını affeder, onları önemli görevlere getirmekten çekinmez. Ancak Pompeius'un eski yandaşları, Caesar'ın adamları olarak Caesar'ın kuyusunu kazmaya girişirler. Böylece Caesar'ın diktatörlüğüne karşı çıkan bir muhalefet oluşmaya başlar.

Caesar'ı istemeyenlerin başında Cassius vardır. Cassius bir zamanlar Pompeius'un filo komutanıdır ve Caesar'ın kadırgalarını Messina boğazında yakanlardandır. Daha sonra Caesar'ın kesin egemenliğini kurmasından sonra Caesar'a katılır; Caesar'ın yanında önemli görevler alır.

Brutus (Marcus) ve kardeşi Brutus (Decimus) da eskiden Pompeius'un tarafında savaşmış Roma'nın zenginleridir. Özellikle Brutus (Marcus), Caesar'ın affından yararlanarak önce Atina'ya gidip felsefe okur, sonra da Caesar'ın gözdesi haline gelir. Brutus'un amcası Cato ise, Caesar'ın affından yararlanmak yerine kendini öldürmeyi seçer.

Caesar, kendi çevresindeki insanlardan en çok komutan Marcus Antonius'a ve kendisinin evlat edindiği Octavius'a (o sıralar Yunanistan'dadır) güvenir; kendisinden sonra Octavius'un iktidara gelmesini ister. Bu nedenle Antonius ile Octavius arasında çelişki vardır; fakat her ikisi de Caesar'ın destekçisi olarak gözükür. Caesar "Büyük Doğu Seferi" için hazırlığa başlar. Bu sefere henüz çıkmadan İ.Ö. 44 yılının 15 Mart günü, otuz beş hançer darbesiyle Senato'da öldürülür.

"Tertipçiler, orduda yüksek mertebelere erişmiş, ileri gelen Cumhuriyetçi senatörlerdi. Sezar'ın yakınlarıydı hepsi de. Ama aslında hemen hemen tümü Pompeius'un eski yandaşlarındandı ve Sezar tarafından da affedilmişlerdi. Başlarında da, Roma'nın zengin Junius Brutus ailesinin iki üyesi bulunuyordu: Marcus Junius Brutus, Decimus Junius Brutus. Her ikisi de Sezar'ın gözbebeği olan iki kişi."[5]

Caesar'ı öldürenlerin en büyük korkuları Roma ordusudur; ordunun başında Caesarcı Marcus Antonius ile Lepidus vardır. Caesar'a karşı olanlar ve onu destekleyenler hemen birbirine girmezler. Fakat Caesar'ın cenaze töreninde Caesar'ın vasiyetnamesi okunup, her yurttaşa mirasından pay verdiği öğrenilince, halk başkaldırır. Herofil adlı birisi halkın başına geçerek ve "Caesar'ı fakirlerin temsilcisi" gibi göstererek, devlete karşı isyana girişir. Halk korkusu, devletin egemenlerini birleştirir: Cassius-Brutus ekibiyle, Antonius-Lepidus ekibi uzlaşır. Caesar'ın katilleri affedilecektir, ayrıca görevlerini sürdürmeye devam edeceklerdir. Buna karşılık Caesar'ın mallarına el konulmayacaktır, onun ölüsüne hakaret edilmeyecektir. Antonius'un emriyle Herofil ve yandaşları yakalanır, hemen öldürülür. Bu arada Antonius'un uyarılarını dikkate alan Kleopatra, Mısır'a geri döner.

Caesarcılar arasında görüş birliği yoktur. Antonius tek başına egemen olmak amacıyla Caesar'ın evlat edindiği Octavius'u geriye itmek ister. Antonius ile Octavius arasında iktidar

[4] M.Plutarkhos, *Marcus Antonius*, Çeviri: Dr. Mehmet Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s.12
[5] Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Cilt 1, Cem Yayınevi, 1994, s.525

kavgası başlar. Octavius, Antonius'u, Modena Savaşı'nda yener (İ.Ö. 43). Antonius geriye çekilmek zorunda kalır; Octavius'un egemenliğini kabul etmiş görünür. Senato zaten Octavius'un iktidarını onaylamıştır.

Bu arada Caesar'ı öldürenlerle yapılan uzlaşma yavaş yavaş çözülür. Brutus-Cassius ekibi Yunanistan'a geçer, orada askeri güç biriktirir. Anti-Caesarcılara karşı Caesarcılar birleşir. İ.Ö. 43 yılının sonbaharında üç Caesarcı (Antonius, Octavius, Lepidus) geçici olarak anlaşırlar (İkinci Triumvira) ve anti-Caesarcıları yok etmek için atağa kalkarlar. Antonius ile Octavius'un orduları Yunanistan'a geçerler. Brutus ve Cassius'un ordusuyla Philippi'de karşılaşırlar, onları yenerler. Önce Cassius, sonra Brutus intihar eder (İ.Ö. 42). Böylece "İkinci Triumvira" eliyle yeni Caesarcı diktatörlük başarı kazanmış olur. Antonius Doğu eyaletlerini; Octavius, Batı'yı (İtalya, Galya, İspanya); Lepidus Afrika'yı alır.

JULİUS CAESAR

“Her köle avucunun içinde taşır
Kendi köleliğinden kurtulma gücünü.”

Casca, “Julius Caesar”
W.Shakespeare

Shakespeare’in 1599 yılında Roma tarihiyle ilgili yazdığı bu tragedyanın anlatım tarzı, imgeleri çok yalındır. Oyundaki şiirsel atmosfer hemen dikkati çeker. Oyunun ismi *Julius Caesar* olarak konmuş olsa da, oyunun kahramanının “Brutus” olduğunu kabul etmek gerekir.

Shakespeare ana kaynak olarak tarihçi Plutarkhos’un konuyla ilgili yazdıklarına dayanmıştır; kaynağa temel noktalarda bağlı kalmış, kendi eklemelerini çok az işe karıştırmıştır. Antonius’un söylevi Shakespeare’in kendi yaratımıdır. Shakespeare söz konusu tarihi anlatırken zaman aralıklarını kısaltmıştır. Örneğin Caesar’ın öldürüldüğü gün ile Antonius’un cenaze söylevini yaptığı günü birleştirmiştir. Octavius’un, Julius Caesar öldürüldükten sonra Atina’dan geliş tarihini öne almıştır.

Caesar’ın öldürülmesiyle (İ.Ö. 44), Brutus ve Cassius’un ölmesi (İ.Ö. 42) arasındaki zaman diliminde, Caesarcılarla, anti-Caesarcılar arasında yapılan anlaşmadan Shakespeare bahsetmez. Brutus ve arkadaşlarının ölümüyle sonuçlanacak olayları Caesar’ın cenaze töreniyle başlatır, Philipi Savaşı’yla sonlandırır. Brutus’u abartarak gerçek bir “halk kahramanı” olarak sunar. Ayrıca Plutarkhos’un anlattığı Caesar-Kleopatra “aşk” ilişkisini oyuna katmaz.

* * *

Caesar, İspanya’da kazandığı askeri başarıların sevinciyle Roma’ya döner. Caesar’ın isteği bir an önce Roma’nın kralı olmaktır. Ona destek veren en önemli kişi Marcus Antonius’tur. Caesar’ın kral olmasını istemeyen Cassius ve arkadaşları onu öldürme planları yapmaktadır. Cassius politik olarak kurnazdır; komployа Caesar’ın yakınında duran Brutus’u katmayı düşünmektedir.

Brutus, Caesar’ı seven, ancak onun kral olmasını istemeyen birisidir. Caesar’ın dostluğuna değer vermesine rağmen onun tek başına egemen olma hırsına karşıdır. Brutus’un siyasal tutumuyla, Caesar’a duyduğu sevgi çarpışmaktadır. Brutus bu ikilemin verdiği sıkıntı nedeniyle düşüncelidir, ne yapacağına henüz karar verememiştir. Cassius, Brutus’un yüzünün asık olmasının ve kendisine karşı soğuk davranmasının nedenini sorar. Brutus’un yanıtı şöyledir:

“Beni yanlış anlama, Cassius:
Eğer yüzüm daha asık göründüyse sana,
Bu değişiklik yalnız kendi içimle ilgilidir.
Birkaç zamandır birbiriyle çatışan
Duygular, düşünceler içindeyim;
Kendi kendimle uğraşıyorum yalnız.
Bu yüzden görünüşüm değişmiş olabilir az çok,
Ama yakın dostlarım alınmamalı bundan,
Ki seni de onlar arasında biliyorum, Cassius.

İlgisizliğime başka anlam verme:
Zavallı Brutus kendi kendisiyle savaşıyor,
Başkalarına sevgisini gösteremiyor, de."[6]

Brutus haklıdır; insanın kendi ruhunda iç savaş varsa, o insan ne kendisine ilgi gösterebilir, ne başkasına. Ne kendisini memnun edebilir, ne dostlarını. İnsanın diğer insanlara sevgisini gösterebilmesi için iç huzura, içsel barışa ihtiyacı vardır. Özünde Cassius, Brutus'un yaşadığı içsel bunalımın nedenini bilmektedir. Brutus'u tamamen çözmek amacıyla konuşmaya girişir.

"Canım Brutus, beni dinleyeceksin öyleyse:
Madem bir başka yerde yansımadan
Göremiyorsun kendi kendini,
Ben bir ayna olup sana, övmeden seni,
Koyacağım gözlerinin önüne
Kendinin henüz bilmediğin yanlarını.
Benden kuşkulanma sakın, Brutus;
İkiyüzlü soytarının biri olup ta
Önüme gelene dostluk yeminleri edersem,
Şunu bunu kucaklayıp, pohpohlayıp
Arkasından ağzıma geleni söylersem,
El âlemi tavlamaya çalıştığımı görürsen,
Kork o zaman benden."[7]

Cassius, Brutus'un, Caesar'ın kral olmasını istemediğini öğrendikten sonra (ki bu görüş Cassius'un rahat konuşması için önkoşuldur) Caesar'ın zayıflıklarını anlatmaya başlar. Brutus'u dikkatli biçimde över. Caesar'ın halk üzerindeki etki gücüyle, Brutus'un etki gücünü karşılaştırıp aralarına eşit işareti koyar. Cassius'un, Brutus'a söylediği en etkili sözler şudur:

"Gün gelir, insan kaderini avucuna alabilir:
Birer uşak gibi yaşıyorsak, sevgili Brutus,
Kabahat yıldızlarımızda değil, kendimizde."[8]

Cassius'un yukarıdaki sözleri onun şimdilik kaderci olmadığını gösterir. (Şimdilik diyorum, çünkü ileride Cassius bu görüşünden vazgeçerek kaderci olacaktır. O zaman da şöyle diyecektir: "Bilirsin ne kadar bağlıyımdır Epikuros'a ve inancına. Ama değişti artık düşüncem: Kader belirtilerine inanır oldum az çok."[9] Bilindiği gibi Epikuros kadere inanmayan bir filozoftur.)

Cassius-Brutus konuşması sürerken, Caesar alanda toplanmış halk önünde rol yapmaktadır; Antonius ona krallığın simgesi olan tacı uzatmaktadır, Caesar tacı almak için can atmasına rağmen tacı almamaktadır. Halk ise Caesar'ı tacı almadığı için alkışlamaktadır. Caesar yaptığı rolün halk tarafından anlaşılmamasına dayanamayarak bayılmıştır. Kendine geldiğinde düşme nedeni olarak hastalığını (Caesar saralıdır) gösterip, halktan özür dilemiştir.

[6] W.Shakespeare, *Julius Caesar*, Çeviri: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1999, s.13-14
[7] A.g.e., s.15
[8] A.g.e., s.17-18
[9] A.g.e., s.128

Bu arada Cassius-Brutus konuşması biter. Brutus, Cassius'un Caesar üzerine söylediği olumsuz şeyler üzerine düşüneceğini söyler. Böylece Cassius, Brutus'ta yanmayı bekleyen ateşi tutuşturmuştur.

* * *

Brutus, Cassius'tan ayrıldıktan sonra evine gider, içi rahat değildir. Caesar'ın öldürülmesinin gerekli olup olmadığını düşünmektedir, olayı kendi kafasında sorgulamaktadır. Brutus'un içsel tartışması şöyle gelişir:

"Ölmesi gerekiyor, başka yolu yok.
Benim hiçbir çıkarım yok ona saldırmakta
Halkın yararından başka.
…
Doğrusu, bugüne dek görmedim Caesar'ın
Aklından çok tutkularından yana gittiğini.
Ama herkesin bildiği denenmiş bir şeydir:
Aşağıda olanların yükseklerdedir gözü;
Merdiven çıkanın yukarıya çevriktir yüzü;
Ama son basamağa ulaştı mı bir kez
Merdivene çevirir sırtını, bulutlara bakar,
Hor görüp birer birer basıp çıktığı basamakları.
Caesar da böyle yapabilir:
Yapar korkusuyla durmalıyız önüne."[10]

Caesar öldürülmeden çok önce tutkularının, hırslarının esiri olmuştur. O aşağıda değil, zaten tepededir. İstediği şeyleri kimseye danışmadan yapmaktadır, ismi "kral" olmasa bile mutlak olarak Roma'nın kralıdır. Sanki Brutus komploya karışmaya sadece "Caesar tacı aldıktan sonra aklına eseni yapar," korkusuyla karar vermiş gibidir.

Brutus'un "merdiven benzetmesi" çıkarların çatıştığı bir toplum için anlamlıdır. İnsan böylesi toplumda merdiven çıkarken arkadaki yetişmesin diye aşağıya bakar, önündekini ezip geçmek için de hep yukarıya bakar. En uca yetiştiğinde ise yukarıdaki gökyüzüne bakarak kendi büyüklüğünü görür ve aşağıdakileri küçümser.

Brutus kararını vermiştir, Caesar'ı öldürme eylemine katılacaktır. Ancak ruhundaki iç savaş henüz bitmemiştir. Karar vermekle, kararı gerçekleştirmek aynı şey değildir. Kararı, eylemin ilk adımına dönüştürmek başka bir enerji gerektirir. Brutus bunun bilincinde olduğundan dolayı şöyle der:

"Korkunç bir şeyin yapılmasıyla
İlk adımın atılması arasında geçen zaman
Bir kâbus, bir korkulu rüya gibi bir şey.
Düşünce bedenin ölümlü organlarıyla
Danışıp tartışıyor sanki bu arada,
Ve tek başına insan, küçük bir krallık gibi,
İç savaş buhranları geçiriyor."[11]

[10] A.g.e., s.36
[11] A.g.e., s.38

Caesar, Brutus'a güven duyar; ancak Cassius'a güvenmez, ondan şüphelenir. Caesar, Cassius hakkındaki görüşünü Antonius'a şöyle anlatır:

"Binde bir gülümsüyor;
Gülümseyince de öyle gülümsüyor ki
Alay ediyor sanki kendisiyle
Şaşıyormuş gibi kendi aklına
Gülümsenecek bir şey bulabildiği için.
Onun gibilerin içi rahat değildir hiçbir zaman
Kendilerinden üstün kişiler karşısında;
Onun için de korkulur böylelerinden:
Ben sana neden korktuğumu değil
Neden korkulması gerektiğini söylüyorum."[12]

Cassius, hem Caesar'ın kral olmasına karşı olduğu, hem de Caesar'ın gözünde kendi yerinden memnun olmadığı için Caesar'ı öldürmek istemektedir. Hatta Caesar'ın, Brutus'u sevmesi bile ona dokunmaktadır. Bu nedenle Cassius kendi kendine şöyle konuşur:

"Hangi göz sağlamdır boyanmayacak kadar?
Caesar sevmiyor beni, ama Brutus'u seviyor;
Ben Brutus olsaydım, o da Cassius olaydı,
Böylesine hor görebilir miydi beni Caesar?"[13]

Cassius ne yaptığını bilen kararlı bir adamdır, örgütleyicidir. İktidar üzerine hesap yaparken bunun teorik temellerini döşer. Egemen-elit kesimin adamı olmasına karşın, kendi eylemine iradi başkaldırı tacı giydirmesini bilir; kendi geleceğini kendi elleriyle yaratmak ister. Cassius'un gücü, inanılan bir düşüncenin hiçbir baskıyla engellenemez gücünden gelir. Cassius'un şu sözleri tarihsel olarak her zaman doğrulanmıştır:

"**Ne taş kuleler, ne tunç duvarlar,**
Ne havasız zindanlar, ne zincirler
Bağlayabilir insan kafasındaki gücü.
Ama can usandı mı dünya nimetlerinden
Kendi kendini azat edebilir her zaman.
Ben bildiğim gibi herkes de bilir ki
İnsan kendi payına düşen zorbalık yükünü
Kaldırıp atabilir dilediği zaman."[14]

Ne var ki Cassius bu sözleri, ezilen kölelerin, ezen köle sahiplerine karşı söylemesi gereken sözler olarak söyleyemez; çünkü kendisi köleci Roma toplumunun yönetici kesimine dahildir. O, yalnızca egemen kesim içindeki tekli Caesar iktidarına karşıdır. Böyle olsa da, yukardaki sözler baskıya karşı çıkan insan düşüncesinin önemini gösteren sözlerdir.

* * *

[12] A.g.e., s.20
[13] A.g.e., s.26
[14] A.g.e., s.30-31

Sonuçta Caesar'ı öldürmek isteyenler toplanır, eylemi planlamaya başlarlar. Cassius hiç kimsenin verilen karardan caymaması için kendi aralarında yemin edilmesini ister. Brutus buna karşı çıkar, şöyle konuşur:

"Kurtulmaya can atmak için, yurttaşlarım,
Haklı davamızdan başka mahmuza ne lüzum var?
Nemize gerek daha sağlam senet, bir Romalının
Gizlice de verse dönmeyeceği sözden başka?
Hangi yemin daha güçlüdür
Namusun namusla anlaşıp ta
Ya bunu yapar, ya bu uğurda ölürüz demesinden?
Bırakın rahipler, korkaklar, kalleşler,
Çerden çöpten yaratıklar, kötülüklere
Taparcasına katlanan zavallılar yemin etsin;
Kötülük peşinde olup da
İnsanda kuşku uyandıranlar yemin etsin;
Ama biz, giriştiğimiz işin öz değerini,
Yüreklerimizin söndürülmez ateşini düşürmeyelim,
Ülkümüzü ve zaferimizi yeminlere bağlayarak."[15]

Brutus'un yaklaşımına tümüyle katılmamak olanaksızdır. Yemin, karşıdakine duyulan potansiyel güvensizlik sonucu istenen boş bir garantidir, girişilen savaşta anlamı yoktur. Dönekliği "yemin belgesi" durduramaz. Cassius bu gizli toplantıda, Caesar'ın en çok güvendiği Antonius'un da öldürülmesini önerir. Brutus buna karşı çıkar, der ki:

"Yolumuzu fazla kanlı görebilirler, Cassius,
Başla birlikte kolu bacağı da kesersek,
Öldürünce kan sarhoşluğuna tutulanlar gibi.
Antonius, Caesar'ın kolu, bacağıdır sadece.
Kurban kesmekle kalalım, kasap olmayalım, Cassius;
Bizler Caesar'ın düşüncesine karşı ayaklandık,
İnsan düşüncesindeyse kan yoktur.
Ah ne olurdu, Caesar'ın canına kıymadan
Caesar'ın düşüncesini alaşağı edebilseydik!
Ama, ne yazık ki,
Kanı akması gerek Caesar'ın."[16]

Brutus burada ilk iyi niyetli yanlışını yapar; Caesar'ın düşüncesinin, Antonius'un eylemiyle devam edeceğini göremez. Düşüncenin kendisinde kan yoktur, ama eyleme dönüşmeyen düşüncenin ne anlamı vardır? Eyleme dönüşen zorla iktidarı ele geçirme düşüncesi ise ister istemez kana bulaşır. Brutus, Caesar konusunda bunu zorunlu olarak kabul ederken, Antonius'un iktidarı bırakmamak düşüncesinden güzellikle vazgeçemeyeceğini anlayamaz.

* * *

Caesar'ın karısı Calpurnia rüyasında kocasının öldürüldüğünü görmüştür; bu nedenle Caesar'ın Senato toplantısına gitmesini istememektedir. Caesar'ı öldürmek isteyenlerse planlarını Caesar'ın Senato toplantısına geleceğini varsayarak yapmıştır. Caesar önce karısının ısrarlarına

[15] A.g.e., s.41-42
[16] A.g.e., s.43

dayanamayarak Senato'ya gitmemeye karar verir. Fakat Senato'nun kendisine taç giydirmeye karar vereceğini öğrenince dayanamaz, Senato'nun yolunu tutar.

Caesar Senato'ya girdikten sonra, Caesar'ın sürgüne yolladığı Publius Cimber adlı kişinin Caesar tarafından affedilmesi istenir. Bu isteğe Brutus da katılır. Caesar isteği kabul etmediği gibi, bir de kendini yücelterek konuşur:

"Sizler gibi olsam, yumuşatırdınız beni;
Yalvarmasını bilsem, dinlerdim yalvaranları;
Ama ben Kutupyıldızı gibi oynamam yerimden
O yıldız ki bütün göklerde
Eşi yoktur dayatıp yerinde durmakta.
Bunca kıvılcımlar donatıyor gökyüzünü,
Hepsi ateş alev, pırıl pırıl,
Ama bir teki var yalnız hep yerli yerinde duran.
Dünyamız da böyle: İnsan dolu dünyamız da;
Hepsinin eti kemiği var, kanı var, canı var:
Ama bir tek insan var benim bildiğim,
Sarsılmaz, yerinden oynatılmaz,
İşte o insan da benim."[17]

Caesar'ın sözleri, öldürme eylemini yapacak eylemcileri kendi eylemlerinin haklılığına daha çok ikna eder. Fırsat bekleyen Cassius-Brutus ekibi saldırıya geçer, Caesar'ı bıçaklarlar. Caesar, "Sen de mi Brutus?" diyerek ölür.

* * *

Caesar'ın öldürülmesinden hemen sonra Antonius evine kaçar. Olayın şok etkisini üzerinden atmaya çalışır. Eğer kendisine Caesar'ın niçin ölümü hak ettiği açıklanırsa, "Caesar'ın ölüsünü, Brutus'un dirisinden daha çok sevecek değilim" diyerek, Brutus'a haber gönderir. Brutus ona dokunmayacaklarını söyler. Antonius, Brutus'un yanına gelir. Caesar'ın cenaze töreninde halka konuşma yapmak için izin ister. Brutus bunu kabul eder, böylece ikinci politik yanlışı yapmış olur. Cassius onu uyarınca, ilk konuşmayı kendisinin yapacağını söyleyerek, yaptığı politik hatayı düzeltebileceğini sanır. Brutus politik olarak tecrübesizdir. Cassius gibi tehlikeyi önceden göremez. Forumdaki kürsüye ilk önce Brutus çıkar, halka Caesar'ı niçin öldürdüğünü açıklar:

"Bu toplulukta Caesar'ı çok sevmiş biri varsa derim ki ona, Brutus'un Caesar'a sevgisi daha az değildi onunkinden. Öyleyse neden Caesar'a karşı ayaklandın, derse bu dost bana şu karşılığı veririm: Caesar'ı daha az sevdiğim için değil, Roma'yı daha çok sevdiğimden. Caesar yaşayıp da hepinizin köle olarak ölmeniz mi daha iyi, yoksa Caesar ölüp de hepinizin hür insanlar olarak yaşamanız mı? Caesar beni severdi, ağlarım onun için; mutluluğa ermişti, sevinirim; bir kahramandı, saygı duyarım; ama tutkuya kapıldı, öldürürüm. Sevgisine gözyaşı, mutluluğuna sevinç, yiğitliğine saygı, tutkusuna ölüm. Köle olmayı isteyecek kadar aşağılık biri var mı burada? Varsa söylesin: Ona kötülük ettim. Romalı olmayı istemeyecek bir odun kafalı var mı içinizde? Varsa söylesin: Ona kötülük ettim. Yurdunu sevmeyecek kadar alçak biri var mı burda? Varsa söylesin: Ona kötülük ettim. Var mı öylesi, soruyorum?"[18]

[17] A.g.e., s.66
[18] A.g.e., s.79

Bu konuşmadan çıkan sonuç, Brutus'un "öldürme eylemine" yurtsever amaçla katıldığıdır. Fakat diktatör Caesar öldürülmüş olmasına rağmen Roma'nın köleci devleti ayaktadır; Caesar'ın yolundan gidenler bu köleci devleti korumaya çalışacaklardır. Brutus sadece Caesar'ın kişiliğiyle hesaplaşma yolunu seçmiştir.

Konuşmayı dinleyenler Brutus'u alkışlarlar. Brutus gönül rahatlığıyla evine gider. Kürsüye Antonius çıkar. Antonius bize burada "tarafsız - ama taraflı" konuşmanın çok güzel bir örneğini verir; Brutus ve arkadaşlarını onaylıyor görünerek, aslında onları onaylamadığını gösterir. Antonius bu önemli konuşmasında der ki:

"Ben Caesar'ı gömmeğe geldim, övmeye değil.
(…)
Soylu Brutus muhteris dedi Caesar için:
Öyle idiyse, ağır bir suç bu,
Ve Caesar bütün ağırlığıyla ödedi suçunu.
(…)
Dostumdu; vefalı ve dürüsttü bana karşı;
Ama Brutus muhterisdi diyor:
Brutus şerefli bir insandır.
Caesar nice esirler getirdi Roma'ya,
Fidyeleriyle devlet hazineleri doldu:
Bundan ötürü mü muhteris göründü Caesar?
Fakirler ağlayınca gözleri yaşarırdı;
Bir muhteris daha katı yürekli olsa gerek,
Ama Brutus muhterisdi diyor,
Brutus'sa şerefli bir insandır.
Geçen bayram hepiniz gördünüz,
Krallık tacını üç kez sundum ona,
Üçünde de almadı. İhtiras denir mi buna?
Ama Brutus muhterisdi, diyor;
Brutus'sa şerefli bir insandır, şüphesiz.
Ben Brutus'a karşı konuşmuyorum, hayır;
Bildiğim kadarını söylüyorum yalnız.
(…)
Ah kardeşler! Ben yüreklerinizi, kafalarınızı
Azdıracak, ayaklandıracak bir insan olsaydım,
Brutus'a da, Cassius'a da kötülük edebilirdim;
Ama, bilirsiniz, şerefli insanlardır onlar.
Onlara kötülük etmek istemem.
(…)
Ben bir söz ustası değilim, Brutus gibi;
Hep bilirsiniz, ben dostunu seven
Kaba saba bir adamım; bunu bildikleri için
İzin verdiler halkın önünde konuşmama.
(…)
Ama ben Brutus olsaydım,
Ya da Brutus Antonius'un yerinde olaydı,
Öyle bir Antonius olurdu ki,
Akıllarınızı başlarınızdan alır,
Caesar'ın her bir yarasını bir dile çevirip

Roma'nın taşlarını yerinden oynatır,
Ayaklandırırdı sizi."[19]

Ayrıca bu konuşmada Antonius, Caesar'ın vasiyetnamesinden bahseder; Caesar'ın kendi mirasından halka pay bıraktığını söyler. Artık halkın ayaklanması için bütün koşullar oluşmuştur, halk ayaklanır. Brutus-Cassius Roma dışına kaçarlar.

* * *

Caesar'ın öldürülmesinden sonra ortaya çıkan iktidar boşluğu Antonius-Octavius-Lepidus üçlü ittifakı ile doldurulur. Bunlar arasında silik kişiliği olan Lepidus'tur. Antonius onu açıkça kullanır. Antonius, Lepidus hakkında Octavius'a der ki:

"Değersiz, küçük adamın biri, bu Lepidus;
Ayak işleri gördürmeye yarar yalnız.
(…)
Octavius, ben senden daha çok gördüm dünyayı.
Ona böylesi şerefler yüklemekle
Birçok belalı, çamurlu yükleri
Kendi sırtımızdan atmış oluyoruz.
Bu şerefleri, eşek altın taşır gibi taşır o;
Yükün altında terleye soluya, itile kakıla
Gider bizim çevirdiğimiz yola.
Altınları getirdi mi dilediğimiz yere
Yükünü alır sırtından, salarız çayıra,
Otlasın diye, kulaklarını sallayarak,
Başıboş bir sürü eşekle birlikte."[20]

Octavius bu görüşü onaylar, ileride sırası gelince Lepidus tamamen saf dışı bırakılacaktır. Şimdilik anti-Caesarcıları ezmek için ona ihtiyaçları vardır.

* * *

Brutus ve arkadaşları Sardis yakınlarında ordu kampı kurarlar. Caesarcılarla savaşa hazırlanmaktadırlar. Bu dönemde Brutus ile Cassius bozuşurlar, sert bir tartışmaya girerler. Brutus ile Cassius arasında olan tartışma, onların kişiliklerini daha net görmemizi sağlar. Brutus, Sardis halkından rüşvet alan bir adamı cezalandırmıştır. Cassius ise adamın korunmasını istemektedir, onu savunmaktadır. Brutus, Cassius'a şöyle der:

"Hatırla, martın on beşini hatırla!
Doğruluk uğruna akmadı mı koca Julius'un kanı?
Doğruluk uğruna olmasa, hangi alçak
Kılına dokunur, bıçaklayabilirdi onu?
Ne demek? Dünyanın en büyük adamını
Hırsızları korumak için mi vurduk?
Aşağılık rüşvetlerle mi kirlenecek ellerimiz?
Engin şerefimizin yüce yurdunu

[19] A.g.e., s.82-83,84,89
[20] A.g.e., s.97

Bir avuç altına satacak insanlar mıyız biz?"[21]

Shakespeare burada bize Brutus'un namuslu, erdemli bir karaktere sahip olduğunu göstermek ister. Tartışmanın ilerleyen noktasında Brutus'u şöyle konuşturarak, onun "halkçı" yanını vurgular, Brutus'un gözümüzde yüceltilmesini sağlar. Brutus, Cassius'a der ki:

"İğrenç yollara başvuramam para için.
Tanrılar bilir, yüreğimi para diye basar,
Kanımı damla damla meteliklere çeviririm de
Köylülerin nasırlı ellerinden
Kanunsuz para koparmaya kalkmam!"[22]

Cassius kendi kusurlarının Brutus tarafından yüzüne vurulmasından rahatsız olmuştur. Brutus'a, "Herkes dostunun kusurlarını görmezden gelir, Brutus'sa olduğumdan daha kötü görüyor beni," der. Brutus ona hak ettiği yanıtı verir: Dostunun kusurunu görmeyen insanın dost değil, dalkavuk olduğunu söyler. Gerçek dostlar birbirinin pisliğini örtmezler. Böylece Brutus bir kez daha karşımızda yücelik kazanmış olur.

Tartışmanın sonunda Cassius geri adım atar, bağışlanmasını ister. Brutus onu affeder. Bu tartışma başlamadan önce Brutus, karısının ölüm haberini almıştır; fakat acısını Cassius'a söyleyip, onun karşısına "güçsüz-hüzünlü adam" olarak çıkmak istemez. Brutus ancak tartışma bittikten sonra karısının öldüğünü açıklar.

* * *

Brutus, karısının ölümünü metanetle karşılar. Arkadaşı Messala ile konuşurken der ki Brutus:

"Hep ölecek değil miyiz, Messala?
Günün birinde öleceğini düşüne düşüne
Alıştırmıştım kendimi bu acıya."[23]

Brutus, Tanrı'nın buyruğundaki doğal ölümü kabul eden bir insandır; insanın kendi kendini öldürmesine karşıdır, bunu zayıflık olarak görür. Bu nedenle bir zamanlar intihar eden amcası Cato'yu ayıplamıştır. Brutus'un intihar konusundaki görüşü şöyledir:

"Ben, kendi kendini öldürdüğü için
Cato'yu ayıplamışımdır. Benim düşünce yolum
Böyle bir inanca götürüyor beni.
Neden bilmem, ama korkakça, pısırıkça
Bir şey geliyor bana ömrü kısaltmak,
Başımıza gelebileceklerden korkarak.
Bence sabrın zırhına bürünüp insan,
Bizi yukarıdan yöneten yüce güçlerin
Kararını beklemeli."[24]

[21] A.g.e., s.103
[22] A.g.e., s.106
[23] A.g.e., s.114
[24] A.g.e., s.129

Brutus bu idealist felsefesine bağlı kalamayacaktır. Caesar yanlıları, Brutus-Cassius'un ordusunu Philippi meydanında yenilgiye uğrattıklarında, önce Cassius, sonra Brutus kendi canına kıyacaktır.

Shakespeare, Brutus'un, Caesar'ı öldürenler arasında ayrıcalıklı yerinin olduğunu vurgulamak ve ondan bir "halk kahramanı" yaratmak için, Brutus'u övme işini Brutus'un düşmanı Antonius'a verir. Antonius'un şu son sözleri Brutus'un gerçek kişiliğine uygun olup olmasa da, insanı insan olmaya çağıran değeri ölçülemez sözlerdir:

"En soylu Romalı Brutus'tu aralarında.
Bütün arkadaşları arasında yalnız o
Kin duygusuyla yapmadı Caesar'a yaptığını.
Yalnız o, çıkarını düşünmeden, temiz yürekle,
Halkın yararı için katıldı aralarına.
Mertçe yaşadı Brutus ve öyle değerler
Bir araya gelmişti ki onda, Yaradılış
Kalkıp ayağa diyebilir bütün dünyaya:
İşte bu, bir insandı."[25]

[25] A.g.e., s.144

MARCUS ANTONİUS VE KLEOPATRA ÜZERİNE

İ.Ö. 43 yılında yapılan II. Triumvira anlaşmasından (Antonius-Octavius Caesar-Lepidus üçlü yönetim birliğinin yaptığı anlaşmadan) bir zaman sonra, Antonius kendisinin üstlendiği eyaletlerden vergi toplamak amacıyla yanında büyük bir orduyla Yunanistan'a geçer. Ardından Asya'ya yönelir, geçtiği her şehri haraca bağlar. En sonunda Klikya'nın başkenti Tarsus'a gelir. Tarsus'ta, Partlara karşı açacağı savaş için hazırlık yapmaya başlar.

Antonius'a altın gereklidir. Hem Mısır'ın zenginliğinden yararlanmak, hem Mısır Kraliçesi Kleopatra'yı sorgulamak hedefiyle onu Tarsus'a davet eder. Kleopatra'nın da bir hedefi vardır: Caesar'ın ölümünden sonra Caesar'dan alamadığı Roma desteğini Antonius'dan almayı düşünmektedir. Mısır'ın zenginliğini korumak, Mısır'ın sınırlarını eski parlak günlerindeki konuma getirmek istemektedir.

Kleopatra Tarsus'a gelir. Ekonomik ortak çıkarsal ilişkiler ikisini siyasi düzeyde birleştirir ve siyasi amacı perçinlemek için aralarında bir "aşk ilişkisi" kurarlar. O sıralar Antonius kırk, Kleopatra ise yirmi sekiz yaşındadır (İ.Ö. 41).

Kleopatra, Antonius'u Mısır'a davet eder, Antonius daveti kabul edip Mısır'a gelir. Zevk ve eğlence içinde Kleopatra ile yaşamaya başlar. Bu yaşantıyı tarihçi Plutarkhos, "Taklidi olanaksız biçimde yaşayanlar," diye tarif eder ve Antonius-Kleopatra ilişkisini şöyle anlatır:

"Platon dört tür dalkavukluğun olduğunu söyler, oysa Kleopatra dalkavukluğu dört değil, bin türlü kılığa sokuyordu; Antonius'un sıkıntılı olduğu ya da eğlenme eğilimi gösterdiği zamanlar, Kleopatra ona her an yeni bir zevk kaynağı ya da büyüleyici bir şeyler sağlardı; bir lala gibi onu gözetirdi; böylece onun ne gece ne de gündüz yanından ayrılmasına izin verirdi. Onunla zar atardı; onunla içki içerdi; onunla avcılığa çıkardı; Antonius silah talimi yaparken, o da seyrederdi. Geceleyin Antonius bayağı kişilerin oturduğu evlerin hemen kapısında ya da penceresinde durup da içerdekilerle alay ederken, o da onunla birlikte dolaşırdı ve hizmetçi kılığına bürünerek birlikte gezerdi…"[26]

Antonius'un Roma'da bıraktığı Fulvia isimli karısıysa o dönemde Octavius'a karşı, "Antonius'un çıkarları adına" savaş halindedir. Fulvia savaşı kaybedip İtalya dışına kaçmak zorunda kalır. Ayrıca Part orduları Asya'yı egemenlik altına almaya başlamıştır. Roma, eyaletlerini yitirme tehlikesiyle sarsılmaktadır (İ.Ö. 40).

Antonius bu nedenlerden dolayı Mısır'daki şatafatlı yaşamını bırakıp, Kleopatra'dan geçici olarak ayrılmak zorundadır. Antonius, Partlara karşı koymak amacıyla yola çıkar, Phoinike'ye kadar ilerler. Ama karısı Fulvia'nın ısrarlı mektuplarına dayanamayarak onunla buluşmaya karar verir. Fulvia buluşmaya gelirken yolculuk sırasında hastalanır, ölür.

Antonius İtalya'ya yönelir. İtalya'da Octavius Caesar ile buluşur, Octavius'la aralarındaki anlaşmazlıkların nedeni olarak Fulvia'yı gösterir. Aralarında yeni bir anlaşma yaparlar, anlaşmayı kuvvetlendirmek için Octavius'un kardeşi Octavia ile Antonius evlenirler. Bu olaylar olurken Kleopatra, Antonius'u Mısır'a dönecek diye beklemektedir.

[26] M.Plutarkhos, *Marcus Antonius*, Çeviri: Dr. Mehmet Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s.33

* * *

O sıralar Pompeius'un oğlu Sextus Pompeius (Pompeius'un diğer oğlu Cnaeus Pompeius İ.Ö. 45 yılında ölmüştür) babasının ve kardeşinin ölümünden sonra iktidarı almak hedefiyle mücadele etmektedir. Sicilya'yı eline geçirmiştir, İtalya kıyılarını yağmalamaktadır. Antonius-Octavius ikilisi bu sorunu çözmek istediklerinden dolayı Misenum burnunda Sextus Pompeius ile buluşurlar ve aralarında anlaşırlar.

İtalya'ya geri dönen Antonius-Octavius birlikte yönetimi paylaşırlar, ancak ipler Octavius'un elindedir. İkinci adam olmayı kendine yediremeyen Antonius, kendisine bir kız çocuğu doğurmuş olan Octavia'yı yanına alarak Yunanistan'a geçer, orada yaşamaya başlar.

Octavius Sicilya'yı ele geçirmek amacıyla, daha önce yapılmış anlaşmayı bozarak Sextus Pompeius'a savaş açar. Antonius da karısını ve çocuklarını geride bırakarak Asya'yı düzene koymak için yola çıkar. Octavius'un ordusu İ.Ö. 36 yılında Sextus Pompeius'u yenilgiye uğratır. Antonius ise Partlara karşı yürüttüğü savaşta birçok kez başarısızlığa uğrar. Fakat bu arada Kleopatra ile Suriye'de buluşarak gönül eğlendirmeyi ihmal etmez.

Antonius tekrar Mısır'a döner. Kleopatra'nın yanında yeniden yaşamaya başlar (İ.Ö. 37-36). Kleopatra-Antonius "aşk ilişkisinden" üç çocuk dünyaya gelir (Aleksandros, Selena, Pholemaios). Antonius bu çocuklara ve Kleopatra'ya ülkeler bağışlar.

İ.Ö. 32 yılında Octavius Caesar, Antonius'un Vestal rahibelerine bıraktığı vasiyetnameyi zorla ele geçirir. Bu vasiyetnameye göre, Antonius mallarını Kleopatra ve çocuklarına bırakmaktadır. Octavius vasiyetnameyi Senato'da okutur, Antonius'un azledilip yetkilerinin elinden alınmasını sağlar. Roma'nın mallarını Kleopatra'dan almak için Mısır'a savaş ilân eder.

İ.Ö. 31 yılında Actium'da Kleopatra-Antonius donanması Octavius'un güçlerine yenilir. Kleopatra ile Antonius Mısır'a kaçarlar. Octavius'un onları Mısır'da rahat bırakma gibi bir niyeti yoktur, ordusuyla Mısır'a girer. Önce Antonius intihar eder. Kleopatra, Octavius'u barışçı çözüme ikna etmek için birçok yol dener. Ama hiçbir çıkış yolu bulamayan Kleopatra da bir süre sonra intihar etmek zorunda kalır. "Kleopatra öldüğünde 39 yaşında idi ve yirmi iki yıl kraliçelik yapmıştı; Antonius ile birlikte on dört seneden çok krallığı ortak yönetmişti. Antonius ise bazılarına göre 56, bazılarına göre ise 53 yaşındaydı."[27]

[27] A.g.e., s.83

ANTONİUS VE KLEOPATRA

"Shakespeare'in oyununda Kleopatra'ya duyduğu ateşli sevgi yüzünden Antonius bir imparatorluğu ateşe atar; aşk iniltilerini savaşta ölen lejyonerlerin iniltilerine, sevgilisine yaptığı ziyaretleri deniz savaşlarına, aşk yeminlerini ise politik bildirilere dönüştürür. Oysa, bugün aynı duruma düşecek bir İngiliz kralı krallıktan el çeker ve kendini mutlu hissederdi."

B.Brecht

Antonius ve Kleopatra tarih olayları sırası bakımından *Julius Caesar*'ın devamıdır. 1606-1607 yıllarında yazıldığı sanılmaktadır. Shakespeare oyunun kaynağını Plutarkhos'tan almış, büyük ölçüde ona bağlı kalmıştır. Shakespeare kendisinden eklemeler de yapmıştır. Örneğin, "Enobarbus" adlı karakter Shakespeare'in kendi yaratımıdır. Ayrıca tarihsel olayları, zaman aralıklarını kısaltmış, bazı olayların tarihlerini öne almıştır (Antonius'un karısı Fulvia'nın ölüm tarihi zaman olarak önceye alınmıştır).

Antonius ve Kleopatra'daki aşk, *Romeo ve Juliet*'teki aşka benzemez. Birincisinde duygulardan daha fazla ağır basan şehvettir. İkincisindeyse şehvet yok, romantik saf duygular egemendir. *Romeo ve Juliet*'teki aşk gerçek yaşamın sunduğu aşktan ne kadar uzaksa; *Antonius ve Kleopatra*'daki aşk da gerçek yaşamın çıkar ilişkilerine o kadar bulaşmıştır. Juliet çocuktur, aklı hilekârlığa ermez. Kleopatra ise çıkarcı toplumun kurallarını bilir, erkeklerden istediklerini almak için cinselliğini kullanır. Kleopatra, Mısır'daki iktidarını korumak için -Roma liderlerini baştan çıkarmak dahil- her şeyi yapmaya hazırdır. Ne Kleopatra, ne Antonius, Kral Lear gibi şehvetten tiksinir; onlar için şehvet, iktidar tutkularından sonra gelen en önemli öğedir.

* * *

Shakespeare'in hem aşk tragedyası, hem tarihi tragedya olan *Antonius ve Kleopatra* oyunu, Kleopatra'nın, Antonius'a kendisini ne kadar sevdiğini sormasıyla başlar. Antonius sevgide ölçüt aranmaması gerektiğini, ölçülü sevginin dilencilere ait olduğunu söyleyerek duygularını şöyle anlatır:

"Bırak, Roma gömülsün Tiber'in sularına;
Çöksün kubbesi koca İmparatorluğun.
Benim göklerim burada. Bütün devletler çamur,
İnsanı da hayvanı da besliyor bu çirkef dünya.
Yaşamanın en soylu yanı nedir? İşte bu.
(…)
Ah, kavgacı kraliçem benim;
Ama ne yapsan yaraşıyor sana:
Azarlamak da, gülmek de, ağlamak da.
Her duygu, her tutku bir başka güzellik,

Bir başka büyü kazanıyor sende."[28]

Antonius Roma'da evlidir, karısı Fulvia'yı bırakarak Mısır'a gelmiştir. Fulvia, Octavius Caesar'a savaş açmış, yenilmiş, İtalya'ya sürülmüştür. Bir haberci Antonius'un karısının ölüm haberini getirir. Kleopatra'yı çok sevdiğini söyleyen Antonius şimdi şöyle konuşur:

"Hor görüp başından attığını
Yok olunca yeniden bulmak istiyor insan.
Bugün en çok sevdiğimiz şey dönüp dolaşıp
En az sevdiğimiz şey oluyor yarın.
Fulvia ölünce bilmeye başladım kadrini:
Onu iten ellerim okşamak istiyor onu şimdi.
Bu büyücü kadından ayrılmam gerek…"[29]

Antonius, Kleopatra'nın sevgisinin değil, şehvetinin kölesidir. Antonius, Kleopatra'yı kişilik olarak değerlendirirken, "İnsan aklını aşar onun kurnazlığı" diyerek, ona sevgiyle güvenmediğini ortaya koyar. Kleopatra kurnaz, sinsi bir kadındır. Antonius'u cinselliğiyle, güzelliğiyle elde tutmayı becerir. Naz yapmasını bilir Kleopatra her kadın gibi. Rekabetçi kıskançlık duygusuyla ve şımartılmak isteğiyle hizmetçisini Antonius'u kontrol etmeye gönderir. Der ki:

"Git bak nerde, kim var yanında, ne yapıyor.
(…)
Baktın ki keyfi yok, benim gülüp oynadığımı söyle;
Neşeliyse, hanımım birden hastalandı de."[30]

* * *

Antonius, Octavius Caesar ile aralarındaki siyasi sorunları çözmek amacıyla Roma'ya gitmeye karar verir. Kleopatra, Antonius üzerindeki kontrolünü kaybedeceğinden korkarak karşı çıkar bu gidişe. Kleopatra, Antonius'a şöyle der:

"Yok, rica ederim, bahaneler arama gitmene:
Hoşça kal de ve git. Kalmak istediğin günlerde
Neler söylemiştin neler. Gitme sözü yoktu o zaman.
Sonsuzluk dudaklarımızda, gözlerimizde,
Mutluluk kaşımız kirpiğimizdeydi, o zaman."[31]

Antonius ise kararlıdır, gidecektir. Ama Kleopatra'yı rahatlatmak için şöyle konuşur:

"Bu ayrılmamız
Hem kalış hem gidiştir ikimiz için:
Sen ne kadar kalsan da geliyorsun benimle;
Ben ne kadar gitsem de kalıyorum seninle."[32]

---

[28] W.Shakespeare, *Antonius ve Kleopatra*, Çeviri: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1999, s.21,22
[29] A.g.e., s.30
[30] A.g.e., s.34
[31] A.g.e., s.36
[32] A.g.e., s.40

Kleopatra kendisiyle barışık değildir; Antonius'u başkasına kaptıracağından korkar, güzelliğinin eskimeye başladığını düşünmektedir. Bir zamanlar birlikte yaşadığı sevgililerini hatırlar; önce Julius Caesar'ı, sonra Pompeius'u. Geçmişte kalmış hoş günlerinden, kendi benliğine güven toplamak ister Kleopatra:

"Buruş buruş olmuşum zamanın elinde!..
Geniş alınlı Caesar, bu topraklar üstüne
Senin kanat gerdiğin günlerde
Kralların ağzına layıktım ben.
Koca Pompeius karşımda dura kalır,
Bakar bakar doyamazdı yüzüme."[33]

* * *

Sextus Pompeius Roma devletinin başındaki Octavius Caesar'a karşı (doğal olarak iktidarın ortağı durumunda olan Antonius'a karşı) ayaklanmış, denizler üzerinde egemenliğini kurmuştur. Sextus Pompeius halkın sevgisini kazandığını, askeri olarak denizlerde güçlü olduğunu, bundan dolayı da savaşı kazanacağını düşünmektedir.

Sextus Pompeius, Roma'daki Octavius-Lepidus ikilisinin Antonius'u beklediğini bilmektedir. Sextus Pompeius'un umudu, Kleopatra'nın, Antonius'u Mısır'da tutabileceği üzerinedir. Henüz Antonius'un Mısır'dan ayrıldığını bilmediğinden dolayı şöyle konuşur:

"Antonius'u bekliyorlar. Ama, ey azgın Kleopatra,
Dilerim bütün büyüleri aşkın
O kurumuş dudaklarını yumuşatsın!
Büyücülüğün güzelliğinle
Şehvetin her ikisiyle elbirliği edip
Cümbüş sofralarına bağlasın o hovardayı…"[34]

Antonius Roma'ya varmıştır. Sextus Pompeius bu haberi almıştır. Pompeius'un şimdi beklediğiyse, üç liderin kendi arasında kavga ederek, anlaşamamasıdır. Octavius, Antonius'a Mısır'da zevk dünyasına dalarak Roma'yı unuttuğu için kızgındır. Ayrıca Antonius'un karısı (Antonius'un kardeşiyle birlikte) daha önceden ayaklanma çıkartarak, Octavius'a sorun yaratmıştır. Antonius "akıllı" bir politikacı olarak Octavius'un suçlamalarını zaten ölmüş bulunan karısı üzerine çevirir:

"Karıma gelince, o huyda bir başka kadın
Bul da göster sen bana: Dünyanın üçte birini
İncecik bir yularla çevirebilirsin,
Ama öyle bir kadını zor yola getirirsin.
(…)
Gerçek şu: Fulvia beni Mısır'dan ayırmak için
Savaşlar çıkardı burda.
Bunlara bilmeden sebep olan ben
Eğilirim önünüzde şerefimizin izin verdiği kadar
Beni bağışlamanız için sizlerin."[35]

---

[33] A.g.e., s.46
[34] A.g.e., s.50
[35] A.g.e., s.55,57

Sonuçta Octavius-Lepidus-Antonius anlaşırlar. Çünkü Sextus Pompeius tehlikesi kapıdadır, aralarındaki anlaşmazlık Pompeius'u güçlendirecektir. Octavius, Antonius'u sevmez; ancak kardeşi Octavia'yla, Antonius'un evlendirilmesi önerisine karşı çıkmaz. Akraba bağıyla çıkar çatışmasının üzerini örtmek isterler. Bu evlilik aslında Octavia'nın satışının yapıldığı politik pazarlıktır. Antonius evlilik önerisini hemen kabul eder, böylece Octavius ile aralarında sahte dostluk oluştururlar.

Toplantı bittikten sonra Antonius'un yakın dostu Enobarbus ile Octavius'un arkadaşı Agrippa kendi aralarında Kleopatra üzerine dedikoduya başlarlar. Enobarbus, Antonius-Kleopatra ilişkisinin ayrıntılarını bilmektedir. Tarsus'taki ilk Antonius-Kleopatra buluşmasını anlatır; Kleopatra'nın Tarsus'a girişindeki görkemi şu sözlerle ifade eder:

"Arkada, bir deniz kızı var sanki dümende;
Çiçek yumuşaklığındaki elleri
Öyle rahatlıkla kullanıyor ki dümeni
Her dokunuşlarında kabarıyor ipek donatım.
Gemiden yayılan görünmez garip tütsüler
Sarhoş ediyor yanaştığı rıhtım boylarını.
Halk boşaltıp şehri onu görmeye gelmiş;
Antonius, meydandaki tahtında yalnız kalmış,
Islık savuruyordu havaya karşı,
Ki hava bile, yerini boş bırakabilse
Kleopatra'yı görmeye gidecek,
Bir yokluk yaratıp varlık içinde."[36]

Ayrıca Kleopatra'yı şöyle değerlendirerek onun kişiliğini özetler:

"Bir gün sokakta gördüm Kleopatra'yı
Hoplaya hoplaya kırk adım koştu,
Soluğu kesilip durdu ve konuştu kesik kesik.
Düzensizlik bir düzen oluyordu dilinde:
Soluksuzluğu bir soluk gücü oluyordu.
(…)
Yaş yıpratmaz o kadını;
Alışkanlık tüketemez sonsuz değişmelerini.
Başka her kadın uyandırdığı isteği doyurup giderir,
O en çok doyurduğu zaman acıktırır insanı."[37]

* * *

Antonius, Octavia'yla evlenmiştir, ama aklı Mısır'dadır. Kendi kendine der ki:

"Mısır'a gitmeliyim. Rahat etmek için evlendim,
Ama zevk yerim orası benim."[38]

[36] A.g.e., s.63
[37] A.g.e., s.64
[38] A.g.e., s.67

Antonius şehveti Kleopatra'da bulmaktadır, evlendiği kadın Octavia ise politik bir kozdur. Kleopatra'ya Antonius'un evlilik haberi ulaşır. Kleopatra çılgına döner, fakat sonra sakinleşip kendisiyle Octavia arasında kıyaslama yapmaya girişir. Octavia hakkında öğrendiklerinden sonra, onun önemli bir rakip olmadığına karar verir. Antonius'un Mısır'a geri döneceğinden emindir artık.

Antonius Mısır'a gitmeden önce Pompeius sorununu çözmelidir. Octavius, Lepidus ve Antonius, Sextus Pompeius'la savaşmaya giderler. Ama sorunu önce barışçıl yollarla çözmek amacıyla Pompeius'un gemisinde bir toplantı yaparlar. Sextus Pompeius ilk başta sert çıksa da, sonra yumuşar, anlaşmayı kabul eder. Ortak anlaşmayı bir eğlenceyle kutlamaya karar verirler. Eğlence Pompeius'un gemisinde yapılır. Pompeius'un adamlarından Menas, Roma'nın üç büyük liderini şimdi fırsat varken öldürebileceklerini Pompeius'a hatırlatır. Pompeius'un Menas'a yanıtı ilginçtir, ikiyüzlücedir:

"Ah, sen bunu bana söylemeden yapacaktın:
Ben yaparsam kalleşlik, sen yaparsan hizmet olurdu.
Şunu bil ki benim çıkarım, şerefimden önce gelmez.
En başta şerefim gelir benim, yazık ettin;
Gizlice yapacağın işi dilinle ele verdin.
Ben bilmeden olsaydı
Sonradan iyi oldu derdim bu işe.
Ama şimdi karşısındayım."[39]

Böyle düşünen ve konuşan bir insanın ağzındaki "şeref" sözü aslında şerefsizliği anlatır. "İstemiyorum, ama yan cebime koy" mantığı erdemsizlik içerir; bu, kendi bireysel çıkarının başkası tarafından gerçekleştirilmesini istemektir. Sonuçta üç lider Pompeius sorununu şimdilik çözmüş olarak Roma'ya dönerler.

* * *

Antonius, karısı Octavia'yı yanına alarak Atina'ya taşınmaya karar verir. Antonius, Octavius'la sahte dostluk gösterisi altında vedalaşır. Octavia ile birlikte Atina'ya vardıktan bir zaman sonra Antonius, Octavius'un politik tutumlarından rahatsız olduğunu karısına açıklar. Octavius, Pompeius'a yeniden savaş açıp onu yenmiştir, kazandığı zaferden Antonius'a hiçbir pay vermemiştir. Ayrıca Lepidus'u saf dışı bırakmış, tek başına Roma devletinin egemeni olmuştur. Bütün bunlar Antonius'un Octavius'a savaş açması için yeterli nedenlerdir. Ancak arada Octavia vardır. Octavia kardeşi ile kocası arasında barış olsun istemektedir. Octavia kendi çaresizliğini şu sözlerle ifade eder:

"Tanrılar alay eder benimle, bir yandan:
'Kocamı koruyun' diye dua ederken, öbür yandan:
'Aman, kardeşimi koruyun!' diye yalvarıp
Kendi dileğimin önüne kendim dursam.
Nasıl kocama da, kardeşime de zafer dilerim?
Duanın yerine gelmemesine dua etmek olur bu.
Hiç ortası olmayan iki uç arasında kalırım."[40]

[39] A.g.e., s.88
[40] A.g.e., s.104

Octavia, Antonius ile Octavius'un arasını bulmak istediğinden dolayı Roma'ya gider. Antonius bu fırsattan yararlanarak Kleopatra'yla buluşma işini ayarlar. Octavia Roma'ya vardığında, Antonius'un Kleopatra'yla buluştuğunu, ona ülkeler bağışladığını öğrenir. Octavius, Mısır'a savaş açmaya karar vermiştir, Antonius'u tamamen ortadan kaldırmayı istemektedir. Kardeşi Octavia'ya "kaderine" katlanmasını önerir:

"Sen yüreğini sağlam tut; zaman yıkmasın seni
Kaçınılmaz belalarla sabrını tüketerek;
Bırak kader getirsin ne getirecekse,
Ahlar vahlarla kesmeyelim yolunu."[41]

* * *

Antonius ve Kleopatra'nın ordusu Actium yakınlarında Octavius'un ordusuyla karşılaşır. Antonius'un dostu, savaş arkadaşı Enobarbus, Octavius'la denizde savaşmanın yanlış olacağını, karşı tarafın donanmasının güçlü olduğunu söyler. Kendini fazla beğenen Antonius onu dinlemez. Kleopatra da Antonius'un denizde savaşmasını ister. Savaş başladıktan bir zaman sonra, Kleopatra'nın donanması savaşı bırakıp kaçar, Antonius onu izler. Antonius'un komutanlarından Scarus olayı şöyle özetler:

"O Mısırlı cenabet kahpe, o cüzamlara tutulası
Savaşın ortasında, kimse kimseden üstün değilken
Hatta bizimkiler daha ağır basarken
Haziran sıcağında üstüne kene konmuş bir inek gibi
Açtı yelkenleri, bastı gitti.
(…)
Cadı karı fora eder etmez yelkenleri
Büyüsüne kurban giden koca Antonius da
Çırptı ak kanatlarını ve azgın bir kaz gibi
Uçtu ardından, savaş tam tavına girmişken."[42]

Antonius, Kleopatra'nın ardından Mısır'a vardığı zaman yenilginin bütün acısını duyar. Kendi adamlarına der ki:

"Kulak verin! Üstüme basma, diyor toprak bana!
Utanıyor beni sırtında taşımaktan. Gelin dostlar;
Ben çok geç kaldım bu dünyada,
Yolumu yitirdim artık bir daha bulmayasıya.
Bir gemim var, altın yüklü; alın, paylaşın;
Gidin anlaşın Caesar'la.
(…)
Gidin, dostlar; beni sevenlere yazacağım
Mektuplar da olur elinizde;
Onlar açar size tutacağınız yolu.
Yalvarırım, bırakın bu yaslı yüzleri;
Yapamayız der gibi bakmayın bana.
Dinleyin size umutsuzca verdiğim öğüdü;

[41] A.g.e., s.110
[42] A.g.e., s.118

Ben kendimi bırakmışım, bırakın siz de beni…"[43]

Antonius savaştaki yenilgisinde Kleopatra'nın büyük payı olduğunu bilmektedir. Bu nedenle Antonius, Kleopatra ile önce kızgınlıkla konuşur; fakat sonra hemen onu affeder. Kleopatra'nın gönlünü şu sözlerle alır:

"Ağlama sakın, bir damla gözyaşın senin
Kazanıp yitirdiğim her şeyden üstündür.
Bir kez öp beni, yalnız bu değer bütün verdiklerime.
(…)
Sevgilim, yüreğim kurşun gibi ağır:
Şarap getirin içerki odaya, yiyecek getirin!
Kader bilir ki biz,
Sillesini de yesek kaderi küçümseriz."[44]

Antonius, Octavius'a haber göndererek Mısır'da kalmasına izin verilmesini ister. Kleopatra da krallık tacının oğullarına bırakılmasını dilediğini bildirir. Octavius, Antonius'un özel isteğini geri çevirir; ancak Kleopatra'nın dileğini, Antonius'u Mısır'dan sürer veya öldürürse kabul edeceğini söyler. Octavius Caesar, Kleopatra'yı iyice kışkırtmak için ona bir elçi gönderir. Octavius'un elçisine Kleopatra yumuşak davranır, onun emirleri önünde diz çökmeye hazır olduğunu söyler:

"Pek nazik haberci, git söyle büyük Caesar'a:
Zafer saçan elini öperim; hemen hazırım, de,
Ayakları ucuna tacımı koyup önünde diz çökmeye;
Onun dünyalara boyun eğdiren soluğuna
Bağlıyorum Mısır'ın kaderini. Böyle de."[45]

Kleopatra'nın bu boyun eğişinin taktik mi, yoksa Antonius'u satmak mı olduğu belli değildir; ama Antonius ihanete uğradığı duygusuna kapılır, Kleopatra'ya öfkelenerek şöyle konuşur:

"Ölen Caesar'ın tabağında
Soğumuş bir artık olarak bulmuştum seni.
Onun mu yalnız, Pompeius'un da artığıydın;
Halkın diline düşmemiş
Daha nice ateşli günler görmüş geçirmişsindir
Şehvet sofralarında! Çünkü, eminim,
Doymak diye bir şey geçmiş de olsa aklından,
Doymak nedir bilmezsin sen!"[46]

Kleopatra tüm kadınca meziyetlerini kullanarak Antonius'u sakinleştirir, onu Octavius'la yeniden savaşması için cesaretlendirir. Antonius yeniden coşar, tekrar kendine güveni gelir. Ordusunun güçsüzlüğüne bakmayarak, Octavius'a duyduğu kinle onu yok edebileceğini sanır. Antonius'un arkadaşı Enobarbus onun psikolojisini güzel anlatır:

"Kudurmuş öfke korkusuzluğa varan bir korkudur:

[43] A.g.e., s.119-120
[44] A.g.e., s.123
[45] A.g.e., s.130
[46] A.g.e., s.132

Güvercin de bu hale gelince saldırır şahine.
Öyle görünüyor ki bizim komutanın
Beyin gücü azalmadan yüreği güçlenmiyor.
Yiğitlik akla kafa tutar oldu mu.
Kendi kullanacağı kılıcı kendi körletir."[47]

Enobarbus yalnızca öfkenin gücüyle hareket eden Antonius'tan ayrılıp Octavius saflarına katılmaya karar verir. Antonius en yakın savaş arkadaşının kendisini bırakıp gitmesine üzülür, ama Enobarbus'un altınlarını arkasından gönderir. Bu sefer pişman olma sırası Enobarbus'a gelmiştir. Antonius'a karşı yaptığı ihanetin yarattığı suçluluk duygusu altında ezilerek kendi kendine şöyle konuşur Enobarbus:

"Dünyanın en alçak adamı benim, bir tek ben,
Aşağının bayağısıyım. Ah Antonius,
Cömertliğin madeniymişsin sen:
Kalleşliğimi altına boğarsan böyle
Nasıl bir karşılık verecektin iyi hizmetime!
Kan ağlıyor yüreğim. Bu acı yarmazsa onu
Daha kestirme bir yolunu bulurum ben,
Ama görecek bu işi, öyle diyor içim.
Sana karşı dövüşmek ha? Olacak şey mi bu?
Gidip bir çukur bulur, geberirim içinde.
Ölümlerin en iğrencidir yakışan
Ömrümün bu son günlerine."[48]

* * *

Antonius son büyük savaşa hazırlanmaktadır. Savaş başlar, savaş sırasında Kleopatra'nın donanmasından gerekli yardımı görmeyen Antonius tekrar yenilir. Antonius, Kleopatra tarafından bir kez daha satıldığı duygusuna kapılır ve Kleopatra'nın eski "aşk" ilişkilerini kastederek onu "üç belgeli orospu" diye adlandırır. Kleopatra'yı öldürmeyi bile düşünür. Antonius'un öfkesini yatıştırmak kolay değildir.

Antonius yıkılmışlığın ortasında, Eros adlı kişiyle dertleşmek ihtiyacını duyar. Antonius büyük duygusallık içindedir. Gökyüzündeki bulutların şekilden şekile girerek insanı nasıl yanılttığını, şaşkınlığa sürüklediğini anlatır Eros'a:

"Bazen bir bulut gözümüzde bir ejderha oluverir;
Bir duman, bakarsın, bir ayı oluvermiş, ya da bir aslan,
Derken kuleli bir hisar, bir korkunç kayalık,
İnişli çıkışlı bir dağ, masmavi bir yarım ada,
Üstünde ağaçlar, dünyamıza yukardan baş sallayan,
Gözlerimizde havayı deve yapan ağaçlar.
Kapıldığın olmuştur senin de bu görüntülere;
Alacakaranlığın gölge oyunlarıdır bunlar."[49]

Sonra da Antonius konuyu uğradığı ihanete getirir, içini şöyle döker:

[47] A.g.e., s.136
[48] A.g.e., s.149
[49] A.g.e., s.159

“Bu savaşlara Mısır yüzünden girdim.
Kraliçenin yüreği bende sanıyordum.
Benim yüreğim onda olduğu için.
Bu yürek benimken, şimdi yitirdiğim
Yüzbinlerce yüreği bağlamıştı kendine.
O kadın, Eros, kumar ortağı oldu Caesar’la,
Düşmanımın zaferine oynadı şanımı, şerefimi.
Yoo, ağlama, canım Eros, gücümüz yok değil henüz
Kendi işimizi kendimiz bitirmek için.”[50]

Bu arada Kleopatra, Antonius’un hıncından kurtulmak için Anıt Kabir’e girip saklanmıştır, oradan Antonius’a kendinin intihar ettiği haberini gönderir. Antonius, Kleopatra’nın öldüğünü duyduğunda pişmanlık duygularına gömülür; Kleopatra’nın kendisinden daha onurlu davrandığını düşünerek kendini aşağılar:

“Suçluyorum kendimi
Bir kadın kadar bile yürekli olmamakla.
Ben daha az soyluyum o kadından, o kadın ki, ölümüyle
‘Kendimin fatihi benim!’ diyebildi Caesar’a.”[51]

Antonius kendi kılıcıyla intihar eder, ama ölmeyi beceremez. Bu sırada Kleopatra’nın ölmediği haberi gelir; Antonius yaralı halde Kleopatra’nın yanına götürülmesini ister, ona duygularını anlatarak son nefesini verir. Antonius’un ölümü üzerine Kleopatra her şeyini kaybetmiş bir insanın duygusuyla konuşur:

“Bir kadınım yalnız, başka şey değilim artık;
Süt sağan, en küçük işleri gören
Bir hizmetçi kızdan fazla bir isteğim yok dünyadan.
Tacımı atıp zalim Tanrıların önüne
Demek isterdim ki onlara, bu dünyamız
Onlarınki kadar güzeldi incimizi çalmalarından önce.
Bomboş artık burası. Sabretsem bir budala,
Sabretmesem bir kuduz köpek olmakla kalırım.”[52]

Bu arada Octavius, Kleopatra’nın intihar etmesini engellemek, onu Roma’ya getirip rezil etmek amacıyla elçisini Mısır’a gönderir. Kleopatra başlangıçta elçinin söylediklerine kanar. Roma devletinin kulu olduğunu, Octavius’la karşılaşmaktan sevinç duyacağını söyler:

“Git de ki ona, bir krallıktan azını dilenmek
Yakışmaz kraliçeliğin şanına. Canı ister de
Aldığı Mısır’ı oğlum için verirse bana,
Hakkımı fazlasıyla ödemiş olur; ben de,
Önünde diz çöker, teşekkür ederim kendisine.
(…)
Git söyle ki,
Devletinin kuluyum, kazandığı sultanlık hakkıdır.

[50] A.g.e., s.160
[51] A.g.e., s.162
[52] A.g.e., s.171

Boyun eğme sanatında günden güne ilerlemekteyim,
Kendisiyle yüz yüze gelmekten de sevinç duyarım."[53]

Octavius'un adamlarından biri Octavius'un gerçek niyetinin ne olduğunu Kleopatra'ya açıklar. Kleopatra kesin olarak anlar ki, kendisinin ölümden başka kurtuluşu yoktur. Büyük çaresizliğin ve bitmişliğin son gücüne dayanarak Kleopatra, zehirli bir yılanla kendini öldürür.

Kleopatra, Octavius'un kendisini gerçekten affedeceğini bilseydi kendini öldürür müydü? Octavius onu metresi olarak kabul etseydi, Kleopatra, Antonius'u unutup onun da sevgilisi olur muydu?

[53] A.g.e., s.177

CORİOLANUS

"Shakespeare'in, halktan yana ve Coriolanus'a karşı mı, yoksa Coriolanus'tan yana ve halka karşı mı olduğu sorunu da gereksiz tartışmalara yol açmıştır. Gereksiz diyoruz; çünkü Shakespeare'in bundan önceki oyunlarında halka karşı tutumu neyse, burada da aynıdır: Shakespeare, Elizabeth çağında yaşayan bir insan olarak 'varlık zinciri' düzenine, yani yüksek sınıfın yönetmesi, aşağı sınıfın da yönetilmesi gerektiğine inanırdı."

Mîna Urgan

Oyunun yazılış tarihi olarak 1607-1608 yılları gösteriliyor, ilk kez 1608 yılında oynanıldığı sanılıyor. Oyunun kaynağı Plutarkhos'un, Caius Martius Coriolanus'un yaşamını anlatan yapıtına dayanıyor. Olayların geçtiği tarih M.Ö. 490 yıllarıdır.

Shakespeare'in bu oyunu ünlü komutan Caius Martius'un (Coriolanus'un) hayat hikâyesi üzerine oturmuş olmasına rağmen, sınıf mücadelesinden görüntüler sunan siyasi analizleri de içerir; yönetenlerin görüşleriyle, yönetilenlerin bakış açıları çarpışır, her sınıf kendi aynasından diğer sınıfı yansıtır. Oyunda söz konusu olan savaşlarda askerler (halk) gözükmez; savaşanlar yalnızca ordunun komutanlarıdır, zafer-yenilgi sadece onlarındır.

* * *

Dövüşmesini iyi bilen komutan Martius, halktan (pleblerden) nefret eden bir insandır; olanak bulduğu her yerde halkı aşağılamaktadır. Halk onu sevmemektedir. Ülkede buğday kıtlığı vardır, halk buğday fiyatlarının indirilmesini istemektedir. Bu amaçla plebler (halk) kendi aralarında konuşmakta, yönetenlere karşı isyana hazırlanmaktadır. Shakespeare oyunun başında halk kitlesinin görüşlerinden örnekler aktarır. Bir pleb şöyle konuşur:

"Biz zavallı yurttaşlarız; değerli olan asilzadeler. Büyüklerimiz, kendilerine fazla geleni verseler bize yetecek. Yenebilecek artık yiyeceklerini bıraksalar bile bizi biraz düşünüyorlar diyebilirdik. Ama bunu bile çok görüyorlar. Bizim açlığımızı, sefaletimizi kârdan sayıyorlar. Çektiğimiz eziyet onlara kazanç oluyor. Sıskalıktan tırmığa dönmeden, yabalarımızı kullanıp öcümüzü alalım."[54]

Bu sözler halk kitlelerine yabancı gelmeyen sözlerdir. Komutan Martius'un arkadaşı Menenius halkın yakınmalarına yanıt olarak şöyle der:

"Kıtlığa gelince: bunu yaratan asilzadeler değil, Tanrılar;
Ve burda silahlarınız değil, dizleriniz işe yarar.
Yazık ki felaket sizin aklınızı başınızdan almış
Ve daha büyük felaketlerin eşiğine getirmiş;
Sizi baba şefkatiyle seven devletimizin

[54] W.Shakespeare, *Coriolanus*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2000, s.18

Kılavuzlarını böyle düşman görmekle
Büyük haksızlık ediyorsunuz."[55]

Menenius bir ideolog olarak suçu Tanrı'ya yükleyip, Tanrı'nın egemen kullarının suçlarını temizlemek ister. "Devlet şefkati" dediği şey ise, Roma devletin zorlayıcı egemenliğidir. Menenius'un yukarıdaki sözlerine bir yurttaşın verdiği cevap Roma toplumunun gerçeğini yansıtır:

"Şefkat ha! Asla umursamadılar bizi. Depoları tıka basa tahıl doluyken, bizi açlıktan ölmeye bıraktılar; fermanlar çıkarıp tefeciliği teşvik ettiler; zenginlere karşı doğru dürüst ne kadar yasa varsa hepsini tek tek kaldırdılar; yoksulları kıskıvrak bağlayıp zincire vurabilmek için her gün yeni katı kurallar koydular. Savaşlar bizi yiyip bitirmezse onlar bitirecek; işte size şefkat!"[56]

İktidarı yönetenlerin akıl hocası Menenius cahil halka demagoji yaparak bir masal anlatır. Köleci Roma toplumunun yapısını insan bedeninin organlarıyla kıyaslayarak, isyan eden halkın haksız olduğunu göstermek ister. Menenius yanlış bir benzetme üzerine kurulu masalını isyancılara şöyle ifade eder:

"Günlerden bir gün, bedenin tüm organları birleşmiş
Ve mideye karşı ayaklanmış; demişler ki onu suçlarken:
Vücudun tam ortasına girdap gibi yerleşmiş,
Kendisi aylaklık edip hiçbir iş yapmadan,
İstif edip duruyor yiyecekleri,
Bizler gibi çalışıp yorulmuyor; oysa öteki organlar,
Görüyor, işitiyor, düşünüyor, konuşuyor, yürüyor, hissediyor,
Ve hepsi kendine düşen görevi yaparak
Bedenin istek ve ihtiyaçlarını karşılıyor.
Mide cevap vermiş…
(…)
'Hepiniz birden sizlere tek tek ne gönderdiğimi
Bilemezsiniz ama, ben hesabımı biliyorum:
Unu sizlere gönderiyorum, kepek bana kalıyor.'
Ne diyorsunuz buna?
(…)
İşte bu mide Roma'nın senatörleri;
Siz de asi organlarısınız:
Onların sözlerini, kaygılarını iyi inceleyin;
Devletin refahıyla ilgili her şeyi
İyi sindirmeye çalışın; göreceksiniz ki,
Halk için yapılan her şey, her hizmet,
Size onlardan çıkar gelir,
Hiçbir zaman kendinizden değil."[57]

Kabul etmek gerekir ki Menenius bilgili demagoji ustasıdır; bir masaldan yola çıkarak istediği yanlış sonuca varmaya uğraşır. Bedenin organları birbiriyle uyumlu, dayanışma halinde çalışır; aralarında belirlenmiş dengeli görev bölüşümü vardır. Roma senatörleri ile halk arasında ise dayanışma yoktur. Yönetici kesim, mide gibi unu diğerlerine göndermez, onu kendine ayırır,

[55] A.g.e., s.20
[56] A.g.e., s.20
[57] A.g.e., s.21,23

kepeği halka sunar. Böylece Menenius'un verdiği masalımsı örnek gerçek hayatın üzerine oturmaz; halkı uyutmak amacıyla söylenen masal dünyasına ait olur.

Bu tartışma sürecine Martius da katılır. Komutan Martius, arkadaşı Menenius'tan daha zalim ve daha açık sözlüdür. O, Menenius gibi halkı kandırmak için kendini zorlamaz, halka karşı duyduğu nefreti net olarak ifade eder:

"Ne istiyorsunuz yine köpekler?
Ne barışta rahat verirsiniz insana, ne savaşta;
Birinden ödünüz patlar, ötekinde kıpırdanmaya başlarsınız.
Size bel bağlayan, karşısında aslan beklerken tavşan,
Tilki beklerken kaz bulur;
Buz üstünde kor parçasına, ya da güneşte dolu tanesine
Ne kadar güvenirsem, size de o kadar güvenirim.
Tek erdeminiz, suçlu bulunandan yana çıkıp
Adalete lanet okumak. Hakkıyla yükselen her insan
Sizin nefretinizi çeker. Sizin sevginiz,
Hastalığını azdıracak ne varsa ona düşkün olan
Hasta adamın isteklerine benzer."[58]

* * *

O çağda Romalılar ile Volsyalılar arasında anlaşmazlıklar vardır, iki topluluk arasında sık sık savaşlar olmaktadır. Komutan Martius savaşların birinde Tullus Aufidius komutasındaki Volsyalıların ordusunu yenilgiye uğratır. Hem de bunu hemen hemen tek başına, bütün Volsyalılara "kahramanlığın" ne olduğunu göstererek yapar. Kendisine ödül olarak Coriolanus soyadı verilir; Roma'nın soyluları tarafından konsüllük mevkiine aday olarak gösterilir.

Ne var ki, Coriolanus'un konsül adaylığının halkın oylarıyla onaylanması gerekmektedir. Halktan nefret eden, kibirli, kendini beğenmiş komutan Coriolanus'un, halka kendisini beğendirmesi için şirin gözükmesi, yağcılık yapması zorunludur. Coriolanus ise bu işi kolayca yapacak durumda değildir.

Menenius'un ısrarı üzerine Coriolanus istemeye istemeye halkın oylarını dilenmeye çıkar; yarım ağızla onlardan oy ister. Halk önce ona oylarını bağışlar. Coriolanus'un konsüllüğünün kesinleşmesi için son kez Senato'ya çıkıp, halkın gözü önünde onaylanması gerekmektedir. Bu arada Coriolanus'u sevmeyen iki halk temsilcisi (Sicinius ve Brutus) halkı oylarını geri çekmesi için ikna eder. Brutus halka der ki:

"Hadi hemen gidin; söyleyin o dostlarınıza:
Konsül diye seçtikleri adam,
Hepsinin özgürlüklerini ellerinden alacak;
Seslerini yükselttikleri anda,
Havlasınlar diye tutulmuş olsalar da
Havladıkça dayak yiyen köpeklerden
Farklı davranmayacak onlara."[59]

[58] A.g.e., s.24
[59] A.g.e., s.88

Brutus-Sicinius ikilisi ayrıca Coriolanus'a daha önce halkın oy vermesinin suçunun kendilerine yüklenmesini isterler. Böylece onlar da halkı kışkırtan insanlar olarak görülmeyecek, Coriolanus'un kininden kurtulmuş olacaklardır. Sicinius halka ne söylemeleri gerektiğini şöyle anlatır:

"Aklınız hep, yapmanız gereken şeyden çok,
Yapmaya zorlandığınız şeyde olduğundan,
İçinizden gelen sese kulak vermeden
Onu Konsül seçtiğinizi söyleyin;
Bize yükleyin suçu.
(…)
Bu soylu geçmişi yanında, kendi başarılarıyla da
Yükselmeyi hak ettiğini size hatırlattık;
Ama siz, şimdiki tavrını geçmiştekiyle ölçtünüz
Ve kesin düşmanınız olduğunu anladınız. Bu yüzden de,
Aceleci davranarak verdiğiniz onayı geri çekiyorsunuz."[60]

Halk Senato'nun önünde toplanır, Coriolanus'a karşı tepkilerini gösterir, oylarını geri çekerler. Coriolanus halk kitlesinin başkaldırısının "Roma devletinin çıkarı adına" ezilmesinden yanadır. Senato'daki asilzadelere, soylulara akıl vermek için Coriolanus der ki:

"Devletin temel yapısını,
Orada olabilecek bir değişiklikten
Korktuğunuzdan daha çok seviyorsanız;
Soylu yaşamayı uzun yaşamaya tercih ediyorsanız;
Hasta bir bedeni kesin ölüme bırakmaktansa,
Tehlikeli bir tedavi uygulamaktan çekinmiyorsanız,
Derhal koparın o kalabalığın dilini;
Kendilerine zehir olacak şekeri yalayamasınlar.
Sizin haysiyetsizliğiniz devleti doğru yoldan saptırıyor;
Ona yaraşan dürüstlükten yoksun kılıyor;
Kötü baskın çıkınca, devletin de,
Yapması gereken iyiliği yapacak gücü kalmıyor."[61]

Coriolanus devlet çıkarını her şeyin üstüne koyup, devletten hak isteyenleri cezalandırmak istemektedir. Konuşmayı izleyen iki halk temsilcisi Sicinius ile Brutus, Coriolanus'un derhal halk düşmanı olarak tutuklanmasını isterler, halkı devreye sokarlar. Menenius ile diğer soylular Coriolanus'u oradan kaçırıp evine gönderirler. Menenius halkı sakinleştirir, Coriolanus'u pazar yerine getireceğini, halkın onu orada yargılayabileceğini söyler.

* * *

Menenius, Coriolanus'un evine gider, onu halkı kandırması için güzel konuşmaya, af dilemeye ikna etmeye çalışır. Coriolanus'un annesi Volumnia, Menenius'u destekler; oğluna, köprüden geçinceye kadar ayıya dayı demesinin yanlış olmayacağını söyler. Volumnia, oğlu Coriolanus'a şöyle akıl verir:

"Çünkü şimdi halkla konuşmak sana düşüyor;

[60] A.g.e., s.88-89
[61] A.g.e., s.100

Ancak, kendi ilke ve inançlarına göre değil;
Ne de kalbinden gelen sese kulak vererek;
Yalnızca ezbere, sıradan şeyler söylemen yeterli.
Gönülden inandığın doğrularla bağdaşmasa da olur.
Şerefsizlik sayılmaz bu senin için;
Tehlikeye atılıp kan dökmeyi göze almaktansa,
Tatlı sözlerle bir şehri zaptetmeye benzer tıpkı.
Eğer geleceğim ve dostlarım tehlikedeyse,
Olduğumdan başka türlü görünmek
Benim için onlara karşı bir şeref borcu demektir.
Burada ben yalnız kendi adıma değil,
Karın, oğlun, bu senatörler, soylular adına konuşuyorum."[62]

Volumnia, Menenius gibi "akıllı" bir politikacıdır, amaca varmak için her yolu meşru görür. Aslında o da halktan tiksinir, oğlunun duygularını paylaşır. Aralarındaki fark Coriolanus'un kendi boş gururuna, kibrine yenilmesidir. Coriolanus'un en hassas yeri annesinin sözünden çıkamamasıdır. Bu nedenle halk önünde rol yapmayı annesinin tavsiyesine uygun olarak kabul eder, annesine der ki:

"Ne olur yeter anne!
Peki, pazar yerine gidiyorum; paylama beni artık.
Onları kandırıp sevgilerini kazanacağım;
Gönüllerini çalacağım ve oradan ayrıldığımda,
Beni sevmeyen kalmayacak Roma'da."[63]

Coriolanus, halka "yumuşak davranmak", onların gönlünü almak hedefiyle kürsüye çıkar; ama kendi kinini yenemez. Halkın tepkilerine karşı sükûnetini kaybederek şöyle konuşur:

"Sizi adi köpek sürüsü! Siz konuştukça burnuma,
Çürümüş bataklıklardan yükselen iğrenç dumanlar geliyor;
Gömülmeden yer üstünde kalmış,
Soluduğum havayı bozan pis kokulu insan leşleri
Benim için ne kadar değerliyse,
Sizin sevginiz de o kadar değerli."[64]

Bu konuşmadan sonra Coriolanus halk tarafından sürgüne mahkûm edilir. Coriolanus ailesiyle şehir kapısında vedalaşır, ağlayan annesine der ki:

"Yapma anne, nerde her zamanki metanetin?
Sen de demez miydin, insan ruhu
Böyle beklenmedik olaylarla sınanır,
Sıradan durumlara herkes katlanır;
Deniz sakin olduğu zaman, her tekne
Ustaca süzülür su yüzünde diye?
İş, kaderin en sert sillelerini yiyip
Yaralanmış olsa da insan,
Sarsılmadan dayanabilmekte; soylu yürek

[62] A.g.e., s.114-115
[63] A.g.e., s.118
[64] A.g.e., s.126

O zaman belli olur, demez miydin?"[65]

Coriolanus'un sözlerine katılmak gerekir. Şüphesiz ki, insanın gerçek kişiliği zor durumlara karşı aldığı tutumla sınanır; gösterebildiği direnç veya dirençsizlikle kendini belli eder. Rahat koşullar insanın kimliğini gizler.

Coriolanus üst sınıfın bir bireyi olarak dirençlidir, halkın dirençli düşmanıdır. Coriolanus'un artık hayatta tek amacı vardır: Roma halkından intikam almak! Bu amaca uygun olarak Volsyalıların bölgesine kılık değiştirerek gider. Volsyalıların komutanı Aufidius'un evini bulur; eve girmeden önce kendi kendine şöyle söylenir:

"Hey gidi dünya; ne kaypaktır dönüşlerin!
Yeminlerle sımsıkı bağlanan dostlar,
Çift bağırda tek yürek taşıyor gibiyken başta;
Saatleri, döşekleri, yemekleri, emekleri hep birken;
İki ayrı kişi olsalar da, sevgide ayrılmaz gibiyken,
Bir hiç yüzünden tartışır
Boğaz boğaza geliverirler birden.
Tıpkı böyle, can düşmanları da,
Karşılıklı kin ve garez yüzünden uykuları kaçarken;
Hep birbirini yok etmenin yollarını ararken;
Hiç olmayacak, ufacık bir bahaneyle
Can dostu kesilir, kısmetlerini bağlayıverirler.
Al işte ben: doğduğum yerden nefret ediyorum;
Ama bu düşman şehrini sever oldum birden."[66]

Can düşmanlarından can dostlar yaratmayı düşünmek Coriolanus'un saflığıdır. Çünkü düşmanlık ve ihanet dostluk doğurmaz. Can düşmanları geçici çıkarlar gereği birleşirler, sonra ayrılırlar.

Aufidius, Coriolanus'un intikam duygularına sahip çıkar. Onu, ordusunun yarısının komutanı yapar. Roma'nın üzerine birlikte yürürler. Coriolanus bu sefer kahramanlığını Roma'ya karşı gösterir, Roma kapılarına kadar her yerde egemenliğini kurar. İntikam duygusuyla o kadar önde dövüşmektedir ki, Roma'nın gerçek düşmanı Aufidius bile gölgede kalır. Artık Aufidius, Coriolanus'a karşı düşmanlık duymak için yeterli nedene sahiptir. Yaveriyle konuşurken Aufidius bu gerçeği açıklar:

"Şimdi bir şey yapamam;
Yaparsam planımın ayağını aksatabilirim.
Başlangıçta onu kucakladığım zaman,
Bana karşı da bu kadar kibirli davranacağını
Tahmin etmemiştim. Ama bu davranışı
Kişiliğiyle tutarlı; düzeltemeyeceğim şeyi
Hoş görmek zorundayım."[67]

[65] A.g.e., s.129
[66] A.g.e., s.139-140
[67] A.g.e., s.161-162

Roma, Coriolanus'tan af dilemeye hazırdır, ona Roma'yı yakıp yıkmaması için elçiler gönderirler. Coriolanus kendisinin akıl hocası Menenius'u bile reddeder. Hiçbir kimse Coriolanus'un kinini yumuşatamamaktadır.

Sonunda devreye annesi, karısı ve çocuğu girer. Coriolanus çaresiz kalarak Roma'yı affeder, saldırıyı durdurur. Ama böylece kendi ölüm fermanını imzalamış olur. Volsyalıların komutanı Aufidius bu durumdan yararlanarak onu sözünden dönmekle, Volsyalıların davasına ihanet etmekle suçlar. Coriolanus, Volsya lordlarına şöyle demesine rağmen kendini ölümden kurtaramaz:

"Selam lordlar! İşte askeriniz olarak döndüm;
Tıpkı burdan ayrıldığım gün gibi,
İçimde vatan sevgisi olmaksızın;
Döndüm ve yine yüce hizmetinizdeyim.
Bilin ki, her çabayı gösterdim ve başarıyla,
Kanlı geçitler açarak savaşlarınızı
Roma kapılarına kadar götürdüm."[68]

Aufidius'un örgütlediği suikastçılar kılıçlarını çeker ve Coriolanus'u öldürürler. Oyun biterken Coriolanus'un hayatının son bulması insanı üzmez, acıma hissi duyurmaz.

[68] A.g.e., s.192

TROİLOS İLE KRESSİDA İÇİN MİTOLOJİK ÖNBİLGİ

Shakespeare'in *Troilos ile Kressida* adlı oyununda Troya Savaşı'ndan bahsedilir ve oradaki birçok kahraman mitolojik tarihsel karakter olarak karşımıza çıkar. Shakespeare'in kendi kafasından yaptığı değişiklikleri görebilmemiz için Troya Savaşı'nın mitolojideki yerini bilmemiz gerekir. Bilindiği gibi bu savaşı Homeros, "İlyada" destanında uzunca anlatmış, savaşın kahramanlarını bize tanıtmıştır.

Troya Savaşı'nda, yurtları Anadolu'da olan Troyalılarla, Yunanistan'dan gelmiş Akhalar topluluğu karşı karşıya gelir. Mitolojiye göre savaşın nedeni, Troyalı Aleksandros'un (diğer adıyla Paris'in), Akhalar'dan Kral Menelaos'un karısı Helen'i kaçırıp Troya'ya getirmesidir. Akhalar, Menelaos'un kardeşi Kral Agamemnon'un komutasında ordu kurup Troya'ya gelirler, Helen'i onların ellerinden almak isterler.

Akha ordusu, Yunanistan'ın değişik krallıklarından oluşmuş bir ordudur, her bölge krallığı kendi adamlarıyla savaşa katılmaktadır. Agamemnon ile kardeşi Menelaos'u desteklemek için savaşa katılmış diğer krallardan bir tanesi Myrmidon Kralı Akhilleus'tur.

Argos ve Mikenos Kralı olan Agamemnon en yetkili kraldır ve Troya Savaşı sürerken Akhilleus ile aralarında anlaşmazlık çıkar. Agamemnon, Akhilleus'un hem tutsağı, hem karısı olan Briseis'i zorla kendine alır. Akhilleus uğradığı haksızlığa karşı Troya Savaşı'nı bırakır, barakasına çekilir. Yanında sevgili dostu, savaş arkadaşı Patroklos vardır.

Tanrı Zeus, Akhilleus Troya Savaşı'ndan uzak durdukça, Akhaların savaşı kazanamamasına karar verir. Bu nedenle Troya Savaşı uzar. Yine mitolojiye göre, Akhilleus onurlu, kahraman bir kişiliktir, Akhalar ordusunun en iyi dövüşen savaşçısıdır. Agamemnon, Briseis'e zorla el koyacağını söylediği zaman ona der ki:

"Seni gidi edepsiz, çıkarına düşkün yürek!
Senin sözlerini bir Akhanın nasıl kaldırır içi,
savaşa nasıl gider o, nasıl dövüşür erkekçe?
Kargı salan Troyalılarla savaşa gelmiş değilim ben,
hiçbir şey yapmadılar, dokunmadılar bana onlar…
(…)
Geldik buraya, utanmaz herif, senin ardından,
tek gönlün olsun diye senin, köpek suratlı,
tek Menelaos'la sen, Troyalıların sırtından ün alasınız diye.
Ama hiç de umurunda değil bu."[69]

* * *

Akhaların karşısında Troyalıların Kralı Priamos vardır. Priamos'un oğullarından olan Hektor, en iyi dövüşen Troyalı savaşçıdır. Priamos'un diğer oğulları olan Troilos ile Paris (Aleksandros) daha geri plandadır. Troya Savaşı, Paris'in, Helen'i kaçırıp onu kendisine eş yapması yüzünden başlamış olmasına rağmen, Paris en önde dövüşmez. Helen, kocası Paris'i, kaynı Hektor'a şöyle anlatırken onun kişiliği üzerinde bize bilgi vermiş olur:

[69] Homeros, *İlyada*, Can Yayınları, 2002, s.77

“Ah kaynım benim,
dayanılmaz kötülükler yapmış bir köpeğim ben.
Anamın beni doğurduğu gün keşke,
bir korkunç kasırga gelseydi,
alsaydı beni, bir dağın tepesine atsaydı,
ya da bıraksaydı uğuldayan denizin içine.
Dalgalar sürükler götürürdü beni,
insanlar da bu acı günleri görmezdi.
Madem Tanrılar bu günleri gösterecekti bize,
bari yiğit bir erkeğe düşeydim, ne olurdu.
Kin tutan bir adam olsaydı o,
kötülüklere karşı koysaydı.
Aklı başında değil ne yapalım ki,
hiçbir zaman da gelmeyecek aklı başına,
ama bir gün çekecek bunun acısını.”[70]

Hektor Troyalıların onuru için dövüşmektedir. Onun savaş gücü sayesinde Yunanlı Akhalar bozguna uğrarlar. Akhaların savaşı kazanma konusunda umutları kalmamıştır. Kral Agamemnon (Atreusoğlu) savaşı bırakıp ülkesine geri dönmeyi bile düşünür. Ama Akhaların önemli bir komutanı olan Odysseus (Ulysses) onu şu sözlerle durdurur ve Odysseus’un kişiliğini de böylece tanımış oluruz:

“Ne biçim söz çıktı dişlerinin arasından, Atreusoğlu,
uğursuz adam, komutan olmalıydın sen aşağılık bir orduya,
sen kral olacak adam değilsin bize.
Zeus bize, kocayıncaya dek dayanmayı verdi,
zorlu savaşlarda, ta ölünceye dek.
Demek bırakıp gitmek niyetindesin Troyalıların büyük ilini?
Bu kent uğruna çektiklerimiz yabana mı gidecek?
Bu sözünü duymasın kimse, kapa ağzını,
böyle bir söz çıkmamalıydı senden…”[71]

* * *

Akhaların son umudu Akhilleus’un savaşa katılması, Hektor’u yenmesidir. Agamemnon, Akhilleus’a elçilerini göndererek onun savaşa katılmasını ister. Eğer Akhilleus savaşa katılırsa, Briseis’i ve onunla birlikte birçok kadını, eşyayı, ona armağan olarak vereceğini söyler. Akhilleus öneriyi kabul etmez. Fakat savaşın Akhalar için olumsuz olarak biteceği ve bütün Akhaların kıyıma uğrayacağı bir sırada, sevgili dostu Patroklos’un ve kendi askerlerinin savaşa katılmasına izin verir. Kendisi savaşa katılmaz, dostu Patroklos’un sağ olarak dönmesini dileyerek savaşı dışardan izler.

Troyalı Hektor, Patroklos’u öldürür. İşte Akhilleus o zaman savaşa katılmama konusunda ettiği yeminleri kenara bırakır, can dostu Patroklos’un intikamını almaya söz verir. Akhilleus ile Patroklos arasındaki sevgi bağı çok güçlüdür. Patroklos’un öldürülmesi, Akhilleus için kendi ölümü gibidir. Akhilleus’un, Patroklos için duyduğu sevgiyi şu sözlerde yakalarız:

[70] A.g.e., s.182
[71] A.g.e., s.325

“Can yoldaşım, Patroklos’um öldü,
tekmil dostlarımdan üstün sayardım onu,
gitti başı başıma denk Patroklos’um,
Hektor öldürdü onu, Tanrısal silahlarını soydu…
(…)
Madem koruyamadım ölümden arkadaşımı,
ne olur, şu anda ölüp gideyim bari,
yurdundan çok uzakta can verdi o,
görmedi beni yanında bir koruyucu gibi.
Besbelli, dönmeyeceğim sevgili baba toprağına,
olamadım Patroklos’a bir kurtuluş ışığı,
olamadım bir kurtuluş ışığı öbür arkadaşlarıma,
Tanrısal Hektor’un sürüyle tepelediği.”[72]

Akhilleus Troya Savaşı’na katılır, savaş meydanında birçok Troyalı’yı öldürür. Öldürdüğü Troyalılar arasında Troilos da vardır. Troyalılar şehrin içine geri çekilirken Hektor savaş alanını terk etmeyi kendine yediremez. Akhilleus ile karşı karşıya kalırlar. Hektor bir ara Akhilleus’a barış teklif etmeyi aklından geçirir, ama bunu yüreği kabul etmez. Hektor bir anda Akhilleus karşısında paniğe kapılır, başlar kaçmaya. Ondan sonrasını Homeros şöyle anlatır:

“Dağlarda bir çaylak, kuşların en hızlısı,
nasıl kolayca saldırırsa ürkek bir kumruya,
kumru sıvışıp kaçar,
çaylak da keskin seslerle sıçraya sıçraya atılır üstüne,
can atar yakalamak için onu.
Akhilleus da Hektor’a doğru tıpkı öyle uçar,
Hektor da kaçar korkudan titreye titreye,
koşar Troya surlarının dibinde, dizlerinin vargücüyle.
Geçerler gözetleme yerini, yellerin dövdüğü incir ağacını,
surlardan uzaklaşır, girerler büyük yola,
varırlar güzel güzel akan iki pınara…”[73]

Akhilleus kaçan Hektor’u yakaladığı zaman zaten savaşı psikolojik olarak kazanmıştır. Dövüşürler, Hektor yenilir. Akhilleus onu öldürür ve ölüsünü yedi kez Troya surlarının çevresinde sürükler. Akhilleus, Hektor’un ölüsünü kurda kuşa yem etmek için alıp götürür. Hektor’un babası Kral Priamos, Hektor’un ölüsünü geri almak amacıyla Akhilleus’un barakasına gelir, ona yalvarır. Akhilleus yumuşar, ölüyü Kral Priamos’a verir.

İleride savaş yeniden başladığında, “Truva Atı” sayesinde Truva Savaşı sonuçlanacaktır. Yunanlı Akhalar tahtadan büyük bir at yaparlar, içine savaşçılarını gizlerler. Hiçbir şeyden şüphelenmeyen Troyalılar, atı kentin içine alırlar. Geceleyin Akhalar atın içinden çıkarak kentin kapısını arkadaşlarına açarlar. Akhalar, Troyalıları yenecek, şehri yakıp yıkacak, amaçlarına erişeceklerdir.

[72] A.g.e., s.407-408
[73] A.g.e., s.474

TROİLOS İLE KRESSİDA

”Troya Savaşı, Troya Kralı’nın oğlu Paris’in güzel Helena’yı kaçırması yüzünden, yani aşk uğruna başladığına ve bu savaşın sonucu olarak ayrılmak zorunda kalmaları yüzünden Kressida, Troilos’u aldattığına göre, bu iki konu birbirine sıkı sıkı örülmüştür aslında. Gelgelelim Shakespeare kutsal bilinen bu iki temayı da düpedüz kepaze eder bu oyunda…”

Mina Urgan

Oyunun yazıldığı tarih pek belli değildir. 1601-1602 yıllarında yazılmış olabileceği sanılıyor. Oyunun konusu, Troya Savaşı ve savaş içinde geçen bir aşk macerasıdır. Shakespeare, Chaucer’in ”Troilos and Criseyde”sinden; Lydgate’in, ”Troya’nın Tarihi, Kuşatılması ve Yıkılması” isimli kitabından; Caxton’un, ”Troya Tarihlerinin Bir Derlemesi”nden yararlanmış. Shakespeare mitolojiyi kendi gönlünün istediği gibi yazmış; Troya Savaşı’nı Homeros’un anlattığından farklı olarak anlatmıştır. Hatta kendi kullandığı kaynaklara bile bağlı kalmamıştır. Yunan mitolojisine göre, Troilos’un savaş sonunda ölmesi gerekmektedir; fakat Shakespeare onu öldürtmez, yaşatır. Ayrıca Akhilleus ile Patroklos mitolojiye uymayan biçimde kötü karakterler olarak çizilmiştir. Yunan mitolojisinde Odysseus, zeki, dostlarını satmayan yiğit bir kahramandır. Shakespeare, Odysseus’un bu kişiliğini bize tam hissettiremez. Ayrıca oyunun eski Yunan savaşçı kahramanları, ortaçağ şövalyeleri gibi sunulmuştur.

Oyunda birbirine bağlanmamış konuları, gereksiz boş söylevleri, sonuçsuzluğu bulmak mümkündür; sanki oyun tamamlanamamış, yarıda kalmıştır. Bütün bunlara rağmen, *Troilos ile Kressida* okunmaya, seyredilmeye değer. Çünkü oyunun kahramanlarının düşünceleri, duyguları, ikircikli tutumları, hinlikleri, bugünkü yaşadığımız dünyaya hiç yabancı gelmez.

* * *

Troya Kralı’nın oğullarından biri olan Paris (Aleksandros), Yunanlı Kral Menelaos’un karısı Helena’yı kaçırır ve onunla aşk hayatı yaşamaya başlar. Yunanlılar, Helena’yı geri almak için Troya kapılarına dayanırlar. Troyalılar, Helena’yı bırakmazlar, böylece savaş başlamış olur.

Troilos, Troya Kralı’nın en küçük oğludur, Kressida isimli kadına âşıktır, onu samimi duygularla sevmektedir. Troilos’un ruhsal dünyası sadece bu kadınla doludur, Troya Savaşı’nda dövüşmek istememektedir. Oyunun başlangıcında Troilos şöyle konuşur:

”Uşağım gelsin, çıkaracağım zırhımı:
Ne diye çıkıp dövüşeyim Troya surlarının dışında,
Kendi içimde böylesine amansız bir savaş varken?
Yüreğine güvenen her Troyalı gitsin dövüşsün;
Ben Troilos, ben kaptırdım yüreğimi.
(…)
Bense, bir kadının gözyaşları kadar bitkinim,
Uyku kadar yumuşak, bilgisizlik kadar alık,

Gecenin karanlığında kalmış bir kızdan daha ürkek,
Toy çocuklardan daha beceriksizim."[74]

Troilos'un yaşam merkezine Kressida oturmuştur; hep onu düşünmektedir, aklından çıkmamaktadır. Henüz Kressida'dan aşkına yanıt alamadığından dolayı yaşama sevincini, direncini yitirmiştir.

Kressida, Troilos'un aşkını bilmektedir, onu kabul etmeye hazırdır; ancak kendini ulaşılmaz kılarak naz yapmaktadır. O, Troilos gibi saf değildir; kurnazdır, hesapçıdır, çıkarcıdır. Kendini iyi tanır Kressida:

"**Sırtıma dayanır, göğsümü korurum; aklıma dayanır, düzenimi korurum; dilimi tutar, namusumu korurum; maskemi takar, güzelliğimi korurum**…"[75]

Kressida, toplumun iki cins arasındaki ilişkiyi "pazarlıklı oyuna" çevirdiğinin bilincindedir; bu nedenle pazarlamacı kişiliğe uygun düşünür, davranır. Kendisini ne kadar ağırdan satarsa, o kadar çok kazanacaktır. Şöyle konuşur Kressida:

"Peşine düşülen kadın, bir melek görünür erkeğin gözüne;
Elde edilmeye görsün, her şey biter.
Asıl haz bir şeyin peşine düşmek.
Bunu bilmeyen kadın, hiçbir şey bilmiyor demektir.
Erkek, elde edemediğini, olduğundan güzel görür.
Aşkın en tatlı demi, isteğin tutuştuğu demdir.
Yeryüzünde hiçbir kadın bunun tersini söyleyemez.
Böylece, aşktan aldığım öğüt şudur benim:
Ele geçtin mi kölesin, geçmedikçe sultan.
İçimdeki aşk ne kadar taşkın da olsa,
Gözümde damlasını görene aşkolsun!"[76]

Erkeklerin, kadını cinsel mal olarak görüp ona ulaşmak için çırpınmaları gerçeğin bir tarafıysa, ona ulaştıktan sonra cinsel malın önemini eskisi kadar koruyamaması gerçeğin diğer tarafıdır. Kressida'nın yukardaki düşüncelerinin büyük kısmı bu somut durumu doğru ifade etse de, Kressida'nın son iki satırda vardığı sonuç doğru gözükmez. "İçimdeki aşk ne kadar taşkın da olsa, gözümde damlasını görene aşkolsun!," diyen kadın içten sevemez; aşka çıkarcı bakmak zorunda kalır. Kressida böyle bir kadındır.

* * *

Yunanlılar yedi yıldır kuşattıkları Troya surlarının önünde umutsuzca savaşmaktadırlar, hâlâ sonuca ulaşamamışlardır. Yunan karargâhında huzursuzluk, tartışma başlamıştır. Yunanlıların başkomutanı Agamemnon, Troya'yı ele geçirememenin üzüntüsü içindedir. Yaşadıkları olumsuz durumun ordudaki insanların dayanma gücünü yok ettiğini düşünmektedir. Agamemnon haklı olarak direnme gücünün iyi koşullarda değil, kötü koşullarda gerekli olduğunu savunmaktadır. Agamemnon diğer Yunanlı komutanlara der ki:

"O dayanma gücü ki, kaderin bize güldüğü anlarda

[74] W.Shakespeare, *Troilos ile Kressida*, Çeviri: S.Eyüboğlu/M.Urgan, Adam Yayınları, 1993, s.19
[75] A.g.e., s.30
[76] A.g.e., s.31

Meydana çıkmaz; çünkü o zaman,
Yiğitle korkak, akıllı ile aptal, bilginle bilgisiz,
Sağlamla gevşek, bir tek soydanmış gibi görünür.
Ama kader kaşlarını çatıp da,
Ortalığı rüzgâra, fırtınaya boğdu mu,
İnsan değeri, ulu ve güçlü bir solukla,
Tozu dumanı dağıtıp, bütün parlaklığı ile belirir;
Ağırlığı, özü olan ne varsa, tam değeriyle, tertemiz,
Meydana çıkar."[77]

Yunanlı komutanlardan Nestor bu görüşü onaylar:

"İnsanın iyisi, talihin kötüsünde belli olur.
Deniz süt limanken, nice çürük tekneler,
Onun sabırlı göğsü üstünde yelken açmaktan korkmaz,
Azametli gemilerin yanı başında yüzerler.
…
İşte, değerin sahtesi de gerçeği de,
Karabahtın fırtınalarında belli olur.
Dünya güllük gülistanlıkken, sürüyü kaplandan çok
At sineği huylandırır; ama azgın rüzgâr,
Boğum boğum meşe ağacını dize getirip de,
Sinekler kaçacak bir delik aradıkları zaman,
İşte o zaman yürekli olan, öfkeyle ayaklanır,
Kasırganın öfkesiyle kaynaşır,
Meydan okur kaderin belalarına."[78]

Yunanlı komutanların en zekisi olan Odysseus, Troya'nın ele geçirilememesinin nedenini, ordunun disiplinsizliğine, alttakilerin üstü dinlememesine, komutanlık merkezinin belli olmamasına bağlar. Tam burada dünyaya bakışıyla ilgili "Varlık Zinciri" teorisini açıklar:

"Gökler, yıldızlar, ve bu dünya, büyük bir düzen içinde,
Başa, sıraya, mevkiye, yola, yordama, ölçülere, mevsimlere,
Biçimlere, görevlere, geleneklere saygı gösterirler.
İşte onun için güneş, hepsinin ortasında,
Tüm görkemiyle tahtına oturmuştur.
Onun şifalı gözü, uğursuz yıldızların
Zararını önler, ve bir kralın fermanı gibi,
Hiç şaşmadan, iyiye de kötüye de ulaşır.
Ama yıldızlar, başıboş bir kargaşalığa düştü mü,
Vebalar, belalar, kavgalar başlar:
Deniz kudurur, yeryüzü sarsılır, rüzgârlar boşanır.
Korkular, sapıtmalar, kanlı olaylar,
Varlığın birliğini, uyumlu huzurunu altüst eder,
Her şey çığırından çıkar, dağılır, parçalanır,
Kökünden bozulur dünyanın düzeni,
İnsanları yükseklere ulaştıran o merdiven
Bir sarsıldı mı, iş çıkmaza girmiştir.

[77] A.g.e., s.32
[78] A.g.e., s.33

Başa saygı kalmazsa, topluluklar,
Okullarda sınıflar, kentlerde loncalar,
Ayrı kıyılar arasında rahatça alışveriş;
Büyük evlat hakları,
Yaş, taht, taç, nam, nişan hakları,
Bütün bunlar nasıl yerli yerinde durur artık?"[79]

Yunanlı komutanlardan Odysseus, "Kendi gücüyle değil, bizim güçsüzlüğümüzle yaşıyor Troya" diyerek, sorunu özetler. Ordudaki gevşekliğin, başıbozukluğun suçunu Yunanlı komutanların önderi olan Akhilleus'a yükler. Odysseus'a göre, Akhilleus, Troya Kralı Priamos'un kızlarından birini sevdiğinden dolayı bütün enerjisiyle savaşmamaktadır. Ayrıca Akhilleus aşırı gurura sahiptir, diğer komutanları küçük görmektedir. Başkomutan Agamemnon, Aias adlı komutanını imalı biçimde eleştirirken aslında Akhilleus'un gururunu eleştirir:

"**Kendini beğenmiş adam kendini yer. Gurur onun aynası, borazanı, dalkavuğudur. Kendi yaptığını öven, kendi yaptığını yıkar.**"[80]

Kendini beğenmişlik ve gurur üzerine söylenen yukardaki anlamlı sözlere katılmak gerekir. Boş gurur, insanın içinde yaşayan düşmanıdır; insanı gizlice tüketir.

* * *

Bu arada Troya Kralı'nın oğullarından Hektor, kendi sevdiği kadının onurunu yüceltmek amacıyla, Yunanlı komutanlara haber göndererek onlardan birini ortaçağ şövalyeleri gibi düelloya davet eder. Aslında Hektor, Akhilleus'a meydan okumuştur, karşısına onun çıkmasını istemektedir. Akhilleus'un yenilmesi Yunan ordusunun yenilmesi demektir.

Yunanlı komutanlar bu olayı kendi açılarından düşünmektedir. Hektor'un amacını anlamışlardır. Ayrıca Akhilleus'un kazanması durumunda da yine onlar kaybedecektir. Gururlu Akhilleus, Hektor'u yenme onurunu onlarla paylaşmayacaktır. Odysseus'un bulduğu çözüm şudur:

"Bizim Akhilleus gururlu olmasaydı,
Hektor'dan koparacağı şanı şerefi hepimiz paylaşacaktık;
Ama o şimdi alabildiğine küstah.
Bir de Hektor'un elinden alnının akıyla kurtulursa,
Onun, bize tepeden bakacak, kendini beğenmiş,
Zehir gibi acı gözleri altında yanmak,
Afrika güneşi altında yanmaktan beter olacak.
Yenilirse, o zaman da, en değerli adamımızı lekelemiş,
Kendi elimizle kendi onurumuza kıymış olacağız.
Hayır, bir kura düzenleyelim, ve hileyle,
Aias budalasını kazandıralım, Hektor'la o dövüşsün."[81]

Aias, Troyalı olmasına rağmen Yunanlıların saflarına katılmış birisidir, Hektor'un akrabasıdır. O da Akhilleus gibi boş bir gurura sahiptir; ama Akhilleus'tan farklı olarak kendinin

[79] A.g.e., s.34-35
[80] A.g.e., s.60
[81] A.g.e., s.43

pohpohlanmasından zevk almaktadır. Yunanlı diğer komutanlar onun zayıf yanı üzerinde oynarlar; Aias kendisinin kullanıldığının farkında olmaz. Aias, akrabası Hektor'u öldürerek ün kazanmayı düşünmektedir. Hektor ise onu yenebilecek kadar güçlü olmasına karşın böyle düşünmez; karşı karşıya geldiklerinde tüm gücünü kullanmaz; Aias'ı utandırır, düello tatlıya bağlanır.

Bir kadın yüzünden çıkan anlamsız savaştan Troyalılar yorulmuştur. Troya Kralı, oğullarıyla konuyu tartışmaktadır. Hektor der ki:

"Güven içinde insan, fazla güvenir kendine;
Oysa kendinden kuşkulanmak, akıllı insana yol gösteren ışık,
Yaranın ta köküne ulaşan fitildir.
Bırakın gitsin Helena.
Bu iş uğruna ilk kılıç çekildiği günden beri,
Yitirdiğimiz binlerce candan her biri,
Helena kadar değerliydi."[82]

Troilos'un kendisi savaşta yer almamasına rağmen, Hektor'un söylediklerini kabul etmez, Helena'nın geri verilmesine razı olmaz. Kralın diğer oğlu Paris, sevgilisi olan Helena'nın gitmesini zaten istememektedir. Tartışmanın sonunda Hektor da, Troyalıların onuru zedelenmesin diye karara katılır. Savaş devam edecektir.

* * *

Troilos, Kressida'nın dayısının çöpçatanlığı sayesinde sevdiği kadın olan Kressida'yla buluşur. Kressida onu elde ettiğinden dolayı memnundur, fakat Troilos'u kendine daha fazla bağlamak istemektedir. Kressida başlayan bu aşktan korktuğunu söyler. Troilos'un yanıtı şudur:

"Aşk oyununda korkunun yeri yoktur… Korkunç olan yalnız hayallerimizdir. Seller gibi gözyaşı dökeceğiz, ateşlerde yanacağız, dağları devireceğiz, kaplanları kuzuya çevireceğiz diye yeminler ederiz. Sevdiğimizin bizden istemeyi aklından bile geçirmediği en çetin işlerin hakkından gelebileceğimizi sanırız. İşte aşkta korkunç olan budur sevgilim: İnsanın istediği sonsuz, elinden gelen sınırlıdır; isteği uçsuz bucaksızdır, yapabildiği bir hiçtir."[83]

Troilos, Kressida'ya âşıktır ve onun aradığı samimi sevgidir. Sevgiyi Kressida'da bulmak, ona güvenmek istemektedir. Troilos duygularını yürekten gelen sesle anlatır:

"Ah inanabilseydim ki bir kadın,
- Ve isterdim ki bu kadın sen olasın -
Aşkın ateşini hiç söndürmeden beslesin,
Her dem taze kalsın ettiği yemin,
Kanın değişmesinden daha çabuk yenilenen bir ruhla,
Dış güzelliğini aşsın. İnanabilsem ki,
Benim gerçek ve dürüst sevgim, kendine eş,
Onun kadar temiz, onun kadar lekesiz bir sevgi bulacak karşısında!
İşte o zaman uçardım göklere."[84]

[82] A.g.e., s.49
[83] A.g.e., s.72
[84] A.g.e., s.75

Kressida onun sevgisine bağlı kalacağına dair yemin eder. Troilos'un sevgisinin aynı ölçüde karşılık bulacağını söyler ve der ki:

"Ben de hain çıkarsam, sözümden bir zerre uzaklaşırsam,
Zaman yaşlanıp kendini bilmez olunca,
Troya'nın taşlarını sular oyunca,
Kentler geçmişin karanlığında unutulup gidince,
Koca devletler bir iz bırakmadan yokluğun tozlarına karışınca,
Sevgilerine hainlik edecek bütün kızlar,
Ayıplasınlar benim hainliğimi.
(…)
Hainliği ta ciğerinden vurmak için…"[85]

* * *

Odysseus, Akhilleus'un kibrini, gevşekliğini yenmek, onu savaşa yeniden sokmak istemektedir. Yunanlı komutanların hepsine, Akhilleus'un kibrine karşılık kibirle davranmayı önerir. Herkes onun önünden yabancı gibi geçecek, selam vermeyecek, onu önemsemeyecektir. Odysseus'un dediği gibi: **Kibir ancak kibrin aynasında görebilir kendini**! Kibrin önünde diz çökülmesi onun küstahlığını azdırır. Akhilleus dün kendisine "dost" olan insanların bugün niçin ona yüz çevirdiğini düşünmeye başlar.

"İnsana insan olduğu için değer verilmez;
Mevkii, zenginliği, gösterişi gibi, özünde olmayan
Kendinden çok rastlantılardan gelen değerlere bakılır.
Bunların ayağı kaydı mı - ki kolayca kayar –
Onlara dayanan dostlukların da ayağı kayar,
Düşerken birbirlerini çeker, birlikte sürüklenirler ölüme."[86]

* * *

Odysseus, Akhilleus'a bazı gerçekleri kafasına vurarak göstermek ister. Ona uzun bir nutuk çeker, insan olarak Akhilleus'un eksiklerini sayar. Odysseus haklı olarak der ki:

"İnsanın başkalarıyla paylaşmadığı hiçbir değer,
Ne kadar gerçek, ne kadar verimli olursa olsun,
Kendi malı sayılamaz. Bu değerler dünyaya yayılıp,
Başkalarınca beğenilerek biçimlenmedikçe,
Bunların ne olduklarını sahipleri de bilmez."[87]

Gerçekten de insanın başkalarıyla paylaşmadığı hiçbir değerin kendi dışında anlamı yoktur. Akhilleus kendi değerlerini paylaşmasını bilmediği için kibirlidir, gururunun esiri olmuştur. Ayrıca Akhilleus bir zamanlar yaptığı kahramanlıkların, büyük işlerin, ona ömür boyu yeteceğini düşünmektedir. Odysseus, Akhilleus'a der ki:

"Zaman bir dilencidir, Akhilleus;
Sırtına torbasını almış sadaka toplar,

[85] A.g.e., s.75-76
[86] A.g.e., s.79
[87] A.g.e., s.80

’Unutma’ denilen o koca gövdeli nankör canavar için!
Bu sadakalar, geçmişte başarılan güzel işlerdir;
Başarılmalarıyla yenilip yutulmaları,
Yapılmalarıyla unutulmaları bir olur.”[88]

Odysseus, ”zamanın” işleyiş mekanizmasını hoş bir imgeyle Akhilleus’a anlatmak ister:

”Zaman, günümüz ev sahiplerine benzer,
Ayrılan konuğun elini hafifçe sıkar,
Oysa yeni geleni, sanki kanatlanmış gibi,
Kollarını açıp kucaklayarak karşılar:
Hoşgeldin hep gülümser, hoşçakal ise
İç çekerek uzaklaşır.”[89]

Odysseus bu sözleriyle, geçmişle-geleceği kıyaslar. Geçmiş zaman unutulmaya doğru yol alırken, gelecek zaman hep hatırlanmaya doğru yol alır. Gün gelir, gelecek zaman geçmiş zaman olur. Şimdiki zaman, geçen zamanı hüzünle yolcularken, gelen zamanı sevinçle karşılar. Odysseus, Akhilleus’la konuşmaya devam eder ve ona yaşadıkları toplumun ”yürüyüş yasasını” hatırlatır:

”Hiç durma yürü; çünkü öyle dardır ki ünün yolu,
Bir tek adam ilerleyebilir üstünde;
Ayrılmaya gelmez bu yoldan: arkandan,
Kıskançlığın binlerce oğlu birbirini kovalamaktadır;
Yol verirsen, ya da kenara çekilip durursan,
Yükselen deniz gibi saldırır, en arkada bırakırlar seni;
Ya da başta koşarken düşen cins bir at gibi,
Geriden gelen aşağılık atların ayakları altında kalır, ezilirsin.”[90]

Odysseus’un yukarıdaki sözleri toplumdaki rekabeti güzelce anlatır. Rekabet eden insan diğer insanı kendisinin sahip olmadığı şeyler için kıskanır. Ün peşinde olan insan hem önündekileri ezmeli, hem de arkadan itekleyenlere ezilmemelidir. Duran insan başkalarının ayakları altında kalan insandır.

Akhilleus, Odysseus’un akıl veren söylevinden gerekli dersleri çıkarmıştır. Yerini korumak istiyorsa, kılıcını tekrar eline almalıdır. Ününü sürdürmek istiyorsa, diğerlerini ezmelidir. Geçmişte yaptığı büyük işlere değil, bugün yapacağı, ona şan şöhret getirecek işlere bakmalıdır.

* * *

Kalkhas daha önceden Yunanlıların tarafına geçmiş Troyalı bir rahiptir ve Kressida’nın babasıdır. Yunanlılara tutsak düşmüş Troyalı bir komutanla, kendi kızının değiş tokuş edilmesini istemektedir. Bu isteği iki taraf da kabul eder, Kressida’nın Yunanlılara teslim edilmesi kararlaştırılır. Acı kararı duyan Troilos yıkılır, ama Troya meclisinin verdiği karara karşı çıkılamaz. Haberi duyan Kressida, ”gitmeyeceğim” diye direnir, şöyle konuşur:

[88] A.g.e., s.81
[89] W.Shakespeare, *Troilos ile Kressida*, Aktarma: Bülent Bozkurt, *Güneş Çarkında Gölgeler*, Dost Yayınları, 2003, s.120-121
[90] W.Shakespeare, *Troilos ile Kressida*, Çeviri: S.Eyüboğlu/M.Urgan, Adam Yayınları, 1993, s.81

”Babamı unuttum ben;
Ana baba benim umurumda değil;
Hiçbir akraba, hiçbir sevgi, hiçbir kan, hiçbir can,
Troilos’umdan yakın olamaz bana.
Ey ulu Tanrılar, Troilos’tan vazgeçersem,
Bütün hainlerin adı Kressida olsun!
Zaman, acılar, ölüm, ellerinden geleni yapsınlar bana;
Gene de sevgimin sağlam temeli,
Dünyanın direği gibi ayakta duracak.”[91]

Troilos kararı değiştirmeye gücü olmadığını bilmektedir. Kressida’ya ölümü pahasına da olsa, Yunan karargâhına gizlice girip onu göreceğine dair söz verir. Aşklarındaki zorunlu ayrılığı, ”Tanrıların kızgınlığına, zalim kadere” bağlar:

”Zalim felek vedalaşmaya bile zaman bırakmıyor bize;
İte kaka, soluk aldırmadan ayırıyor bizi.
İstemiyor birleşsin dudaklarımız, kavuşsun kollarımız;
Tıkanan göğsümüzde boğuyor sevgimizin yeminlerini.
Biz ki, bunca ahlardan sonra birbirimize kavuşabildik,
Şimdi böylesine perişan, böylesine kısa
Bir tek ahla bırakacağız birbirimizi.
İnsafsız zaman, bir hırsız telaşıyla
Bir yere, gelişigüzel tıkıyor çaldığı serveti.
Ayrılmanın gökteki yıldızlar kadar çeşidi vardır;
Her birinin ayrı sözleri, ayrı öpüşleri vardır;
Zaman, bir tek zavallı dakikaya yüklüyor bütün bunları.
Bir tek öpüş bize verip vereceği,
Gözyaşlarının tuzu ile acılaşan bir tek öpüş.”[92]

Ayrılık anı geldiğinde Troilos, Kressida’dan bağlılık yemini ister. Kressida ağlamaklı sesiyle ona karşı vefalı davranacağına, onu aldatmayacağına söz verir. Ne var ki Kressida, Yunanlıların karargâhına adım atar atmaz vefasızlığa başlar. Biraz önce saçını başını üzüntüden yolan kadın gider; yerine cilveli, şehvetini hemen pazarlamak isteyen kadın gelir. Tanışma bahanesiyle Yunanlı komutanlara kendini bütün kadınlığını kullanarak öptürür.

Troilos uğradığı ihanetin farkında olmadan Yunan karargâhına Kressida’yı görmek için gelir. Kressida’nın, Yunanlı Diomedes’e nasıl yaltaklandığını, onun koynuna girmek için nasıl naz yaptığını kendi gözleriyle görür. Kressida’nın, Diomedes’e söylediği şu sözleri tesadüfen duyar:

”Yalvarırım yarın gel.
Elveda Troilos! Gözlerimin biri sana bakıyor hâlâ,
Ama yüreğim öteki gözümle görüyor artık dünyayı.
Ah, biz zavallı kadınlar, güçsüzlüğümüz bu işte bizim, anlıyorum.
Gözlerimizi aldatan şeyler, aklımızı da sürüklüyor peşinden;
Sürüklenen akıl da baştan çıkıyor. Böyle oluyor işte:
Gözün sürüklediği gönül, serseri oluyor sonunda.”[93]

[91] A.g.e., s.93
[92] A.g.e., s.95
[93] A.g.e., s.117

Kressida'nın, bu sözleriyle, "aklım orospu oluyor" demek istediğini Shakespeare özellikle not eder. Troilos gözleriyle gördüğü, kulaklarıyla duyduğu Kressida'nın hainliğine bir türlü inanamaz. Troilos'un dilinden korlaşmış ateş halinde kendi kendine sözler dökülür:

"Çünkü öylesine inanmışım ki ben,
Öyle sarsılmaz bir inanç sarmış ki yüreğimi,
Dinlemiyor gözlerimin gördüğünü, kulağımın duyduğunu;
Sanki onların işi gücü beni aldatmakmış gibi,
Sanki gözlerim, kulaklarım sırf karaçalmak için yaratılmış gibi!
(…)
Gördüğüm hem Kressida, hem Kressida değil!
Bir savaştır gidiyor benim içimde,
Öyle garip bir savaş ki bu, ayrılmaz bir bütün,
İkiye bölünmüş, yerle gök kadar uzaklaşmış birbirinden.
Ama bu ayrı şeyler birbirine öyle sıkı sıkı örülü ki,
Bir örümcek ağının incecik teli bile aralarına giremez.
Gerçek, acı gerçek! Gökler kadar sağlam gerçek;
Bizi bağlayan gökler çözüldü, kaydı eridi.
Şimdi Kressida, sıkı bir bağla, beş parmağı beş düğüm,
Dürüstlüğünün süprüntüleri, sevgisinin döküntüleri,
Kemirip tükettiği yeminlerin kırıntıları,
Kemik parçaları, posaları, yağlı artıklarıyla
Diomedes'e bağlıyor kendini."[94]

* * *

Başlangıçta Troya Savaşı'nı kötüleyen, bu savaşı sadece Troya'nın onuru için kabul eden, fakat kendisi savaşa girmeyen Troilos, Kressida'nın vefasızlığının acısıyla birdenbire savaş yanlısı kesilir. Savaşa girecektir, Diomedes'i öldürmek için çırpınacaktır. Aşkın ihaneti onu ölüm karşısında korkusuz yapmıştır. Troilos'un duyduğu kini ancak öldürmek veya ölmek yenebilir. Ne var ki, Troilos savaşa girip dövüşmesine rağmen ölmez. Kendi yerine kardeşi Hektor, Akhilleus tarafından pusuya düşürülerek kalleşçe öldürülür. "Her adam için değerlidir yaşam; ama değerli adam için onur, yaşamdan çok daha ağır basar," diyebilen Hektor'un ölümü, Troyalıların bozguna uğraması demektir.

Shakespeare, oyunu doğru dürüst sonuca bağlayamamıştır. Troya Savaşı'nın nereye vardığını, Kressida'ya ne olduğunu, Troilos'un, Hektor'un ölümünden sonra ne yaptığını öğrenemeyiz; her şey boşlukta kalmıştır. Aklımızda kalan şey, zavallı Troilos'un temiz duygulu aşkının duvara çarptığı ve günümüzde karşılaştığımız Kressida gibi kadınların yüzyıllarca önce de yaşadığıdır.

[94] A.g.e., s.118,119

ATİNALI TİMON ÜZERİNE

"Timon bir Atina yurttaşı idi ve Aristophanes ile Platon'un komedyalarından anlaşılabileceği gibi, aşağı yukarı Peloponnesos savaşı sırasında yaşamıştır; bu komedyalarda kötü düşünceli ve insan düşmanı bir tip olarak (misanthropos) alaya alınıp küçük düşürülür. Timon insanlardan sakınır, onların kavuşmak için kendisine yaklaşmasına bütün gücüyle karşı koyarken, yalnız atılgan ve dik başlı bir genç olan Alkibiades'i görmekten büyük sevinç duyarmış, öpücüklerle ve büyük sevgi gösterileriyle onu kucaklayıp bağrına basarmış. Apemantos buna şaşıp da nedenini sorunca, Timon bu genç adamı, bir gün Atinalıların başına binbir dert açacağına inandığı için, sevdiğini söylemiş. Onca insan arasından yalnız bu Apemantos'u karakterce kendisine benzer olduğu ve aynı tür yaşamı benimsediği için, ara sıra yanına kabul edermiş. Bir zaman şarap festivali (Khoes günü) sırasında bu ikisi birlikte yiyip içiyorlarmış; Apemantos, 'Timon, iki kişilik şölenimiz ne güzel!' 'deyince, 'Öyle olacaktı, bir de sen burada olmasaydın' karşılığını vermiş. Anlattığına göre, bir gün Atinalılar büyük bir toplantı yapıyormuş, Timon yerinden kalkıp konuşmacı kürsüsüne çıkmış, bu alışılmamış durum tam bir sessizliğe ve büyük merak uyanmasına neden olmuş; o zaman 'Ey Atinalılar, benim ev yapılabilecek küçük bir toprağım var; üzerinde bir incir ağacı yetişmiştir, şu ana dek pek çok yurttaş kendisini bu ağaca astı; orada bir ev yaptırmaya karar verdiğime göre, şimdi şunu herkese duyurmak istiyorum ki, aranızdan her kim yaşamına son vermek istiyorsa, incir ağacı henüz kesilmeden, kendisini asabilir' demiş. Hales'te ölmüş, orada deniz kıyısına gömülmüş, mezarın önündeki kıyıda bir toprak çökmesi olmuş, deniz içeri girerek onun mezarını sarmış ve insanların ona yaklaşmasını önlemiş. Mezarının üzerinde şu yazıt varmış:

Burada yatıyorum, dert dolu yaşamım bitti.
Araştırmayın adımı, lanetlerim her birinizi.

Bu mezar yazıtını daha yaşarken kendisinin yazmış olduğu söylenir. Fakat bu yazıtın yaygın olarak bilinen şekli Kallimakhos'undur:
İnsandan nefret eden Timon'um ben, yuva edindim burayı
Git yolcu git. İstersen söv, say, ama geç git."

Mestrius Plutarkhos

İ.S. 45-60 yılları arasında doğduğu sanılan ünlü tarihçi Plutarkhos, Atinalı Timon'u bize böyle tanıtır. Plutarkhos, "Marcus Antonius'un Yaşamı"nı anlatırken Atinalı Timon'dan bahseder. Timon'u, dostları tarafından terk edilen, insansevmez bir insan olarak gösterir.

ATİNALI TİMON

”En genel mülkiyet biçimi para ile kişisel özellik arasında ne denli küçük bir bağlantı olduğunu, ikisinin birbirine ne denli doğrudan doğruya karşıt olduğunu Shakespeare daha o zaman bizim teorici küçük-burjuvalarımızdan iyi biliyordu…”

K.Marks-F.Engels

1606-1608 tarihleri arasında yazıldığı sanılıyor. Shakespeare’in yaşadığı dönemde hiçbir zaman sergilenmemiş. Shakespeare’in bu tragedyayı yazarken Plutarkhos’tan ve özellikle de Lucianus’tan yararlanmış olabileceği tahmin ediliyor.

Bu oyun Shakespeare’in, insan ilişkilerinin bozukluğunu anlatan ve paranın toplumsal işlevini gösteren en güzel eseridir. *Atinalı Timon* tragedyasının belirgin özelliği, krallar arasındaki savaşı değil, yabancı güç olan paranın insanlar arasında yol açtığı savaşı ve onun sonuçlarını anlatmasıdır; bugüne, dünden daha fazla bağlı olmasıdır; dört yüz yıl önce yazılmış olmasına karşın, günümüzde de özüyle geçerliliğini korumasıdır.

* * *

Atinalı Timon’un hikâyesi şöyle: Timon, Atina’nın zengin bir bireyidir, cömerttir. Atina’nın babası gibi davranan, sofrası herkese açık olan Timon, parasal gücüyle ”iyilik” dağıtmakta, dost sandığı insanları çevresinde toplamaktadır. Borcu olanların borçlarını ödemektedir, evlenmeye olanağı olmayanları evlendirmektedir, açları doyurmaktadır. Timon, ”Ben bir dostu, bana ihtiyacı olduğu zaman silkip atacak yaradılışta değilim,” diyen adamdır. Timon’un nasıl bir insan olduğunu tragedyadaki isimsiz şair (ki kendisi dalkavuktur) şöyle anlatır:

”Cömert yüreğinin buyruğundaki büyük servetle
Her türlü insanı çekiyor, bağlıyor kendine.
Evet ya, ayna suratlı dalkavuğundan
O herkesi kızdırmaya,
Kendine düşman etmeye can atan Apemantus’una kadar.
O bile diz çöküyor Timon’un önünde;
Mutlu sayıyor kendini.
Bir gülümseme alır giderse Timon’dan.”[95]

Timon’un insana bakışı, dostluk, sevgi anlayışı şu sözlerde gizlidir:

”**Ben sevdiğimi karşılık beklemeden severim.**
Verdiğinin karşılığını alan,
Gerçekten vermiş sayılmaz hiçbir zaman.”[96]

[95] W.Shakespeare, *Atinalı Timon*, Çeviri: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1999, s.43
[96] A.g.e., s.57

Timon'un bu yaklaşımı gerçek dostluklara uyar, ama Timon'un dost bildiklerine uymaz. Timon'un para gücüyle yaptığı iyilikler onu mutlu etmekte, onun benliğini dolduran mutluluk araçları olmaktadır. Parasıyla elde ettiği sahte dostluklar ona gerçek dostluk gibi görünmektedir. Övülmekten hoşlanmaktadır. Halbuki, oyundaki Apemantus adlı filozofun dediği gibi: "**Övülmek isteyen övenden daha değerli değildir**". İnsanlar Timon'un parası için eğilip bükülerler, Timon'u sevdikleri için değil. Timon ile onun dost bildikleri arasında sevgi yok, para vardır. Timon, parasıyla, sevgi-dost satın aldığını bilemez. Timon şimdilik yüzsüzlüğün insan tabiatını bozduğunu düşünmektedir:

"İnsanın resmi gerçeğin ta kendisi gibidir;
Yüzsüzlük insan tabiatını bozdu bozalı
Dış görünüş gerçek sanılır hep.
Oysa, fırçanın çizdiği yüzlerde
İnsan olduğu gibi çıkıverir ortaya."[97]

Timon insanların ikiyüzlü davranabileceklerini, yüzlerinde maskeleriyle dolaştıklarını, kişisel çıkar önünde kendilerini alçalttıklarını görmektedir; bunlara karşıdır; ama kendisinin etrafında olanların da böyle olduklarını anlamamıştır. İnsanların, kendisini dost ve iyilik meleği olarak gördüğüne inanmıştır. Timon'un şu sözleri bunu gösterir:

"Hayır, baylar; bütün nezaket gösterileri,
Sudan davranışlarla, içten gelmeyen karşılamalarla,
Pişmanlık duyarak yaptığımız dönek iyiliklerle
Göz boyamak için bulunmuş yollardır.
Gerçek dostlukta yeri yoktur bunların.
Oturun, rica ederim; varlığımın sizi ağırlaması
Varlıklı olmaktan daha çok sevindiriyor beni."[98]

Timon para gücünün gerçek dost, arkadaş yaratmayacağını kavramamıştır. Timon'un parasına tapanlardan biri, "Ah, Timon efendimiz, ne iyi olurdu bir fırsat çıksa da yüreklerimizi bir kez deneyebilseniz" dediğinde, Timon'un yanıtı söylediklerimizi kanıtlar:

"Aman, canım dostlarım, ben hiç şüphe eder miyim dostluğunuzdan sizin? Tanrılar istemiş sizin bana bunca yardımlar etmenizi. Yoksa nasıl dostum olurdunuz sizler benim? Niçin binler arasından yalnız sizlere dostlarım diyorum yüreğimde yeriniz yoksa? Kendi kendilerini övemeyen siz alçakgönüllü dostlarımı ben kendi kendime övdüm, sandıklarından daha da fazla hem de. Tanrılar, dedim kendi kendime, insanın ne diye dostu olsun dostlarından yardım görmeyecekse?"[99]

* * *

Oyunda filozof olarak çizilen Apemantus adlı karakter, paranın bozucu etkisini, Timon'un yanlışlarını eleştirmektedir; ancak Apemantus'un gördüğü gerçekler onu "insan düşmanı" yapmıştır. Apemantus, Timon'a ve onun sahte dostlarının davranışlarına yönelik der ki:

"Yemeklerin senin olsun; boğazımda kalır yersem,
Çünkü ben, dalkavuklarından değilim senin.

[97] A.g.e., s.48-49
[98] A.g.e., s.58
[99] A.g.e., s.61-62

Ey Tanrılar, bakın nice insan yiyor Timon'u,
Ve Timon nasıl görmüyor kendisini yiyenleri.
Acı veriyor bana bunca aç kurdu
Bir tek insanın kanına susamış görmek.
Timon'un bütün deliliği de şurda ki,
Çağırıyor, kışkırtıyor yiyicilerini kendisini yemeye."[100]

"Nerde şan şeref, orada çılgınlık zaten bu dünyada.
Biraz yağ biraz otla doymak varken
Çılgınlık değil mi bu şatafatlı sofralar?
Eğlenmek için maskara ediyoruz kendimizi.
Sofrasında içmek için adama dalkavukluk et,
Sonra, adam yaşlanınca, iyiliğine karşılık
Yüzüne tükür, vur beline öldüresiye!
Kim yaşamış da bozulmamış ya da bozmamış?
Kim ölmüş de mezarına hiç nankörlük götürmemiş,
Dostlarından gördüğü iyiliklere?"[101]

"Nedir bu maskaralıklar!
Nedir o eğilip bükülmeler, kıç kaldırmalar!
Bu bacak kırmalar değer mi o verilen altınlara!
İçi çamur dolu dostluklar bunlar.
(…)
Hayır, ben hiçbir şey istemem; çünkü ben de satılacak olursam kimse kalmaz seni eleştirecek; daha da hızla batarsın günaha o zaman. O kadar zamandır verip duruyorsun ki, Timon, korkarım verecek hiçbir şeyin kalmayacak yakında."[102]

Timon para gerçeğini şimdilik anlamamakla, Apemantus ise bu gerçeği anlamış, ama umutsuzluğa sürüklenmiş olmakla (insandan umudu keserek) yanlış yola girmiştir.

* * *

Timon'un kesesi bir gün tükenir. Borçlular kapıya birikirler. Timon içine düştüğü kötü duruma önce üzülür; fakat sonra sevinir. Çünkü dostlarını şimdi deneyebilecektir, kötü durumdan dostları onu kesinlikle kurtaracaklardır. Kendisini sahte dostları konusunda büyük iyi niyetle uyaran kâhyası Flavius'a, Timon der ki:

"Hem ben seviniyorum nerdeyse
Böylesine kötü bir duruma düştüğüme:
Dostlarımı deneyebilirim çünkü şimdi.
Göreceksin nasıl aldandığını varlığım üstüne…"[103]

Bütün dostlarına uşaklar gönderip para ister. Hiçbir dostu ona el uzatmaz. Uydurma bahanelerle "iyi gün dostu" olduklarını gösterirler. Timon insan olarak yıkılmıştır artık. Shakespeare oyunun burasında bir "yabancıyı" konuşturarak sonuç çıkarır:

[100] A.g.e., s.59
[101] A.g.e., s.64
[102] A.g.e., s.70
[103] A.g.e., s.83

”Bir tek lokmasını tatmış değilim Timon’un;
Saçtığı iyiliklerin hiçbiri düşmedi ki üstüme
Bundan ötürü dostluğumu kazanmış olsun.
Öyleyken, bakın, size yemin ederim ki,
Timon benden yardım istemiş olsaydı
Soylu yüreğine, dillere destan iyiliklerine,
Şerefli davranışlarına duyduğum saygıyla,
Bütün varımı yoğumu ortaya koyar,
Yarısından çoğunu ona borçluyum, diye verirdim.
Öylesine seviyorum bu cömert yürekli insanı.
Demek bu dünyada insanların
Merhamet beklememeyi öğrenmeleri gerek,
Çünkü çıkarcılık vicdan bırakmamış kimsede.”[104]

Timon eski dostlarından şimdi tiksinmektedir; bu tiksinti o kadar fazladır ki, bütün insanlara karşı aynı tiksintiyi duymaktadır. Apemantus’un geldiği ”insan düşmanlığı” sonucuna başka bir yoldan geçerek Timon da varmıştır. Ne var ki Apemantus’un mizantropisi (insan düşmanlığı) boş bir felsefeye dayanırken, Timon’un mizantropi hastalığı sahte dostlarından gördüğü nankörlüğe dayanır. Apemantus’taki mizantropi anti-trajik, Timon’daki mizantropi trajik nitelik taşır.

Timon, eskiden dost gözükenlerin yüzüne karşı kinini kusmaya karar verir. Yeniden zengin olduğunu Atina’ya yayar ve bir şölen çağrısında bulunur, nefret ettiği dönek ”dostlarını” şölene davet eder. Hepsi ziyafete utanmadan gelir, Timon’u övmekte yarışırlar. Yemekler yenmeden önce Timon konuşmak için ayağa kalkar:

”Herkes sevgilisini öpmeye koşar gibi geçsin yerine. Hepiniz tıpatıp aynı şeyi yiyeceksiniz. Resmi bir ziyafetteymiş gibi yer seçmekle oyalanıp yemeği soğutmayın. Oturun, oturun! Ama Tanrılara şükran borcumuzu ödeyelim önce.

Ey yüce koruyucularımız; bu topluluğumuzdaki yüreklere şükran duyguları serpin. Çünkü sizler, bizlere verdiklerinizle yücelttiniz kendinizi, ama varınızı yoğunuzu da vermeyin, yoksa Tanrılığınız hor görülür. **Herkese yetecek kadar verin ki, kimse kimseye muhtaç olmasın.** Çünkü siz Tanrılar, insanlardan borç istemek zorunda kalsanız gözlerinden düşersiniz.
(…)
Buradaki dostlarıma gelince, hiçe saydığım için hepsini, hiçlik dilerim hepsine sizden, buyursun hiç yesinler!

Açın tabaklarınızı, köpekler, açın da yalayın!

(Tabaklar açılır, içlerinde sıcak su vardır yalnız.)
(…)
İnsanın yüzüne gülüp kuyusunu kazanlar,
Dost yüzlü kurtlar, tatlı dilli ayılar sizi!
Para budalaları, sofra sülükleri, iyi gün sinekleri!
(…)
Alçakları çağırmadan kurulmasın hiçbir sofra.
Yansın konağım! Atina yerin dibine batsın!
Bundan böyle Timon’un yüreğinde yeri olmasın

[104] A.g.e., s.93-94

İnsanların, hiçbir insanın!”[105]

* * *

Timon Atina’yı terk eder, insanlardan tamamen uzaklaşır, ormanlarda yaşamaya başlar. Timon’un insanlara duyduğu nefret korkunçtur, tek bir insana bile güvenmez. Bütün insanların ortadan kalkmasını isteyecek kadar nihilistleşir (yıkıcılaşır). Paranın bozucu etkisini anlamıştır artık. Ne var ki tepkisini, insanları bu duruma getiren ”toplum ve paranın egemenliğine” yönelteceğine, tüm insanlara yöneltir; insanları yok etmek ister. Timon’un kafası karışıktır. Timon’un bulabildiği en iyi çözüm, Tanrıların herkese eşit derecede para vererek eşitsizliği dengelemesidir. Timon’un çelişkili görüşlerinin uyuşmazlığını anlamamız kolaydır. Timon önce şöyle konuşur:

”Köleler, soytarılar, atın başınızdan
O ağır başlı, kırışık alımlı senatörleri,
Sıkı yönetin devleti onlar yerine!
(…)
Başı bağlı köleler, çalın çalabildiğiniz kadar!
Asıl eli uzun hırsızlar
O kerliferli efendilerinizdir sizin:
Kanun yoluyla soyup soğana çeviriyorlar milleti!”[106]

Burada Timon kölelerden yana görünür, ama daha sonra der ki:

”Tanrılar, bütün Tanrılar, duyun sesimi;
Kahredin bu duvarların içinde, dışında
Yaşayan bütün Atinalıların hepsini!
Artsın Timon’un hıncı yaşı ilerledikçe
Bütün insan soyuna, efendisine de, kölesine de!
Amin!”[107]

Böylece Timon’un kölelerden de umudunun olmadığını öğreniriz; onun düşmanı, köle, efendi ayrımı yapmadan bütün insanlıktır. Ayrıca Timon insan hamurunun kötü olduğunu düşünür: ”Dosdoğru hiçbir yanı yoktur lanetli hamurumuzun. Düpedüz kalleşlikten başka,” der.

* * *

Timon’u zor duruma düşürerek onun insanlara nefretini sağlamış olan altın, bu kez toprak vasıtasıyla Timon’a geri döner. Timon karnını doyurmak için toprağı karıştırarak bitki kökü ararken çok miktarda altın bulur. Timon’un burada para üzerine kendi kendine yaptığı konuşma altın değerindedir:

”Aman bu ne? Altın! Sarı, pırıl pırıl, halis altın!
Yoo, Tanrılar, içim başka dileğim başka değil benim.
Ben kök istedim sizden, cömert Tanrılar, kök!
Altının bu kadarı karayı ak, çirkini güzel,
Yanlışı doğru, soysuzu soylu, yaşlıyı genç,

[105] A.g.e., s.113,114
[106] A.g.e., s.116
[107] A.g.e., s.117

Korkağı yiğit etmeye yeter de artar bile.
Niçin yaptınız bunu, Tanrılar? Nedir zorunuz?
Bilmez olur musunuz ki bununla
Rahipleriniz, kullarınız elinizden alınabilir;
Sapasağlam insanlar ölüm döşeklerine serilebilir.
Bu sarı köle dinleri yıkar da, yapar da;
Cehennemliği cennetlik eder;
İğrenç cüzamları sevdirir insana;
Hırsızları baş köşelere oturtup
Şanlar, şerefler, alkışlarla senatörler arasına sokar.
Yıpranmış dullara koca bulduran budur;
Hastaneyi, çıbanlı hastaları tiksindiren kadına
Gül kokuları sürer, nisan güneşleri getirir bu!
Haydi git, adı batası çamur!
Seni bütün insanlığın ortak orospusu seni!"[108]

Timon yerden göğe kadar haklıdır. Her şeyi satın alabilen, bütün malları edinilebilir kılan, insanın diğer insanın üzerinde üstünlüğünü sağlayan para, her şeyi tersine çevirir. İnsani özellikleri kendi karşıtlarına dönüştürür. Olanaksızlıkları olanaklı yapar. Nitelikleri çarpıtır. İnsanı dünyanın Tanrısı yapar. İnsanlar arasında fahişe gibi çalışır. İmgeyi gerçeğe, gerçeği imgeye dönüştürür.

* * *

Timon yaşama sevincini, insanlara güvenini yitirmiştir; altın bulduğuna hiç sevinemez. Atinalıların arasına dönüp eskisi gibi yaşayacak gücü kalmamıştır, umutsuzlaşmıştır. Timon bulduğu altınlara bakarak yeniden şöyle konuşacaktır. Bu konuşma aynı zamanda insanlığa yapılmış bedduadır:

"Ey sen, tadına doyulmaz krallar katili,
Oğulu babasından ayıran tatlı sevgili;
En temiz nikâh yataklarının parlak kirleticisi;
Ey sen, hep genç, diri kalan, sevilen, üstüne titrenen,
(…)
Sen ey, en uzlaşmaz şeyleri birleştirip öpüştüren
Gözle görülür Tanrı!
Sen ey her dilde konuşup, her derdini anlatan!
Sen ey yüreklerin mihenk taşı!
Tut ki kölen olan insanlar baş kaldırdılar sana;
Var gücünle öyle birbirine düşür ki onları,
Canavarlar yatağı olsun bütün dünya!"[109]

Timon'u umutsuzluğa iten başlıca neden, onun insanlık hakkındaki kötümser görüşüdür. Paranın kötülüğünü anlamıştır, ancak paranın farklı ellerde az ya da çok toplanmasının sebebini anlamamıştır. Timon'a göre: Zenginlik ve fakirlik talih işidir. Eğer şansınız varsa, zengin babanın çocuğu iseniz zengin olursunuz, ya da tersi! Eşitsizliği yaratan Tanrı'dır. O halde herkes kendine Tanrı tarafından verilen zenginliği veya yoksulluğu kabul etmelidir. Zenginler de dengesizliği dengelemek için fazlalıklarını fakirlere vermelidir. İşte Timon böyle görüşlere

[108] A.g.e., s.121-122
[109] W.Shakespeare, *Atinalı Timon*, Çeviri: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1999, s.140

sahip olduğundan dolayı yaşamı doğru çözümleyemez. Timon altın bulduktan sonra kendi yanına gelen Apemantus'a şöyle derken yine bu görüşlere bağlı kalır:

"Sen bir kölesin; talih hiçbir zaman
Kollarını açmadı sana; bir köpek gibi besledi seni.
Eğer sen de, bizler gibi, daha kundaktan
Rahat rahat yükselmeye başlasaydın;
Bu ölümlü dünyada bütün buyruklarına
Körü körüne uyulanlardan olsaydın,
Sen de keyfine bakar, cümbüş ederdin herkes gibi.
(…)
Lanet edeceksen, baban olacak züğürt herife et
Feleğe kızıp bir dilenci karısıyla yattığı,
Senin gibi doğuştan yoksul bir döl bıraktığı için."[110]

Yine Timon yoksulluğun nedenini insanlığın açgözlülüğüne bağlarken de doğru düşünemez. Kendisini soymaya gelen yoksul hırsızlara der ki:

"Bütün yoksulluğunuz açgözlülüğünüzden.
Ne diye yoksul kalasınız? Baksanıza, toprak kök dolu;
Bir fersah yürümeden yüzlerce pınar bulursunuz;
Meşeler palamut, dikenler kuşburnu yüklü;
Tabiat ana, o cömert ev kadını,
Her çalının üstüne bir tabak yemek koymuş sizin için.
Yoksulmuşlar! Ne yoksulluğu?"[111]

Gerçi Timon, hırsızları, devletin başında soygun yapanlardan daha dürüst görür; çünkü hırsızlar bu işi açıkça yaparken, diğerleri gizlice yapmaktadırlar. Hırsızlara şöyle der:

"Hayvanlar, kuşlar, balıklar da doyurmaz sizi;
İlle de insan yiyeceksiniz. Ama ben sizden razıyım;
Siz açıkça yapıyorsunuz soyguncuğu;
Kutsal kılıklar altında yürütmüyorsunuz işinizi;
Saygı gören mesleklerdeki soygunların haddi hesabı yok.
Azılı hırsızlar, alın size de altın!"[112]

Timon ayrıca hırsızlığa kanunların yol açtığını düşünür:

"Toprak bir hırsızdır; âlemin artığından, pisliğinden
Çaldığı gübreyle beslenir. Hırsız olmayan şey yoktur.
Sizleri tutuklayan, kırbaçlayan kanunlar
Hırsızlığa yol verirler bütün hışımlarıyla.
Haydi gidin, birbirinizi de sevmeyin, soyun!"[113]

* * *

[110] A.g.e., s.133,134
[111] A.g.e., s.142
[112] A.g.e., s.142
[113] A.g.e., s.143

Alcibiades, Atina'nın kahramanlık göstermiş komutanıdır. O da başka bir nedenle, Atina Senatosu'yla kapışır ve sürgüne mahkûm edilir. Alcibiades, Timon ile karşılaşır. Timon ona altın verir, bütün Atina'yı yakıp yıkmasını, herkesi öldürmesini ister. Alcibiades altını alır, Timon'un öğütlerinin hepsini tutamayacağını söyler; ancak Timon'un intikamını alacağına söz verir. Alcibiades kılıcının gücüyle Atina Senatosu'nu yener, Atina'yı teslim alır. Devleti yönetenlere şöyle seslenir:

"Bugüne dek işinizi yürüttünüz;
Keyfinizi adaletin düzeni yaparak
Çevirmediğiniz dolap kalmadı sorumsuzca.
Bugüne dek ben ve benim gibiler
Devletinizin gölgesinde uyuklaya durduk
Kollarımızı kavuşturup dolaştık ortalıkta,
Boşuna dert yanarak. Şimdi vakit doldu artık.
Bunca zaman sinmiş gücümüz birden silkinip
Yeter! diye bağırıyor."[114]

Alcibiades, Timon gibi tüm Atina'lıları cezalandırmak istemez. Yalnız Timon'un ve kendi düşmanlarının cezalandırılacağını söyler. Bu arada Timon çoktan ölmeye karar vermiştir. Ölüm onun için kurtuluştur. Kendi kendine der ki:

"İğreniyorum bu kalleş dünyadan;
Zorunlu olmayan hiçbir şeyini isteyemem artık.
Öyleyse, Timon, kaz hemen mezarını;
Git yat, beyaz deniz köpüklerinin her gün
Mezar taşını okşayacakları bir yerde.
Öyle bir şey de yazdırt ki taşına,
Ölümün gülsün kalanların yaşamasına."[115]

Timon dertlerden kurtulmak isteyen diğer insanlara da ölümü önerir:

"Söyleyin dostlarıma, söyleyin Atina'ya,
En baştakinden en sondakine kadar herkese,
Kim kurtulmak istiyorsa dertlerinden,
Söyleyin hiç durmasın hemen, gelsin buraya
Ağacım baltayı yemeden assın kendini!"[116]

Timon kendi mezar taşının sözlerini artık kendisi yazabilir:

"Zavallı bir canın zavallı bedenidir burda yatan;
Adımı sormayın, dünyada kalan geberesi alçaklar!
Sağken bütün insanlardan iğrenen Timon yatıyor burda;
Geçerken söv sövebildiğin kadar, ama geç git, durma!"[117]

* * *

[114] A.g.e., s.160
[115] A.g.e., s.139
[116] A.g.e., s.157
[117] A.g.e., s.163

Timon'un insanlığa önerdiği çözümün çözüm olmadığı açıktır. Timon sadece paranın yarattığı olumsuz sonuçları görmüştür; paranın insan üzerindeki bozucu etkisini sorgulamıştır. Paranın insanı insan olarak yok eden etkisini ortadan kaldırmanın çözümünü ölümde aramıştır. Böylece Timon açıklayamadığı toplumsal gerçeklerin kurbanı olmuştur.

SHAKESPEARE'İN İNGİLİZ TARİHİYLE İLGİLİ OYUNLARI

GİRİŞ

Shakespeare 1564-1616 yılları arasında yaşadı. Hem Kraliçe Elizabeth dönemini (1558-1603) hem de ondan sonra başa geçen I. James'in iktidarının (1603-1625) başlangıç dönemini gördü. Shakespeare'in yaşadığı dönemin politik ortamını bilmek, onun özellikle İngiliz tarihiyle ilgili yazdığı oyunları daha doğru değerlendirmemizi sağlayacaktır.

İngiltere XVII. yüzyılda, feodal yapıların yanında kapitalist unsurların geliştiği bir tarım toplumuydu. 1580 yıllarına gelindiğinde enflasyon hızla yükselmişti. Sıradan köylüler, işçiler yoksullaşırken, ticaretle uğraşanlar (orta sınıf) zenginleşti. Toprak sahipleri pazar için üretim yapmaya ve topraklarını pazar için üretim yapacak kişilere kiralamaya başladılar. Böylece tarımda kapitalizm gelişiyordu. Ne var ki toplumun feodal siyasal yapısı, yasaları, kralı ve din adamlarını içeren feodal aristokrasisi varlığını sürdürecekti 1640 yılına kadar. Kapitalizmin dizginsiz gelişebilmesi için bu feodal yapının parçalanması gerekiyordu.

Feodalizmden kapitalizme geçmeye çalışan İngiltere'nin bu kaos döneminden en çok zarar gören kesimi yoksul köylülüktü. Bu nedenle 1549, 1607, 1631 yıllarında köylüler ayaklandılar; ama her seferinde yenildiler, ekonomik durumları daha fazla kötüleşti. Gelişen kapitalizm onları açlık sınırına getirdi, serserileştirdi. Bir parça ekmek için hırsızlık yapmak zorunda olan geniş halk yığınını dizginlemek için ağır cezalandırma yasaları çıkarıldı.

İngiltere'nin 1588'de İspanyol donanmasını yenilgiye uğratmasıyla, İngiliz denizaşırı ticareti gelişmeye başladı. Bu durum yeni gelişen burjuvazinin sermaye birikimine hız verdi. Tudor monarşisi (Kraliçe Elizabeth bu monarşinin son temsilcisiydi) feodal beyler ile yeniyetme burjuvazi arasında kısmen denge sağlayabiliyordu. Parlamentoda, feodal aristokrasi (kraliyet çevresi ve din adamları) -toprak sahipleri- burjuvazi işbirliği yapıyorlardı. Fakat burjuvazi tek başına egemenliği ele geçirmek için ekonomik hazırlığını yapıyordu. İspanya gemileri ve sömürgeleri yağmalanıyordu. İngiltere burjuvazisi sermaye birikimi için İrlanda ve Kuzey Amerika'da yeni topraklar, yeni pazarlar peşinde koşuyordu.

I. James ile başlayan Stuart monarşisi, parlamentoda daha önce Elizabeth zamanında kurulmuş bulunan dengeyi koruyamadı. Daha doğrusu, Stuart monarşisi, burjuvazinin gelişimi önünde engel olmaya başlamıştı. I. James, burjuvazinin lehine olan meşru ticarete engeller koyuyordu, burjuvazinin sermaye birikiminden kendine pay istiyordu.

Feodal monarşi (en başta Kral I. James) feodal yapıyı korumak istiyordu. Çünkü I. James'in kendisi feodal beylerin en büyüğü idi, geniş topraklara sahipti. Ayrıca I. James "kralların Tanrısal hakları" olduğu konusunda propaganda yaparak, kendi iktidarına Tanrı'dan destek sağlamaya çalışıyordu.

Burjuvazinin serveti artarken, toprak sahiplerinin (dolayısıyla Kral James'in) gelirleri azalıyordu. Krallık, burjuvaziden yüksek vergiler talep ederek gelirlerini artırmaya çalışıyordu ve üretim sürecine kâr etmek amacıyla "kapitalist bir şirket gibi" katılıyordu. Örneğin I. James 1616 yılında "Cockayne Projesi"ni uygulamaya koyarak dokuma sanayisini kendi denetimine almaya çalıştı. Bu olay burjuvazi ile krallık arasında büyük kavgaya neden oldu. Krallık, ticari pazarı denetlemek, yönlendirmek istiyordu. Burjuvazi ise buna karşıydı.

İngiltere'de kapitalizmin gelişimini hızlandıran sömürgeleştirme politikasından (özellikle İrlanda ve İspanya üzerinde) hem krallık, hem de burjuvazi daha fazla kâr payı kapmak için kavga ediyordu. İngiltere'nin sömürgecilik politikası hemen yanında İngiliz yurtseverliğini de getirmişti. Topluma "yurtseverlik aşısı" yapılmıştı. İşte, Shakespeare'in yaşadığı dönemin politik ortamı böyleydi.

* * *

Politik sahneye çıkan her sınıf kendi ideolojisini yanında getirir. Feodal beylerin ideolojisi ortaçağ teolojisine, dine dayanıyordu. Yeni gelişen burjuvazi, feodal ideolojiye karşı hümanizmi öne çıkardı. Rönesans döneminde şekillenen hümanizm, burjuva ideolojisinin belirgin unsuru oldu. Dünya çapında henüz bebeklik dönemini yaşayan burjuvazi, bireyin dünyasal istek ve ihtiyaçlarını giderme hakkını savunuyordu; bu savunuyu, hümanizm ideolojisine dayandırıyordu. Sınıfsal çıkarlar hümanizm elbisesiyle örtülüyordu. Şüphesiz ki, feodal dünyaya bakış biçimine karşı, burjuva hümanizmi o dönemde ilerici nitelik taşıyordu. Shakespeare feodal ortaçağ ideolojisinden bütünüyle kopuşmadan, burjuva hümanizmine doğru yüzünü çevirmişti. Onun tarih oyunlarındaki kralların "insan kimlikleriyle" karşımıza çıkmaları, insan olarak çelişkilerini-kararsızlıklarını-seçimlerini gösterebilmeleri, kısacası dünyevileşmeleri bu nedenleydi. Burjuvazi sorgulayıcıydı, krallar da sorgulamanın dışında kalamıyordu.

Shakespeare İngiltere'deki feodal devletin parçalanmışlığına karşıydı; merkezi mutlak olan İngiliz krallık devletini savunuyordu. Shakespeare'deki İngiliz vatan savunuculuğunun kaynağı, güçlü merkezi bir krallık devletini arzulamasıyla bağlantılıdır. Yeni gelişen burjuvazinin de merkezi ulusal devlete ihtiyacı vardı. Çünkü ulusal devlet olmadan kapitalizm rahat gelişemezdi. Shakespeare'deki "vatan savunusu" ile burjuvazinin "ulusal devlet" istemi böylece çakışıyordu ve bu istem kendini "İngiliz yurtseverliği" olarak ortaya koyuyordu. Shakespeare tarih oyunlarını yazarken bu ideolojik bakışın etkisi altındaydı. Mîna Urgan'ın şu görüşüne katılmak gerekiyor:

"Kimi eleştirmenler, Shakespeare'in belirli bir siyasal inancı ya da tarih olaylarının yorumuyla ilgili belirli bir görüşü olmadığını ileri sürerler. Dowden, Shakespeare'in, siyaset kuramları ve bir siyaset felsefesi olmadan, tarih olaylarını, salt insanların davranışı ve bu davranışların sonucu olarak başlarına gelenleri göz önünde tutarak ele aldığını sanır. John Palmer'e göre de, Shakespeare siyaset alanında, düşüncelere, kuramlara ya da olaylara karşı ayrıca ilgi duymamakta. O ancak insanlara karşı ilgi duymaktadır. Bu ilgi duyduğu insanların bazıları da, bir rastlantı sonucu siyasal kişilerdir. Böylece Shakespeare alaycı bir kayıtsızlık içinde seyreder siyaseti. Yan tutmaması da, siyasete karşı ilgisizliğinden ileri gelir aslında.

Oysa, Shakespeare insanlara ilgi duyduğu kadar, geçmişin ve kendi yaşadığı çağın siyasal olaylarına ve ülkesinin gelişmesine ilgi duymakta; üstelik bu olayları ve bu gelişmeyi belirli bir dünya görüşüne göre değerlendirmektedir bize kalırsa. Her şeyden önce Shakespeare'in aşırı yurtseverliğini ve bir bakıma bu oyunların gerçek kahramanının İngiltere olduğunu unutmamalı."[118]

Ne var ki Shakespeare ile burjuva görüş açısı geçici olarak uzlaşıyordu. Burjuvazi başlangıçta krallık idaresiyle ittifak halindeydi. Aralarında merkezi ulusal devleti, ulusal pazarı geliştirmek konusunda ayrılık yok gibi gözüküyordu. Shakespeare yaşamının en büyük kesitini böylesi bir dönemde yaşadı.

[118] Mîna Urgan, *Shakespeare ve Hamlet*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984, s.155-156

Kraliçe Elizabeth burjuvazinin gelişimi önünde köklü bir sorun yaratmadı. Fakat I. James'in döneminde kraliyet ile burjuvazi arasında kopuşma başladı. Burjuvazi, kraliyet idaresinden kurtulmak, ülkeyi kendi sınıf egemenliğine almak istiyordu. Shakespeare burjuvazi ile kraliyet arasındaki kızgın iktidar kavgasının sonunu göremedi.

Shakespeare'in İngiliz tarihi üzerine yazdığı oyunları, oyunların yazılış tarihine göre değil, oyunda söz edilen kralların iktidara geliş tarihlerine göre ele almayı uygun bulduk. Çünkü tarihsel süreç olarak birbirini takip eden bu oyunların (Kral John dışında) hep birlikte bütünsel çerçeve oluşturmasını istedik ve sıralamayı şöyle yaptık:

1) *Kral John* (1199-1216)
2) *II. Richard* (1377-1399)
3) *IV. Henry* (1399-1413)
4) *V. Henry* (1413-1422)
5) *VI. Henry* (1422-1461)
6) *III. Richard* (1483-1485)
7) *VIII. Henry* (1509-1547)

TARİHSEL KİŞİLİK OLARAK KRAL JOHN

Kral John, İngiltere Kralı II. Henry'nin beşinci oğludur ve tarihe "Yurtsuz John" adıyla geçer. Kardeşi I. Richard'ın (Aslan Yürekli Richard'ın) 1199'da ölmesi ve yeğeni Arthur'un da o zaman çocuk yaşta olmasından yararlanarak İngiliz tahtına oturur. 1199-1216 yılları arasında 17 yıl İngiltere krallığını sürdürür.

İngiliz tahtında hak iddia eden Arthur'un ailesi, Fransa Kralı Philip ile ittifak kurar. Fransa, İngiltere'ye savaş açar. Ülke içinde ayaklanma çıkaran Arthur yakalanır. Kral John yakalanan Arthur'u 1203'te öldürür, ya da öldürtür. Arthur'un öldürülmesi ülke içinde soyluların yeni ayaklanmalarına yol açar.

Papa'nın Canterbury'ye yeni bir başpiskopos atamasını kabul etmeyen Kral John'un, Papa ile arası açılır. 1209'da Papa, Kral John'u aforoz eder. Ama bir süre sonra ülke içinde ortaya çıkan muhalefeti bastırmak için Kral John 1213'te Papa'yla uzlaşır; Papa'ya vergi ödemeyi kabul eder.

Vergilerden, savaşlardan bıkmış İngiliz kamuoyunun desteğini alan baronlar-kontlar, Kral John'a karşı iç karışıklığı körüklemeye başlarlar. Baronların-kontların amacı, kendi yetkilerini artırmak, krallığın yetkilerini sınırlandırmaktır. Muhalefet (soylular) 17 Mayıs 1215'te Londra'yı ele geçirir ve Kral John'u tutuklar. İsyancı baronlar-kontlar Haziran 1215'te, Kral John'a, Magna Carta (Büyük Ferman) anlaşmasını zorla kabul ettirirler. "Büyük şart" olarak da bilinen bu belge, kralın keyfiliğine sınırlar koymaktadır. Artık krallar, yüksek soyluların rızasını almadan ve onların katılımı olmadan istediği gibi ülkeyi yönetemeyecektir.

Kral John, Magna Carta'yı imzalamış olmasına rağmen, isyancı baronların-kontların gazabından kurtulamaz. Kral John'a, Papa sahip çıkar; fakat soylular, tahtı, Fransa Kralı Louis'e teslim ederler. Kral John canını kurtarmak için kaçar ve "yurtsuz" olarak 19 Ekim 1216'da ölür. Kral John'un büyük oğlu III. Henry ancak 1217'de İngiliz halkının desteğini alarak, Fransa Kralı Louis'den iktidarı alıp İngiliz tahtına oturur.

KRAL JOHN

”Bir usta, elinden gelenin üstesinde bir iş yapmaya yeltenirse bu tamah onun ustalığını bozar ve çoğunlukla bir hatanın nedeni açıklanmak istenirken gösterilen mazeret, hatayı büsbütün kötülemiş olur. Giysideki ufak bir yırtığı gizlemek amacı ile yapılan yama, genellikle o ufak yırtığın büsbütün göze batmasına neden olur.”

Pembroke, ”Kral John”
W.Shakespeare

Shakespeare, *Kral John* adlı tarihsel oyunu 1593-1594 yılları civarında yazmış olabilir. Birçok eleştirmen bu oyunu güçlü bir eser olarak saymaz. Shakespeare, *Kral John* için Holinshed’in tarih anlatımından yararlanmış, ancak tarihsel gerçeklere bağlı kalmamıştır.

Shakespeare, Kral John’un gerçek yaşamında ve İngiliz tarihinde çok önemli yeri olan Magna Carta anlaşmasına değinmemiştir. Ayrıca Kral John’a savaş açan isyancı kontları, ona karşı başkaldırmaktan dolayı pişman olmuş kişiler olarak gösterir ve onlara sonunda Kral John’un otoritesini kabul ettirir. Oysaki gerçek tarihte bu isyancı baronlar-kontlar Kral John’un ”yurtsuz” olarak ölmesini sağlamışlar, iktidarı Fransa Kralı’na teslim etmişlerdir. Şüphesiz ki, Shakespeare’in, tarihi bu biçimde kurgulama tutumu ideolojiktir. Zaten oyunun amacı, İngiltere’nin adaletli bir hükümdara olan ihtiyacını vurgulaması ve İngilizleri kendi ülkelerine sadık kalmaya davet etmesidir.

* * *

Fransa Kralı Philip, İngiltere Kralı John’a elçi göndererek tahtı Arthur’a (Kral John’un yeğenine) bırakmasını ister. John bu isteği kabul etmez ve ”zorbalığa karşı zorbalıkla” yanıt vereceğini söyler. Meşru hakların kendisinden yana olduğunu düşünen Kral John’u, annesi Elanor, ”haklarından çok, kolunun gücüdür önemli olan,” diye uyarır. Elanor haklıdır; kurtlar sofrasında meşru hakkı olan değil, güçlü olan kazanır. John iktidarda kalmak istiyorsa, Fransa’yı savaşta yenmeli, gücünü göstermelidir.

Fransa ile savaşa girişmeden hemen önce Kral John’un huzuruna Falconbridge kardeşler (Robert ve Philip) çıkarlar. Bunların sorunu miras davasıdır. Robert Falconbridge, Philip Falconbridge’in piç olduğunu iddia ederek, onu babasının mirasından mahrum bırakmak ister. Robert; Philip’in, Kral Aslan Yürekli Richard’ın evlilik dışı oğlu olduğunu söyler. (Kral Richard, Robert’in babasını elçi olarak Almanya’ya göndermiş ve bu arada Robert’in annesi Lady Falconbridge ile ilişki kurmuştur.) Tabii ki böylelikle Robert, annesi Lady Falconbridge’i de kocasını aldatmakla suçlamış olmaktadır.

Kral John, Lady Falconbridge ”kaçamak yaptıysa” günahı onun boynuna diyerek, kadınlar hakkındaki genel düşüncesini belirtir: ”**Bir kadınla evlenmeyi kabul eden her erkek, günü gelince aldatılmayı göze almış olmalıdır.**”[119]

[119] W.Shakespeare, *Kral John*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBoyut Yayınları, 2003, s.15

Kral John'un yukardaki sözlerinin erkek yanlısı olduğu açıktır. Sonuçta Kral John, Philip Falconbridge'in piçliği onaylar. Aslında piçlik Philip için onurdur; çünkü Kral John, kardeşi Aslan Yürekli Richard'dan evlilik dışı olma bu adamı şövalye yaparak ödüllendirir. Kral John'un annesi Elanor da, "Ben senin büyükannenim" diyerek, piç Philip'e sahip çıkar.

Piç Philip şövalye olduktan sonra, piç olduğunu annesine de onaylatmak ister. Annesi önce kocasını aldattığını inkâr eder; fakat sonradan Philip'in piçliğini kabul eder. Philip açığa çıkan piçlikten memnundur, sevincini annesine söylediği şu sözlerle anlatır:

"Yaşamda
Bazı günahlar, özellikler yaratmaya kadirdir.
Sizinki de öyle olmuş. Suçlayamazsınız kendinizi.
Hükümdarın emrine boyun eğmekten başka
Seçeneğiniz olamazdı. Emredilen aşktan kaçınamazdınız.
Unutmayın ki en korkusuz aslan bile
Soylu Aslan Yürekli'nin güçlü pençesinden
Koruyamamıştı kalbini. Aslanların kalplerini
Sökmesini bilen bir kahramana sade bir kadın
Nasıl karşı gelebilirdi? Evet. Sayın Anneciğim.
Bana sağladığın babam için teşekkür ediyorum sana.
Benim yüzümden seni suçlamaya kalkışacakları
Öbür dünyaya yollayacağımdan emin olabilirsin.
Geliniz Hanımefendi, sizi tanıtmak isterim akrabalarıma,
Richard benim dünyaya gelmemi emrettiğinde, kanımca,
Asıl ona karşı gelmeniz günah olurdu! Kim ne derse desin.
Bence sevap idi yaptığınız."[120]

* * *

Piç Philip, İngiliz ordusunun önemli bir yöneticisi olarak Fransa ordusuna karşı savaşa katılacaktır. İki ordu Angier kenti önlerinde karşılaşır, ama birbirlerini yenemezler. Angier kentinin yöneticisi Hubert, "Ordulardan biri ötekine üstün gelemedi" diyerek, kentin kapılarını ne İngilizlere, ne de Fransızlara açmak ister. Piç Philip savaşa devam edilmesini, sonuç ortaya çıkıncaya kadar dövüşülmesini ister. Kralları savaşa kışkırtmak için şöyle konuşur:

"Hey gidi soylu krallar! Ah, kaynayınca bir kez
Soylu kanları damarlarında, nasıl da göklere uzanıyor
Coşkuları! Kralların belirlenemeyen aykırılıkları
Sonucunda, ölüm asker cesetlerini dişlemekte ve
Kılıçlar onun dişleri yerine dişleyerek erlerin etlerini
Yemektedir. O zaman neye şaşar ki alın alına
Gelen bu soylu krallar? Hücum emri verin!
Haydi krallar, savaş alanına! Eş değerli soylular
Alev almış kanlarınızın ateşi ile karşınızdakinin
Şaşkınlığını yengiye çevirin ve sonucu alana kadar
Saldırın, kırın, dökün ve öldürün."[121]

[120] A.g.e., s.21
[121] A.g.e., s.35

Daha sonra piç Philip'in aklına başka bir fikir gelir: İngiltere ve Fransa ordularının, Angier kentini alıncaya kadar birleşmesini, daha sonra kozlarını paylaşmasını ister. Kentin yöneticisi Hubert durumun ciddiyetini anlayarak, başka bir öneriyle piç Philip'in karşısına çıkar: Kral John'un yeğeni Lady Blanche ile Fransa Kralı'nın oğlu Prens Dauphin'in evlenmesini ister; böylece kentin kapıları hem Fransa'ya, hem İngiltere'ye açılacaktır. Hubert önerisini güçlendirmek için de der ki:

"Eğer gururlu bir âşık asalet peşinde koşuyor olsa idi
Lady Blanche'dan daha soylu kanlısını bulabilir miydi?
Öyle birisidir ki Lady Blanche, güzellik, masumiyet ve
Soylulukta ancak Prens Dauphin ile tamam olabilir.
Eğer birinin bir eksiği olduğu söylenecek olursa, bu
Ancak diğerinin olmamasından doğan bir şey olabilir.
Onlar öylesine kutsanmış ama yarım birileridir ki,
Ancak diğerinin onu tamamlaması ile bütünleşeceklerdir.
Birinin güzelliği öylesine bölünmüştür ki, ancak
Diğeri ile birleşince mükemmelliğe erişecektir."[122]

Fransa ve İngiltere bu öneriyi onaylar, evlilik kabul edilir, barış yapılır. Fransa'ya karşı savaşılmasını isteyen piç Philip anlaşmadan memnun değildir. Düşmanlar arasındaki çıkar çatışmasının, her krallığın "devletsel çıkarı" adına nasıl geçici uzlaşmayla sonuçlandığını gözlemiştir. Dünyadaki bireyleri, devletleri, bölen-birleştiren şeyin kişisel-devletsel çıkar olduğunu şu parlak sözlerle açıklar Philip:

"Çılgın dünya! Çılgın krallar! Çılgın antlaşma!
Arthur'un mülkün tamamına olan talebini kısıtlamak
Uğruna John, elindekilerden bir bölümünü kendiliğinden
Bağışlıyor görünmeyi kişisel çıkarlarına uygun buldu.
Öte yanda Fransa, haklı gördüğü kutsal bir amaç uğruna
Zırhlanarak savaş alanına inmiş ve Tanrı adına çarpışmaya
Söz vermiş bulunuyorken, yine kurtaramadı kendini,
Kişisel çıkarın kulağına fısıldadıklarına uymaktan.
O iğrenç Şeytan! Her inancı bozabilen o yılışık arabulucu,
Her zaman bozabilir inançla verilmiş her sözü. Zira
Her zaman kişisel çıkarının peşindedir insan. Krallar,
Dilenciler, yaşlı başlı efendiler ya da delikanlılar, ya da
Genç kızlar -ki bakirelikten başka yoktur kaybedecekleri-
O sinsi kaypak, ondan bile yoksun kılar genç kızları,
O sinekkaydı tıraşlı beyefendi, o aldatıcı çıkar savunucusu!
Oysa çıkar, dünyanın dengesidir ve her zaman düz alanda
Açıkta olmaktan yanadır, ne var ki dünyada bu çıkar konusu,
Bu oynak menfaat ilişkisi, en katı inancın bile yolunu
Değiştirip yönünü kaybettirir. Kurulmamış gibi sanki hiçbir
Bağlantı. Her tür niyeti, amacı, inancı ve maksadı
Bu baş belası arabulucu, bu namussuz aracı, döndürür
Kolayca sadakati, izlediği yoldan."[123]

[122] A.g.e., s.38
[123] A.g.e., s.42-43

Piç Philip kendi adına bir karar almıştır: Artık o da kişisel çıkarın peşinden koşacaktır, kişisel çıkarını Tanrı'yla eşitleyecektir, onun Tanrısı bireysel çıkar olacaktır.

"İyi de
Neden yermekteyim ben, bu kişisel çıkar ilişkisini?
Daha kendi benim yoluma çıkmadı da ondan değil mi?
Avucumu şenlendirecek birkaç sarı altını acaba
Çevirebilir miydim kolayca geri? Bugün, zaten boş iken
Avuçlarım, kolayca haykırabilmekteyim zenginliğin kötü
Bir şey olduğunu! Böyle fakir kaldıkça da sürdürebilirim
Bu inancı yaymayı. Hele bir kere kendim zengin olayım,
O zaman da söylerim fakirliğin ne kadar aşağılık olduğunu.
Çıkarları uğruna nasıl dönüyorlarsa krallar verdikleri sözden
Bundan böyle benim de Tanrım 'Kişisel Çıkar' olacaktır."[124]

Piç Philip yukardaki sözleriyle toplumdaki bireylerin "kişisel çıkara" bakışını güzelce özetlemiştir. Çıkarların farklı olduğu bir toplumda herkes bireysel çıkarına göre konuşur; kendi bireysel çıkar aynasında, ötekini başka türlü görür ve yargılar.

* * *

Fransa ve İngiltere'nin devletsel-kişisel çıkar temelinde yaptığı anlaşmadan memnun olmayan bir diğer taraf daha vardır: Arthur'un annesi Constance. İki devlet arasında yapılan barış, Arthur'un kral olma isteğinin ortadan kaldırılması demektir. Şüphesiz ki Constance'ın kişisel çıkarına karşı bir eylemdir bu.

Constance, evlilik üzerinden yapılan barış haberini duyduğunda kızgınlığını gizlemez. "Soysuz kan, soysuz kan ile birleşecek!" der. Constance'ın oğlu Arthur, çaresizliğin verdiği sakinlikle "kadere" rıza gösterir. Annesine de, "Kadere rıza göstermelisiniz" diyerek, onu teselli etmeye çalışır. Constance "kadere" rıza gösteremeyeceğini, Arthur'un güzel bir çocuk olarak dünyaya gelmiş olmasıyla açıklar:

"Bana kadere rıza göstermemi öneren sen, eğer
Çirkin, doğduğun ana rahmine yakışmayan
Bir leke gibi göze batan ve garip damgalar taşıyan
Sakat, eğri büğrü, hantal, iri yarı, akılsız ve
Kara lekelerle dolu, çirkinlikler ile bezenmiş olsaydın
O zaman ben de aldırmaz, kadere rıza gösterirdim."[125]

Constance'ın bu biçimde kadere isyanı anlamsız, saçma gözükür. Sonunda Constance, kendisinden başka hiçbir kimsenin çekmeye razı olamayacağı acılara katlanmak zorunda olduğunu düşünmeye başlar:

"Acılarımla gururlu olmasını
Bileceğim. Mağrur olmalı çekilen acılar.
Çekmekte olduğum acılara karşı saygılı olmalı krallar.
Acım o derece büyüktür ki, şu koca dünyayı taşıyan
Güçler bile benim acımı taşımaya yetmeyecektir.

[124] A.g.e., s.43
[125] A.g.e., s.45

İşte, acım ve ben, burada kalıyorum. İşte budur
Benim tahtım! Krallar eğilsin acımın önünde!"[126]

Arthur'un annesi Constance acılara katlanmayı kabul etmiştir; ancak yapılan barışı onaylamaya hiç niyeti yoktur. Fransa Kralı Philip barış antlaşmasının imzalandığı günü "kutsanmış gün" olarak niteleyip; bugün, "Fransa'da bir bayram günü olacaktır" dediğinde, Constance içindeki kini şu sözlerle boşaltır:

"Kutlu değil hain bir gündür bu!
Ne getirmiştir ki bugün takvimlerimize ün kazandırsın?
Ve altın harflerle yazılsın mutlu günlerin sırasına?
Aksine silmeliyiz bugünü haftanın günlerinden
Bugün utanç, baskı ve dönekliğin günüdür!
(…)
Ey gökyüzü, silahlanın, silahlanın bu hak yiyen krallara
Karşı! Bulutlar duysun bu dul kadının acılı yakarılarını!
Bu Tanrısız günün sonu ermesin sulh içinde sona ve
Gün batmadan bu dönek krallar birbirleri ile çatışır
Olsunlar! Dinleyin beni! Ah! Kulak verin bana!"[127]

* * *

Bu arada Kral John, Canterbury Başpiskoposu ile anlaşmazlığa düşmüş, onu görevden almıştır. Papa'nın kutsal elçisi Pandalus sahneye girer ve Kral John'dan, Canterbury Başpiskoposu'nu kilisenin yönetiminden ne hakla uzaklaştırdığını sorar. Kral John'un yanıtı, "Tanrı'nın yeryüzü temsilcisi olarak kabul edilen krallara" uygundur. Zira Tanrı adına kullanmaktadır krallık yetkilerini Kral John. Aslında bu kavga, krallar ile kilise arasındaki otorite kavgasıdır.

Pandalus, kilisenin sözünü dinlemeyen Kral John'u aforoz eder. Fransa Kralı Philip'e de, eğer lanetlenmek istemiyorsa, kilisenin düşmanı Kral John'un elini tutmaktan vazgeçmesini, onunla yeniden savaşa başlamasını söyler. Kral Philip, İngiltere'yle yaptığı barışı bozmak konusunda kararsızdır. Ama Fransa Kralı'nın oğlu Prens Dauphin daha henüz yeni evlenmiş olduğu Blanche'ın barışçıl sözlerine kulak asmayarak babasını savaşa razı eder. Arthur'un annesi Constance yapılacak savaşı destekler; çünkü kişisel çıkarı savaştan yanadır.

Fransa ile İngiltere arasındaki savaş başlar, Fransa yenilir. Arthur, İngiliz ordusuna esir düşer. Angiers kenti İngiltere'nin eline geçer. Bu yenilgi Fransa'nın yenilgisidir, ama aynı zamanda Constance'ın amacının da (oğlu Arthur'u kral yapmanın) yenilgisidir. Üstelik Arthur, Kral John'un elinde hapistedir. Constance uğradığı felaketin acısıyla, ölümü istemektedir artık.

"Her türlü öğüdü reddediyorum.
Tüm duyguların sonu olan ölümden başkasını
İstemiyorum! Ölüm. Ah! O sevimli, sevgili ölüm!
O kokuşmuş ve mutlak çürümüş nefes
Bitmeyen gecenin içinden gel dünyaya."[128]

Fransa Kralı Philip, Constance'ı teselli etmek için der ki:

[126] A.g.e., s.46
[127] A.g.e., s.46-47
[128] A.g.e., s.61

”Örmelisin artık bu dağınık saçlarını,
Nasıl bir sevgiyi yankılamakta bu dağılmış saçlar.
Gümüş bir damla gözyaşı düşecek olsa aralarına
O ayrık saçların binlerce çılgın telleri
Nasıl sarılırlardı birbirlerine, tıpkı sadık ve
İnançlı âşıklar gibi ayrılmadan her türlü felaket karşısında.”[129]

Ayrıca Fransa Kralı Philip, Constance’ın acıyı oğlu gibi sevdiğini söyleyerek onu uyarır. Constance şimdi ana olarak konuşur:

”Acılar, oğlumun boş kalmış odasını doldurdular
Onun yatağına uzandılar ve kalkıp dolandılar benimle
Onun giysilerini kuşandılar, sözlerini yinelediler
Sevdiğim her yanını gösterdiler bana. Boş giysilerini
Doldurdular onun varlığı ile. Artık neden sorarsın
Bana, acını neden seviyorsun diye! Yolunuz açık olsun.
Senin de benimki gibi bir kaybın olsaydı
Eminim daha candan öğütler verirdim sana.”[130]

* * *

Kral John elinde esir olarak bulunan Arthur’un öldürülmesini istemektedir. Çünkü Arthur’un yaşaması, Kral John’un tahtının her zaman tehlike altında olması demektir. Peki, Arthur’u kim öldürecektir? Kral John, Angiers kenti yöneticisi Hubert’i yanına çağırır ve önce imalı tarzda konuşur:

”Eğer sen beni gözlerin olmadan görebilseydin
Kulakların olmadan duyabilseydin ve dilini kullanmadan
Sadece içgüdün ile bana yanıt verebilir olsaydın,
Hiçbir uğursuz söze yer vermeden, o zaman
Günün gözünün kapalı olmasına hiç bakmadan
İçimden geçenleri seninle paylaşabilirdim.”[131]

Daha sonra açık sözle Hubert’ten Arthur’u öldürmesini ister. Hubert görevi kabul eder, Arthur’u öldürmeye gider; fakat Arthur’un yalvarmaları karşısında cinayeti işlemekten vazgeçer.

Kral John’un etrafındaki kontlar, Arthur’un serbest bırakılmasını istemektedirler ve isteklerini Kral’a bildirirler. Kral John, kontların direnişini bastırmak için onlara olumlu yanıt verir. Ne var ki Hubert, Kral John’a Arthur’un ölüm haberini getirir.

Kral John, Arthur’un ölümünü cinayeti gizleyerek sunsa da kontların kızgınlığını gideremez. Kral John’a karşı soyluların başkaldırısı başlamıştır. John, Arthur’un kanını akıttığına pişmandır. ”Pişman oldum. Kan dökülmesi güvenli bir esas oluşturmuyor. Başkasının ölümü insana güvenli bir yaşam sağlamıyor,” diye kendi kendine konuşur. Pişmanlığın verdiği

[129] A.g.e., s.63
[130] A.g.e., s.64
[131] A.g.e., s.59

suçluluk duygusunun acısını kimden çıkaracaktır? Tabii ki cinayeti işlettiği Hubert'ten! Kral John, Hubert'e der ki:

"Neden genç Arthur'un ölümünü anımsatıyorsun bana?
Onun hayatına son veren senin ellerin değil miydi?
Onun ölümünü istemekte benim büyük bir nedenim vardı.
Ama onu öldürmek için yoktu senin hiçbir nedenin!
(…)
Ah! Kralların lanetidir bu! En ufak bir işaretlerini
Bir hayata son vermek üzere emir sayan uşaklarla
Çevrili olmak! Bir göz kırpmayı emir sayan,
Görkemli yönetiminin gücünü abartan ve geçici bir
Hevesi, tartışılmış bir karar ya da kural kabul edenler!
(…)
Ah! Kötü işleri uygulamak üzere doğanın yetiştirdiği
Belli bir kişi olmasaydın, bu cinayet aklına gelmeyebilirdi.
Ne var ki senin bu sevimsiz gücünü tanıyınca
Hainlik yapmaktan kaçınmayacağını anlayınca
Tehlikeli görevler yüklenebileceğini görünce, sana
Arthur'un ölümü konusunu ima etmekten kaçınamadım.
Sen ise, bir kralın gözüne girebilmek umudu ile
Bir prensin canına kıymayı bir görev saydın!"[132]

Kral John kendi suçunu vicdanında hafifletmek için ikiyüzlüce davranmaktadır. Kralın emirlerine karşı gelenlerin cezasının ölüm olduğunu bilmiyor gibi konuşmaktadır. Hubert, Kral John'un içindeki savaşı anlamıştır. Ona, "Vicdanınız ile aranızdaki savaşa ben son verebilirim" diyerek, Arthur'un sağ olduğunu açıklar. John büyük bir yükten kurtulmuştur, isyancı kontları artık sakinleştirebileceğini düşünür. Ne çare ki, bu sırada hapisten kaçmaya çalışan Arthur surlardan düşüp ölmüştür. Cinayet başka türlü de olsa işlenmiştir.

* * *

Fransa Prensi Dauphin, Papa'nın elçisi Pandalus'un kışkırtmasıyla, "İngiliz tacını" ele geçirmek üzere büyük bir orduyla yola çıkmıştır. Arthur'un öldürülmesine kızan kontlar da Fransa ile ittifaka girmişlerdir. Ayrıca ülke içindeki huzursuzluk artmıştır, halk isyan etmektedir. Bütün bu olumsuz koşullar altında Kral John'un yapabileceği tek şey, Hıristiyanlığın etkisini kullanarak Papa'yla anlaşmaktır. Kral John Papa'nın temsilcisi Pandalus ile görüşür ve Papa'nın emri altına girmeyi kabul eder. Pandalus'tan isteği şudur:

"Şimdi verdiğin kutsal sözü yerine getir.
Git konuş Fransızlarla ve kullan kutsal gücünü
Bizi daha fazla zora koşmadan durdursunlar
Ülkemdeki yürüyüşlerini. Rahatsız beldelerimde
Ayaklanmalar başladı, halkım itaati unutur oldu.
Yabancı güç ve kandan olanlara bağlanır ve
Yabancı soylulara saygı gösterir oldular.
Bu uygunsuz durumun büsbütün yaygınlaşmasını
Önlemek, sizin etkin olmanıza bağlıdır. Vakit geçirmeyiniz.
Dönem öylesine hastadır ki, hastalığın iyileşemez hale

[132] A.g.e., s.82

Gelmesini önlemek için acele tedaviye gerek vardır."[133]

Papa'nın temsilcisi Pandalaus, Fransa Prensi'ni ikna etmeye gider. Fransa Prensi Dauphin, Pandalus'u dinlemez, İngiltere ile savaşacağını söyler. Piç Philip de Kral John'u savaşa hazırlamaya çalışmaktadır.

Bu arada Kral John'a karşı başkaldırıp Fransa saflarına katılmış kontlar, İngiltere'ye ihanet etmenin pişmanlığını yaşamaktadırlar. Shakespeare kontların eyleminin yanlışlığını göstermek ve Fransa'ya karşı İngiltere'yi savunmak amacıyla, araya inandırıcı olmayan bir diyalog sıkıştırmıştır. Fransa saflarına katılmış İngiliz kontlarından Salisbury'yi, Fransa Prensi Dauphin'le şöyle konuşturur Shakespeare:

"Öyle ki
Takılıp bir yabancının peşine, ana vatanımızın
Bağrına basıyoruz ve düşman saflarında yer alıyoruz!
Bu acılı durumda aslında içimden bir kenara çekilip
Ağlamak geliyor. Yabancı bayrakları izlemek ve
Uzak bir beldenin soylularına saygı göstermek ve
Onlar ile aynı safta olmak zorunda kalmış durumdayız."[134]

Yukardaki sözler Fransa'ya karşı söylenmiş olmasına rağmen, Prens Dauphin sanki bir İngiliz taraftarı gibi bu sözleri içtenlikle onaylar ve der ki:

"Yanaklarında beliren o gümüş gözyaşlarını
İzin verirsen saygı ile silmek isterim. Onları
Gören benim kalbim de kadınsı gözyaşlarına
Boğulmaktadır. Ruhunda yaşayan fırtınalardan
Kaynaklanan bu erkek gözyaşlarının oluşturduğu
Şelale, benim gözlerimi de şaşkına çevirmektedir."[135]

İki ordu arasındaki savaş başladıktan sonra, yukardaki diyaloğu "İngiliz yurtseverliği" temelinde destekleyen sahneler ortaya çıkar. Fransız Lordu Melun, İngiliz kontlarını uyarır; savaşın bitiminde Fransa Prensi Dauphin'in (diğer adıyla Lewis'in) onları öldüreceğini söyler:

"Kaçın soylu İngilizler! Sizler alınıp satıldınız.
Çözün hemen ayaklanmanızın tatsız bağlarını
Ve evinizin terk ettiğiniz inançlarına dönün.
Kral John'u arayın ve önünde diz çökün
Eğer bugünkü savaşı Fransa kazanırsa,
LEWİS hizmetlerinize karşılık, hepinizin
Kellesini almaya kararlıdır.
(…)
Lewis yemin verdi. Savaşı
Kazanırsa hiçbirinizin gözleri yarın doğacak güneşi
Görmeyecek, hatta bu gece içinde, nasıl yorgun güneş
Bitkin bir halde karanlıklara gömülüyor ise.

[133] A.g.e., s.91
[134] A.g.e., s.94-95
[135] A.g.e., s.95

Bu karanlık gecede nefesleriniz kesilecektir."[136]

Bu sözlerle ortaya çıkarılmak istenen atmosfer, "İngiliz yurtseverliğinin" önemini vurgulamak içindir. Nitekim, Kral John'a başkaldırmış İngiliz kontları Fransa saflarını terk ederler ve savaşı Fransa'nın kazanmasını engellerler; Fransa'yı barışa zorlarlar. Bu arada manastıra sığınmış olan Kral John bir papaz tarafından zehirlenmiştir. Kaçak kontlar yuvaya dönünce, önce ölüm döşeğinde olan Kral John'un ve o öldükten sonra da Kral John'un oğlu III. Henry'nin çevresinde birleşerek "yurtseverliklerini" gösterirler. (Gerçek tarihin böyle olmadığını hatırlatalım.)

Oyunun son sözlerini piç Philip söyler. İngiliz yurtseverliğini işaretleyen şu sözler aynı zamanda bu tarihsel oyunun ana fikri gibidir:

"Kendi yaralarını kendisi sarmaya devam ettiği
Sürece, bu İngiltere hiçbir zaman yabancı
İstilasına maruz kalmayacaktır. İşte tüm
Soyluları yuvaya dönmüş bulunuyor ve
Artık herkesi korkutacağız gücümüzle.
İngilizler kendilerine sadık kaldıkları
Sürece, kimse pişman edemez onları!"[137]

[136] A.g.e., s.101
[137] A.g.e., s.110

TARİHSEL KİŞİLİK OLARAK II. RİCHARD

III. Edward 1377'de ölür, krallık hakkı III.Edward'ın torunu olan II. Richard'a kalır. II. Richard 10 yaşındadır. Bu nedenle, kralın yardımcısı olarak amcası John of Gaunt, İngiltere'yi II. Richard adına yönetmeye başlar.

III. Edward, torunu II. Richard'a karışıklıklar içinde olan bir ülkeyi devretmiştir. Fransa'da, İspanya'da, İskoçya'da daha önceden kazanılan zaferler yerlerini bozgun ve başarısızlıklara bırakmıştır. Kısacası II. Richard'ın İngiltere'si yorgundur.

1381'de patlak veren köylü ayaklanması kanla bastırılır. Wat Tyler büyük bir halk isyanı başlatır. Ağır vergiler ödemek zorunda olan köylüler hükümete karşı ayaklanırlar. İsyancılar Londra önlerine kadar gelirler. İsyancılar, kölelerin özgür bırakılmasını, ücretlerin gözden geçirilmesini, af çıkartılmasını isterler. Bu halk isyanının diğer önderi papaz John Ball'dır. O da halka vaazlar verir, sınıf farklarının ortadan kaldırılmasını ister. John Ball şöyle der:

"Lordlar dediğimiz bu insanlar, hangi hakla bizden daha yüce kişiler oluyorlar? Bunu neye dayanarak hak ettiler? Bizi neden serflik ilişkileri içinde tutuyorlar? Hepimiz bir babadan ve anadan, Adem ile Havva'dan geldiysek, kendi görkemleri uğruna harcadıkları emeğimizden kazanç sağlamak için değilse, bizden daha iyi olduklarını nasıl söyleyip kanıtlayabilirler? Biz paçavralar içindeyken, onlar kadife giyiyorlar, çeşitli kürkleri içinde sıcacıklar. Onların şarapları, baharatları ve pamuk gibi ekmekleri varken, biz yulaf çöreği ve saman yiyip su içiyoruz. Onların boş zamanları ve güzel evleri var; biz ise tarlalarda yel ve yağmur altında çalışıp acı çekiyoruz. Ve bu adamlar bizim sırtımızdan, bizim emeğimizle böyle yaşıyorlar."[138]

II. Richard, isyancıların lideri Tyler ile görüşmek zorunda kalır ve onların istemlerini kabul eder. Ne var ki, köylü hareketine verilen sözler tutulmaz, tersine halk hareketi üzerindeki baskı, terör artırılır. Tyler öldürülür, John Ball Temmuz 1381'de idam edilir.

II. Richard kendisine karşı olan lordları hizaya getirmek amacıyla 1397'de, amcası Gloucester içinde olmak üzere üç lordu ölümle cezalandırır. Bir süre sonra da, amcası John of Gaunt'un oğlu olan Henry of Lancaster'i (Henry Bolingbroke'u) sürgüne yollar. II. Richard'ın katı ve mutlak yönetiminden bıkan baronlar (en başta Northumberland Kontu Henry Percy), II. Richard'ın sürgüne yolladığı Henry Bolingbroke ile birleşir. 1399'da Henry Bolingbroke sürgünden büyük bir orduyla döner ve II. Richard'ı terk eden baronlarla birlikte iktidara el koyar. Böylece II. Richard'ın yerine geçen Henry Bolingbroke, krallığın babadan oğula geçmesi ilkesini çiğneyerek kral olur ve IV. Henry adını alır.

IV. Henry (Bolingbroke), II. Richard'ı Pomfred şatosuna kapatır ve onu ölüme terk eder. Bir yıl sonra 1400 yılında II. Richard, ya bu şatonun koşullarına dayanamayarak ölür, ya da öldürülür.

[138] John Ball, Aktarma: Karl Marx, *Yazın ve Sanat Üzerine 1*, Çeviri: Öner Ünalan, Sol Yayınları, 1995, s.201

II. RİCHARD

"Neşeli dersen -neşe diye bir şey olmadığından-
Daha çok üzüntüyü düşündürür bana;
Hüzünlü dersen -büyük bir üzüntü içinde olduğumdan-
Üzüntüme üzüntü katar.
Sahip olduğum şeyleri söylemek gereksiz,
Olmayanlar için de yakınmak anlamsız."

Kraliçe İsabel, "II. Richard"
W.Shakespeare

Shakespeare *II. Richard* adlı oyunu 1594-1595 yıllarında yazmış. Kaynak olarak tarihçi Edward Hall'dan ve Raphael Holinshed'den yararlanmış; fakat tarihsel olaylarda, kişilerde kimi değişiklikler yapmış.

Shakespeare, II. Richard'ın amcası Gloucester'i bir cinayete kurban gitmiş gibi gösterir ve bu cinayette II. Richard'ın parmağının olduğunu ima eder. Ayrıca Gloucester'den olumsuz bir kişilik olarak söz etmez. II. Richard'ın kötü karakterini vurgulamak için Gloucester'i kullanır Shakespeare.

Shakespeare, II. Richard'ı iktidardan zorla düşüren IV. Henry'yi (Bolingbroke'u) haksızlığa uğradığı için haksızlığı ortadan kaldıran bir kral olarak tanıtır. Bolingbroke'un isyanında haklı nedenler bularak ona yakınlaşmamızı sağlar; ama II. Richard'ın haksız tutumlarını göstermesine karşın, onun yasal krallık haklarının elinden alınmasını da içine sindiremez. Çünkü o zamanki dinsel ideolojiye göre, krallar, Tanrı'nın yeryüzüne atadığı yasal temsilcilerdir. Bu nedenle oyun bize II. Richard'dan nefret etme duygusu vermez; oyunun sonunda zavallı hale düşmüş II. Richard'a acırız bile.

Bu tarihsel oyun, II. Richard zamanın en önemli isyanı olan "Tyler-Ball" köylü ayaklanmasından hiç bahsetmez. Shakespeare, II. Richard'ın iktidarının son yıllarını ele alır sadece.

* * *

Oyunun başlangıcında II. Richard, Norfolk Dükü Mowbray ile Hereford Dükü Henry Bolingbroke arasındaki anlaşmazlığı çözmek ister. Mowbray ve Bolingbroke birbirlerini "Kral'a ihanet etmekle" suçlamaktadır. II. Richard krallık gücünü kullanarak olayı yatıştırmak istese de bunu beceremez; ikisi arasındaki sorunun düello yoluyla çözümlenmesini kabul etmek zorunda kalır. II. Richard onlara der ki:

"Biz rica etmeye değil, emretmeye geldik dünyaya;
Madem barıştıramıyoruz sizleri
Hazır olun Coventry'de, Saint Lambert günü,
Onurunuzu yaşamınız pahasına korumaya.
Orada kılıçlarınız ve mızraklarınız
Giderek büyüyen anlaşmazlığınızı sona erdirecek.
Madem sizleri barıştıramıyoruz

Tanrı düelloda haklının kazanmasını sağlayacak."[139]

Düello günü her iki rakip, Kral Richard'ın tacına sadık olduklarını söyleyerek yemin ederler. Düello tam başlarken, II. Richard asasını yere atarak düelloyu durdurur. II. Richard genç soyluların kanının akmasını istemez. Çünkü ikisinden birisinin ölümü yeni düşmanlıkları doğuracaktır.

II. Richard, Bolingbroke'a önce 10 yıllık sürgün cezası verir, sonra bu cezayı 6 yıla indirir. Mowbray'e ise daha ağır bir ceza verir; onu ömür boyu sürgüne mahkûm eder. Mowbray haksızlığa uğradığını düşünerek II. Richard'a şöyle der:

"Ağır bir ceza soylu efendimiz,
Sizin ağzınızdan hiç beklemediğim bir karar.
Siz efendimizden bir ödül haketmiştim,
Herkesin önünde açılan böylesine derin bir yara değil.
Artık kırk yıldır konuştuğum anadilimi,
İngilizce'yi unutmam gerek…
(…)
Eğer anadilimi konuşma hakkım elimden alınmışsa
Kararınız sessiz bir ölümden başka ne olabilir?"[140]

Mowbray'in beklediği ödül nedir? II. Richard, amcası Gloucester'i, Mowbray'in yardımıyla öldürmüştür. Mowbray imalı olarak bu olayı hatırlatmış olur. Belki Kral II. Richard, Mowbray'e en ağır cezayı vererek suç delilini kendisinden uzaklaştırmak istemektedir. Mowbray'in beklediği ödüle karşılık aldığı ceza gerçekten korkunçtur.

Bolingbroke, II. Richard'ın kuzenidir, Richard'ın yardımcısı Gaunt'un oğludur. Richard, amcası Gaunt'un bakışlarındaki hüznü görür. Gaunt, oğlu Bolingbroke'un cezalandırılmasını taraf tutuyor gibi görünmemek için onaylamıştır; fakat II. Richard'ın cezayı çok görerek oğlunu bağışlamasını beklemektir. Gaunt yaşlı birisidir, oğlunu bir kez daha görmeden ölebileceğini düşünmektedir. Richard, Gaunt'un daha uzun yıllar yaşayacağını ve oğlunu yeniden görebileceğini belirtir. Gaunt ona anlamlı bir yanıt verir:

"Ama, Kralım, sen bir dakika bile ekleyemezsin ömrüme.
Günlerimi acıyla kısaltabilirsin,
Ömrümden geceler kopartabilirsin,
Ama bir tek gün bile katamazsın.
Yüzümüzdeki kırışıklıkların artmasına katkıda bulunabilirsin,
Ama zamanın oluşturduğu tek bir çizgiyi bile yok edemezsin.
Sözlerinle beni öldürebilirsin ama bir kez öldüm mü,
Karşılığında tacını bile versen bana can veremezsin."[141]

Gaunt sürgüne giden oğlunu teselli etmeye çalışır: Kral'ın onu sürgün etmediğini, ün kazanmak için İngiltere dışına gittiğini, önem verdiği şeylerin gideceği yerde de olduğunu varsaymasını ister. "Hırlayan üzüntü ısırmaz, eğer kişi önemsemez, hafife alırsa" diyerek, üzüntüye istekle katlanmasını, üzüntüyü önemsememesini söyler. Bolingbroke'un yanıtı, babasının teselli metoduna karşı gerçekçi yanıttır:

[139] W.Shakespeare, *II. Richard*, Çeviri: M. Hamit Çalışkan, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s.25
[140] A.g.e., s.33
[141] A.g.e., s.35

"Kim tutabilir ki ateşi elinde,
Karla kaplı Kafkasları düşünerek;
Ya da açlığını bastırabilir
Gözlerinin önünde bir şölen canlandırarak;
Ya da çırılçıplak yuvarlanabilir Aralık karında
Yaz sıcağını düşünerek?
İyiyi, güzeli bilmemiz
Kötüyü çok daha fazla hissetmemize yol açar."[142]

Bolingbroke böyle düşünmekle haklıdır. Hayalleri gerçekmiş gibi kabul ederek gerçek ortadan kaldırılamaz. Gaunt'un teselli metodu, insanın kendi kendisini kandırması üzerine kuruludur.

* * *

II. Richard'ın oyunda sözü edilen 3 tane amcası vardır: Gaunt, York Dükü ve Gloucester (ki Richard onu öldürtmüştür). Gaunt, kardeşi Gloucester'in Richard tarafından öldürülmesine sessiz kalarak ve "yasal kralın dokunulmazlığı" ilkesini savunarak karşımıza çıkar. Gloucester'in dul karısı, Gaunt'u sessiz kaldığı için eleştirir:

"Ah Gaunt, onun kanı senin de kanındı!
Sana biçim veren o yatak, o rahim,
O insan, o kalıp, ona da can vermişti.
Ve hâlâ yaşıyor ve nefes alıyor olsan bile,
Onunla birlikte sen de öldürüldün.
Babanın bir kopyası olan
Zavallı kardeşinin öldürülmesine ses çıkarmamakla
Babanın öldürülmesine razı oluyorsun.
Sabır deme, Gaunt. Çaresizliktir bu!"[143]

Gaunt'un ona karşı yanıtı ise İngiltere devletinin dinsel krallık ideolojisine uygundur. Gaunt, Gloucester'in karısına der ki:

"Dava, Tanrının davasıdır -çünkü kocanın ölümüne neden olan,
Tanrının atadığı kişi, onun kutsal yağ ile kutsanmış vekilidir;
Eğer haksızsa, bırak Tanrı alsın intikamı,
Ben hiçbir zaman onun vekiline el kaldıramam."[144]

Gaunt bu şekilde düşünürken -ki bu düşünce biçiminin haksızlığı onayladığı açıktır- II. Richard, amcası Gaunt'un da ölmesini istemektedir. Çünkü Richard, İrlanda'ya sefer yapacaktır, paraya ihtiyacı vardır; eğer Gaunt ölürse, onun malına mülküne el koyacaktır. Zaten Gaunt'un oğlu Bolingbroke sürgündedir, babasının mirasını alamayacaktır.

Gaunt hastalanmıştır, ölüm döşeğindedir. II. Richard, amcası Gaunt'un ölümünün bir an önce gerçekleşmesini Tanrı'dan diler; onun doğal biçimde ölmesi için Tanrı'ya yalvarır.

"Tanrım doktorun kafasına

[142] A.g.e., s.37-38
[143] A.g.e., s.26
[144] A.g.e., s.27

Onun hemen mezara girmesine yardımcı olmayı sok!
Kasalarındaki altınlar
İrlanda savaşına giden askerlerimiz için kullanılacak.
Beyler, hadi hepimiz ziyaretine gidelim -
Dilerim Tanrıdan ölmeden önce yetişemeyelim."[145]

Gaunt ölümü beklerken, II. Richard'ı da beklemektedir; ona öğütler vermek istemektedir. II. Richard'ın hatalarının İngiltere'nin batmasına yol açtığını düşünmektedir. Gaunt kendi ülkesine yurtsever-istilacı düşüncelerle bağlıdır ve bunu şöyle ifade eder:

"Soylu kralların yetiştiği bu rahim, bu ana;
Bu güzel insanlar ülkesi, bu sevgili ülke,
Bu dünyadaki saygınlığıyla ünlü ülke
Sanki onun için kiralık bir çiftlik.
Bunları söyleyerek ölüyorum.
(…)
Ülkeler fethetmeye alışkın İngiltere
Utanç verici bir teslimiyet içinde artık.
Bilsem bu rezalet ölümümle son bulacak
Mutlu eder beni yaklaşan ölümü kucaklamak!"[146]

II. Richard, amcası Gaunt'u ziyaret eder. Artık ölümden başka hiçbir şeyden korkmayan Gaunt, Kral'a karşı suçlayıcı biçimde konuşur:

"Beni yaratan Tanrı biliyor ki, seni kötü görüyorum,
Seni görmek beni hasta ediyor, sende kötüyü görüyorum.
Ölüm döşeğin ülken, başka bir yer değil.
Orda çok kötü bir şöhretin var;
Ve sen, aldırmaz bir hasta olduğun için,
Kutsal bedeninin tedavisini
Seni yaralayan cerrahların eline bırakıyorsun.
Binlerce yardakçı oturmakta,
Kafanı çevreleyen tacında.
Gerçi tacının kapsadığı alan küçücük
Ama mahvolan bütün ülken."[147]

II. Richard bu sözlere kızar, ama zaten ölecek olan Gaunt'a ceza vermez. Doğal ölüm onun cezasıdır. Gaunt ölür ölmez onun malına mülküne el koyar. Aslında Richard kendi bindiği dalı kesmektedir. Onun oturduğu yer "miras hakkına" dayanmaktadır. Ama kendisi kişisel çıkarı için Gaunt'un oğlunun (Hereford-Bolingbroke'un) miras hakkına saldırmaktadır. II. Richard'ın diğer amcası York, Kral Richard'ı uyarır:

"Mirasçısının olması Gaunt'ın hakkı değil mi?
Mirasçısı mirasa layık biri değil mi?
Hereford'ın mirasına el koyuyorsanız
Zamanın akışını da değiştirin.
Öyleyse yarının bugünü izlemesine de engel olun.

[145] A.g.e., s.40
[146] A.g.e., s.43
[147] A.g.e., s.44

Kendinizi inkar edin - nasıl kral oldunuz,
Hakkınız olan taht size miras yolu ile kalmadı mı?"[148]

York, mirasa dayanan toplumun mirasa verdiği önem açısından tamamen haklı gözükür. Çünkü bu hakkın çiğnenmesi toplumun ayaklarının altındaki toprağı kaydırır. II Richard kendi bastığı toprağın aynı toprak olduğunu kavrayamadığından dolayı yanlış yapar. Daha doğrusu kısa vadeli çıkarları adına, uzun vadeli çıkarlarını feda ederek oportünistliğini gösterir.

* * *

II. Richard, İngiliz ordusunun başına geçerek İrlanda seferini başlatır. II. Richard İrlanda'da iken, Bolingbroke bir orduyla İngiltere'ye geri döner. II. Richard İrlanda'ya giderken kendi yerine vekil olarak amcası York'u bırakmıştır. York, Bolingbroke ile savaşacak orduya sahip değildir. York, Bolingbroke'un sürgünden dönüşünü eleştirir önce. Haksızlığa uğramış Bolingbroke, amcası York'a karşı kendini şöyle savunur:

"Yasalara göre benim olan mirastan yoksun bırakılıyorum.
Babamın tüm malına el konulup satıldı,
Ve daha birçok haksızlık yapıldı.
Nasıl davranmamı isterdin? Ben bir kulum
Ve yasalar önünde hakkımı arıyorum;
Avukat tutmam yasak,
Bu nedenle babamdan bana kalanları
Kendim almaya çalışıyorum."[149]

York, Bolingbroke'un uğradığı haksızlığı kabul eder; ancak Bolingbroke'un hakkını silahla aramasını doğru bulmaz. York'un anlamadığı nokta, kuvvetin ancak kuvvetle çözülebileceğidir. York önce tarafsız davranacağını söyler; fakat bir süre sonra Bolingbroke'un saflarına katılır.

Bolingbroke kendisini sürgüne mahkûm eden II. Richard'a destek olan insanları ölümle cezalandırır. Bolingbroke amacını birden açıklamaz; krallık tacına adım adım ve olabildiği kadar "yasal" yoldan erişmeyi amaçlar.

* * *

II. Richard İrlanda seferinden dönmektedir, kendi iktidarının Bolingbroke'un ellerinde olduğunun bilincindedir. Krallığa el koymak isteyenlerle savaşacak gücü yoktur, umutsuzdur. II. Richard'ın yanında olan Carlisle Piskoposu onu cesaretlendirmek ister. Kral'a der ki:

"Korkmayın lordum; sizi kral yapan Tanrı,
Unvanınızı her şeye karşı koruyabilecek güçtedir.
Tanrının sağladığı olanaklardan yararlanmak gerekir
Yoksa onu reddetmiş, yardım yollarını kapatmış oluruz.
(…)
Korku insanı güçsüz kıldığı için
Düşmandan korkmak düşmanınıza güç sağlar
Zayıflıklarınız size karşı silah olur.

[148] A.g.e., s.47
[149] A.g.e., s.61

Korkarsanız yok olursunuz -
Savaşa götüreceğiniz en kötü şey korkudur;
Savaşıp ölmek, ölümün ölümü yok etmesidir,
Ölümden korkmak ise ölümün esiri olmaktır."[150]

Carlisle Piskoposu, Tanrı'nın, II. Richard'ı koruyacağını düşünmektedir. Çünkü dinsel ideolojiye göre kralları Tanrı seçer, onları yeryüzüne temsilci olarak atar. Eğer kralları Tanrı seçiyorsa, kralları zorla tahttan indirmek isteyenlere Tanrı yardımcı olmayacaktır. Tabii ki bu ideoloji tarihsel gerçekler tarafından defalarca delinerek inandırıcılığını yitirmiştir.

Carlisle Piskoposu'nun korku ve zayıflık üzerine söylediklerine katılmak gerekir. Bu sözler tarihteki iktidar kavgasının genel psikolojisini yansıtır: Düşmanından korkan insan savaşamaz. Ölüm korkusuna yenilen insan düşmanını güçlendirir. II. Richard, Carlisle Piskoposu'nun sözleriyle biraz kendine gelir; ama korkusunu içinden atamaz. Ölüm korkusu II. Richard'ı esir almıştır:

"Ölümlü kralın tacında
Ölüm hüküm sürer; evet bu soytarı orada yaşar,
Kralın yüceliğini küçümser, onu alaya alır,
Kısa bir konuşma yapmasına,
Bir küçük sahne kral rolü oynamasına,
İnsanları korkutmasına, bakışlarıyla öldürmesine izin verir;
Sanki yaşamımızı barındıran bedenimiz
Ele geçirilmez bir kaleymiş gibi boş bir güven aşılar ona;
Böyle dalgasını geçtikten sonra bir gün gelir ve bir iğneyle
Kalenin duvarında bir delik açar - elveda kral!"[151]

II. Richard'ın güvendiği güç kendi gücü değil, Tanrı'nın gücüdür. Böyle düşündüğü için şöyle konuşur:

"Fırtınalı denizlerin tüm suları bile
Krala sürülen kutsal yağı çıkartamaz,
Hiçbir ölümlü Tanrının vekilini tahttan indiremez.
Bolingbroke'un altın tacımıza kılıç çekmesi için
Topladığı her adama karşılık Tanrı, Richard'ına cennetten
Bir kutsal melek yollayacak. Melekler savaşırsa,
Haksızlar yenik düşer, çünkü Tanrı hep haklıdan yanadır."[152]

Şüphesiz ki feodal dinsel ideolojiye dayanan bu boş sözler II. Richard'ın içini rahatlatsa da onu kurtaramayacaktır.

* * *

Bolingbroke, II. Richard'a haber gönderir; iki dizinin üstünde Kral Richard'ın elini öptüğünü, ona yürekten bağlı olduğunu bildirir, isteklerini sıralar. Kendisine verilen sürgün cezasının kaldırılması ve arazilerinin geri verilmesi koşuluyla, silahlarını II. Richard'ın ayaklarının dibine

[150] A.g.e., s.67,72
[151] A.g.e., s.71-72
[152] A.g.e., s.68

bırakacağını söyler. İsteklerinin yerine getirilmemesi halinde ise kuvvetlerini kullanacağını, İngiltere topraklarının akan kan seliyle sulanacağını belirtir. Sözlerini şöyle tamamlar:

"Düşünüyorum da, su ve ateş bir araya geldiğinde oluşan şimşeğin
Bulutları yırtarak gökyüzünü aydınlatmasından
Daha korkunç olmalı Kral Richard ile bir araya gelmemiz.
O ateş olsun, ben boyun eğen su olurum;
Öfke onun olsun, ben dünyaya yağayım -
Onun üzerine değil, dünyaya."[153]

II. Richard nihayet kendisine isyan eden ve Bolingbroke'u destekleyen kontlarla karşılaşır; yine kral gibi konuşur, asileri krallığına boyun eğmeye çağırır. Bolingbroke'un en büyük destekçisi Northumberland Kontu'na yüksekten aşağılayarak seslenir. Ama güvendiği güç Tanrı'dır. Yasal kralı ancak Tanrı'nın tahttan indirebileceğini kendine güvence yapar. Northumberland Kontu'na der ki:

"Hayretler içindeyiz - bunca zamandır
Korkuyla bükülen dizlerini görmek için bekliyoruz
Çünkü kendimizi yasal kral sanıyorduk.
Eğer öyleysek, bacakların ne cüretle
Önümüzde görevini yapmayı unutuyor?
Değilsek, getir Tanrıdan bir belge
Bizi vekilliğinden azlettiğini gösteren-
Çünkü çok iyi biliyoruz ki, hiçbir ölümlü
Tanrıya karşı gelmedikçe, çalmadıkça ya da el koymadıkça
Kutsal asamıza dokunamaz."[154]

Northumberland Kontu, "Bolingbroke'un yasal krala bağlı olduğunu söyleyerek" II. Richard'ı sakinleştirir. Kral II. Richard: "Soylu kuzenimiz buraya hoş gelmiş. Haklı isteklerinin tümü yerine getirilecektir" diyerek, akrabası Bolingbroke'a selam bile gönderir. Bolingbroke kendini kralın otoritesine bırakmış gözükürken, Kral II. Richard Bolingbroke'un isteklerini kabul etmekle onun otoritesi altına girmiştir. Richard kaybettiği otoritenin acısını çeker; Bolingbroke için söylediği ikiyüzlü övücü sözleri yüreği kaldıramaz, kendi kendine der ki:

"Tanrım, Ah Tanrım. Şuradaki mağrur adamı
O korkunç sürgün cezasına çarptıran dilim
Nasıl kaldıracak bu cezayı övgü dolu sözlerle!
Keşke acım kadar büyük ya da adımdan küçük olsam!
Ya da unutabilsem bir zamanlar neydim
Ya da anımsamasam artık ne olmam gerektiğini!
Hâlâ kabarıyor musun gururlu yüreğim?
Madem düşmanın eline seni ve beni alt etme fırsatı geçti
Çarpman için yer sağlayayım sana."[155]

* * *

[153] A.g.e., s.75
[154] A.g.e., s.76
[155] A.g.e., s.77

II. Richard artık her şeyin bittiğini, Tanrı'nın yardıma gelemeyeceğini, iktidarını kaybetmek üzere olduğunu anlamıştır. Kendisinden zorla alınmak istenen krallık tacını kendi elleriyle teslim etmeye karar verir. Bolingbroke da II. Richard'ın vârisi (mirasçısı) olmayı, II. Richard'ın isteğiyle kabul etmiş görünür. Her iki rakip bilmektedir ki, bu iş güzellikle değil, zorun gücüyle olmuştur. Zor, tarihte çözümlenemeyen sorunların çözücü kılıcıdır.

II. Richard'ın amcası York, Bolingbroke'u tahta çıkmaya davet eder ve "yaşasın IV. Henry" diye bağırır. Bolingbroke, IV. Henry olarak "Tanrı adına tahta çıkacağını" söyleyerek, krallığını Tanrı'ya onaylatır.

II. Richard artık kral olarak değil, üzüntünün kulluğunu kabul eden bir kul gibi yaşamayı öğrenecektir; Kral IV. Henry'nin kölesi olmayı kabul edecektir, hüznünü sözlere çevirecektir:

"Kendi ellerimle veriyorum tacımı,
Kendi ağzımla kutsallığımı yadsıyorum,
Özgür bırakıyorum bana kulluk yemini edenleri.
Vazgeçiyorum tüm görkem ve yücelikten.
Bırakıyorum konaklarımı, malımı mülkümü.
Geri alıyorum buyruklarımı, yasalarımı, kararnamelerimi.
Tanrı affetsin bana yeminlerini bozanları!
Dilerim Tanrıdan kimse bozmaz sana ettiği yeminini!
Dilerim hiçbir şeyi olmayan ben hiçbir şeyle üzülmem
Ve her şeyi elde eden sen her şeyle mutlu olursun.
Dilerim uzun süre otursun Richard'ın tahtında
Ve Richard da çok geçmez girer toprağın altına.
Krallığı alınan Richard, 'Tanrı Kral Henry'yi korusun
Ve ona parlak bir saltanat versin!' diyor -
Var mı başka bir şey?"[156]

II. Richard zorunluluk gereği böyle konuşsa da özünde kendine kızmaktadır. Bolingbroke'un gücünün karşısında boyun eğerek -kendi zayıflığına yenilerek- Tanrı'nın verdiği yasal krallık hakkının çiğnenmesini kabul etmiştir. İçinde duyduğu acıyı, suçluluk duygusunu şu sözlerle ifade eder Richard:

"Gözlerim gözyaşıyla dolu - göremiyorum.
Ama tuzlu gözyaşı gözlerimi büsbütün kör etmemiş,
Etrafta bir sürü hain görebiliyorum.
Hayır, bakışlarımı kendime çevirdiğimde
Karşımda ötekiler gibi bir hain görüyorum.
Çünkü Kralın yüce bedeninin
Kirletilmesine rıza gösterdim;
Benim yüzümden yücelik aşağılık, krallık rezil,
Kral kul, ülke bir hiç oldu."[157]

* * *

IV. Henry Bolingbroke, II. Richard'ı zindana, II. Richard'ın karısını Fransa'ya gönderir. II. Richard tek başına zindandayken düşüncelere dalar ve kendisini yargılar:

[156] A.g.e., s.92
[157] A.g.e., s.93

"İçinde yaşadığım bu zindan ile dünya arasında
Ne gibi bir benzerlik var onu düşünüyordum;
Ama başaramıyorum çünkü dünya kalabalık,
Burada ise bir ben varım.
Yine de çözeceğim.
Beynim dişi, ruhum da erkek, bu ikisi çiftleşip
Durmadan çoğalan bir sürü düşünce üretecekler
Ve dünyadaki insanlar gibi hepsi birbirinden farklı olan
Çeşit çeşit düşünce dolduracak dünyayı.
İyi düşünceler, yüce düşüncelerdir, hep insanın kafasını karıştırırlar…
(…)
Avutucu düşünceler ise,
İnsana kaderin elinde ne ilk
Ne de son oyuncak olmadığını anımsatırlar -
Tıpkı tomruğa vurulan dilencilerin
Başkalarının da tomruğa vurulduğunu
Ve vurulacağını düşünerek avunması gibi.
Böyle düşünerek, daha önce benzeri acıyı çekmiş
insanların sırtına
Kendi acılarını yükleyerek, biraz rahatlarlar.
Böylece hepsi de mutsuz birçok kişiyi oynuyorum.
Bazen kral oluyorum;
Sonra ihanetler dilenci olmayı istetiyor ve oluyorum."[158]

II. Richard artık kendisine acıyan bir insandır. Onun avutucu düşüncelere ihtiyacı vardır. Kendisine yapılanın başkalarına da yapılacağını düşünerek teselli arar. Düşünceler düşünceleri nasıl çağırıyorsa, yanlış yanlışı çağırır. II. Richard kendi yanlışlarının kurbanıdır. Kendi ritmini kendisinin bozduğunu düşünür ve ağlar Richard:

"Müzik kulağım çok iyidir
Ritm tutturamayan çalgıyı hemen farkederim
Ama kendi ritmimin bozulduğunu anlayamadım.
Ben onu bozdum şimdi aynını o bana yapıyor;
Beni kendisine saat yaptı.
Düşüncelerim dakika ve ahlarım sarkacın tıkırdaması,
Parmağım ise yelkovan, hep gözümü gösterip gözyaşlarımı siliyor."[159]

II. Richard'ın ölüm vakti gelmiştir. IV. Henry onun ölümünü istemektedir. Kral Henry, Richard'dan tamamen kurtulmak istediğini hizmetkârı Exton önünde dile getirir; ama isteğinin gerçekleşmesi için ona emir vermez. Kraldan çok kralcı olan Exton zindana gider; II. Richard'ı öldürür, onun cesedini IV. Henry'nin önüne tabut içinde getirir. Exton, Kral IV. Henry'den teşekkür beklemektedir. Kral gelenekleri bozmamak, II. Richard'ın kanına bulaşmış elini yıkamak amacıyla sahtekârca konuşur. Der ki:

"Exton, teşekkür etmiyorum sana,
Bu yaptığın şey yüzünden
Hem adım, hem de bu güzel ülke lekelenecek.

[158] A.g.e., s.113-114
[159] A.g.e., s.114

(…)
Zehire ihtiyacı olanlar zehiri sevmez -
Ben de seni sevmiyorum. Kabul, ölsün istedim,
Öldürülmesi hoşuma gitse bile katilinden nefret ederim.
Yaptıklarının karşılığı vicdanınla başbaşa kalmak olsun,
Ne iltifat bekle ne de ödül.
Git, Kabil'le gecenin karanlıklarında dolaş.
Yüzünü kimse gün ışığında görmesin.
Lordlarım, yüreğim acıyla dolu,
Benim yüzümden kan döküldü.
Gelin birlikte yas tutalım,
Giyelim matem giysilerimizi.
Suçlu elimden bu kanı yıkayabilmek için
Kutsal topraklara hacca gideceğim.
Yas tutarak takip edin,
Ağlayın bu zamansız ölümün ardından."[160]

Oysa Kral Henry bilir ki: Düşman, düşmanının ölümünden dolayı yüreğinde içten acıyı duymaz. Düşman, düşmanı için matem elbiseleri giyip yas tutmaz. Düşmanın ölümü hiçbir zaman zamansız değildir. Düşman olanlar için her ölüm geçtir.

[160] A.g.e., s.118

TARİHSEL KİŞİLİK OLARAK IV. HENRY

IV. Henry (Bolingbroke) 1399-1413 yılları arasında on dört yıl İngiltere Kralı olur. Lancaster soyundandır ve John of Gaunt'un oğludur. II. Richard tarafından 1398'de sürgüne gönderilir. Babası Gaunt'un ölümünden sonra mallarına el konulur. 1399'da II. Richard'a rağmen sürgünden döner, soyluların desteği ile II. Richard'ın krallığını zorla elinden alır. Aslında IV. Henry tacın yasal sahibi değildir. II. Richard'dan sonra İngiltere tacına en yakın vâris (mirasçı) Edmund Mortimer'dir.

IV. Henry'ye kral olması için yardım eden Nortumberland Kontu (Percyler) ile Kral Henry'nin arası açılır; Percy ailesi (baba Henry Percy, oğlu Hotspur) IV. Henry'ye isyan ederler, Edmund Mortimer'i kral yapmak için harekete geçerler. Fransa ve İskoçya'dan destek gören Wales'li Owen Glendover, IV. Henry'ye karşı ayaklanma halindedir. Bu iki hizip birleşmesine rağmen IV. Henry'yi iktidardan indiremezler. Edmund Mortimer, IV. Henry tarafından hapsedilir.

IV. Henry'nin dört oğlu vardır: Prens Hal (Harry), Prens John (Bedford), Prens Humphrey (Gloucester), Thomas (Clarence). IV. Henry'nin en büyük oğlu Prens Hal tahtın vârisidir ve V. Henry olarak 1413'te İngiltere Kralı olacaktır.

IV. HENRY

"*IV. Henry*'de (…) feodal baronlar birbirini boğazlar. Genç prens yollarda tüccarları soyar ve bir soysuzlar grubuyla meyhanelerde keyifli zaman geçirir. *IV. Henry*, Shakespeare'in yazdığı birkaç özür dileme oyunundan biridir. Genç prens, büyüyüp akıllı ve cesur bir kral olur."

Jan Kott

Shakespeare'in *IV. Henry*'yi 1596-1597 yılları arasında yazdığı sanılıyor. Shakespeare Holinshed'den, Samuel Daniel'den yararlanmış; ancak tarihe tam bağlı kalmamıştır. Northumberland Kontu'nun, İskoçya'ya kaçma hikâyesini kendisi tarihe eklemiştir. Shakespeare büyük bir tarihsel hata yaparak; amca Sir Edmund'u, II. Richard'ın yasal vârisi olan yeğen Edmund Mortimer ile karıştırmıştır. Ayrıca Shakespeare, Prens Hal'a, Northumberland Kontu'nun oğlu Hotspur'u öldürtür; oysaki tarih böyle bir şey yazmaz. Bu tarihsel değişiklik, serseri yaşamından vazgeçerek ilerde kahraman bir kral olacak olan Prens Hal'a ön hazırlıktır. Shakespeare Prens Hal ile Hotspur'u iki genç olarak çizerken de yanlış yapar; Prens Hal, Hotspur'dan çok gençtir; Hal 15 yaşındayken, Hotspur 39 yaşındadır.

Shakespeare oyundaki ilginç karakter Falstaff'ı, IV. Henry'nin büyük oğlu Prens Hal'ın serseri hayatını gösterebilmek ve komediyi araya sokarak oyunu rahatlatmak amacıyla özellikle yaratmıştır. Falstaff karakterinin tarihsel dayanağı yoktur.

* * *

Northumberland Kontu'nun oğlu Hotspur (Harry Percy), İskoç baronlarını savaşta yenmiş, tutsaklar edinmiştir. Fakat IV. Henry'ye başkaldıran asi Glendower de Hotspur'un akrabası Edmund Mortimer'i yakalayıp tutsak etmiştir, fidye istemektedir. IV. Henry, Hotspur'un tutsaklarının kendisine verilmesini istediğinde, Hotspur, Edmund Mortimer fidye ödenip kurtarılmadıkça, Kral IV. Henry'ye tutsakları vermeyeceğini söyler.

IV. Henry, Mortimer için fidye ödemeyi reddeder ve Mortimer'i hain ilan eder. Böylece IV. Henry ile onu II. Richard'a karşı destekleyip kral yapan Northumberland (Percy) ailesi arasında anlaşmazlık başlar. Northumberland Henry Percy, kardeşi Worcester ve Henry Percy'nin oğlu Hotspur plan yapmaya başlarlar. Amaçları IV. Henry'yi iktidardan düşürmektir.

Bu noktada bir parantez açıp, bir zamanlar tahttan düşürdükleri II. Richard'ın, Northumberland Kontu Henry Percy'ye *II. Richard* oyununda söylediği şu sözleri hatırlamak gerekir:

"Northumberland, sen merdivensin
Tahtıma tırmanan Bolingbroke'a,
Çok geçmeyecek, cerahat gibi biriken günahlar
Patlayıp felakete neden olacak.
Kral ülkeyi bölüp yarısını sana verse bile,
Onun dünyaları almasına yardımcı olduğun için

Payına çok az düştüğünü, her şeyi onun aldığını düşüneceksin.
O da insanları Kral yapmasını bilen senin
Canının istediği zaman
Onu gasp ettiği tahttan tepe taklak devirebileceğini düşünecek.
Kötülerin sevgisi korkuya,
Korku nefrete dönüşür ve nefret de insanları
Felakete ve hak ettikleri ölüme sürükler."[161]

II. Richard'ın bu sözleri "iktidarın bölünmezliğini" ve iktidardan pay almak isteyenlerin aralarındaki kaçınılmaz kavgayı doğruca ifade eder. Özünde "tutsaklar sorunu" bir bahanedir; bahanenin altında yatan gerçek, iktidardan daha fazla pay alma kavgasıdır.

Northumberland ailesi IV. Henry'ye karşı olan bütün güçlerle birleşecektir; İskoçyalı asilerle, Glendower'le ve kardeşinin idamını içine sindiremeyen York Başpiskoposu'nun adamlarıyla işbirliği yapmaya çalışacaktır.

* * *

IV. Henry'ye karşı olan hareketin önderi Hotspur'dur (Harry Percy). Hotspur gözü kara, savaşçı, örgütçü, kendine aşırı güvenen bir karakterdir. Hotspur'un ağzının sıkılığını, yapılacak eylemi karısına bile söylememesinden anlarız. Karısına der ki:

"Biliyorum akıllısın, ama ancak,
Harry Percy'nin eşi ne kadar akıllı olabilirse; sadıksın,
Ama kadınsın da. Sır tutmaya gelince,
Ağzı senden sıkı hiçbir kadın olamaz,
Çünkü, inanıyorum, bilmediğin şeyi kimseye söylemezsin.
İşte sana güvenim bu kadar…"[162]

Hotspur burada, "kadınlara kadın olduğu için fazla güvenmememizi" ima eder. Hotspur'un bu yanlış yaklaşımı bir yana, gizliliğin en büyük sırrını bize açıklar: **İnsan bilmediği şeyi söyleyemez.** Hotspur'un gizliliğin şartı olarak, "güvendiğin insanın, güvendiği başka insanlar vardır" ilkesini dikkate alması, onun sıradan bir insan olmadığını gösterir.

Hotspur'un en büyük eksikliği, başkalarını dinlemek konusundaki sabırsızlığıdır; bildiğini sandığı şeylere karşı eleştiri kabul etmeyen mutlak bağımlılığıdır. Hotspur'un amcası Worcester şu uyarıyı yapar Hotspur'a:

"Bildiğinden şaşmamak bazen büyüklük, mertlik, yürek gösterir
Ve sizde hepsi alabildiğine var;
Ama bu tavır bazen de kaba öfke,
Görgüsüzlük, aşırılık, kibir,
Kurum ve küstahlık işaretidir."[163]

Gerçekten de bildiğinden şaşmamak, kararlılığın, kendine güvenin doğru bir işareti olduğu kadar; eleştirel görüşü dinleme sabırsızlığının, aşırı kibrin, insanları küçük görmenin yanlış işareti de olabilir. Ölçütü sağlayacak şey, insanın bildiğini sandığı şeyi ne kadar doğru bildiğidir

[161] W.Shakespeare, *II. Richard*, Çeviri: M. Hamit Çalışkan, Yapı Kredi Yayınları, 1992, s.99
[162] W.Shakespeare, *IV. Henry*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, s.50-51
[163] A.g.e., s.77-78

ve bu bildiğini sandığı şeyi pratiğin süzgecinden korkmadan geçirebilmesidir. Pratikten ortaya çıkan doğru görüş, doğru bildiğini sananı yanlışlıyorsa, bildiğinden şaşmayan yenilmiş demektir.

IV. Henry'ye karşı olanlar Shrewsbury'de toplanmaya karar verirler. İlk kötü haber Hotspur'un babası Northumberland'dan gelir; o hastalanmıştır, adamlarını oğlunun komutası altına vermek istemediğinden dolayı savaşa katılamayacaktır. İkinci kötü haber Glendower'dendir; kuvvetlerini hemen toplayamıştır, on beş güne ihtiyacı vardır. Son olarak da Hotspur'un amcası Worcester'in ordusu yorgun olarak savaş alanına gelmiştir, ordunun atlarının dinlenmeye ihtiyacı vardır. Bütün bu kötü koşulları dikkate alan Worcester, Hotspur'u, "herkes gelinceye kadar beklemek konusunda" uyarır. Bildiğinden şaşmayan Hotspur uyarıyı önemsemez; IV. Henry'nin ordusunu bozguna uğratabileceklerini söyler.

* * *

IV. Henry'nin büyük oğlu Prens Hal serseri bir tiptir. Hırsızlarla, yankesicilerle, ayyaşlarla düşüp kalkmaktadır, onlarla birlikte soygunlara katılmaktadır. Prens Hal'ı sarayda değil, meyhanelerde bulmak mümkündür. Serseri Prens'in en yakın arkadaşlarından bir tanesi Falstaff'tır. Falstaff; zevk, sefa, kadın düşkünü olan, bencil, kurnaz, palavracı, hazırcevap birisidir. Komiktir, hem kendine güldürür, hem de başkasına kendisi güler, insanlarla alay eder. Falstaff'a yalancı, ama büyük mizah ustası dersek yanlış şey söylememiş oluruz.

IV. Henry, Prens Hal'ın yaşam tarzına üzülmektedir. Kendisine başkaldıran isyancılarla savaşa başlamadan önce Prens Hal'ı karşısına alıp eleştirir. Kral'ın eleştirileri etkisini gösterir; Prens Hal kendisini düzelteceğine, isyancılara karşı savaşa katılıp Hotspur'un kellesini getireceğine söz verir.

İki rakip ordu savaşa başlamadan önce son kez görüşmeler yapılır. IV. Henry ile Hotspur'un amcası Worcester tartışır. Worcester, IV. Henry'yi suçlayarak konuşur. Kendisinin de içinde olduğu Numberland (Percy) ailesinin, II. Richard'ı düşürmek için IV. Henry'ye nasıl yardım ettiklerini hatırlatır. IV. Henry kendisine yardım edenlere verdiği sözleri tutmayarak ayaklanmaya yol açmıştır. Worcester edebi bir tarzda IV. Henry'ye der ki:

"Nankör guguk kuşu yavrusunun
Serçeye yaptığını yaptınız: yuvamızı gasp ettiniz
Ve bizim verdiğimiz yiyecekle beslenerek
O denli büyüdünüz ki,
Sizi seven bizler bile, bizi de yutarsınız diye
Yanınıza yaklaşmaktan korktuk.
Sonuçta kendi güvenliğimiz için
Çareyi kanat açıp uzaklaşmakta bulduk."[164]

IV. Henry, Worcester'i dinledikten sonra, eğer ayaklananlar savaştan vazgeçerlerse, onları yeniden dost olarak kabul edebileceğini söyler. Worcester, Kral'ın yanından ayrılır; ama bu konuşmayı tümüyle yeğeni Hotspur'a anlatmayı düşünmez. Worcester bilmektedir ki:

"Kralın, verdiği sevgi sözünü tutması
Mümkün değil, düşünülemez.
Her zaman bizden şüphelenecek

[164] A.g.e., s.113

Ve başka kusurlarımızı bahane edip
Bizi bu suçtan cezalandıracak;
Ömür boyu şüphesi gözlerle donanmış olacak
İnsanlar tilkiye ne kadar güvenirse,
Hainlere de o kadar güvenir."[165]

Worcester, IV. Henry hakkında böyle düşünmekle haklıdır; başkaldıranlarla geçici barış yapılsa bile eninde sonunda onların başı ezilir. Ayrıca, "iktidarı kaptırma şüphesi" güvensizliğin kaynağıdır. Güvensizliğin olduğu yerde dostluk doğmaz.

Aslında Hotspur'un Kral'ın barış önerisini bilip bilmemesinin fazla anlamı yoktur. O, bildiğinden şaşmayan bir insan olarak hemen savaşmak, IV. Henry'nin ölüsünün üzerine basmak istemektedir. "Şeref ve onur için" savaşın yapılması gereklidir. Hotspur'un savaş başlamadan hemen önce söylediği şu anlamlı sözler bunu gösterir:

"**Ah baylar, hayatın süresi kısa.**
Ama hayat, saatin koluna binip,
Yolculuğunu bir saatte bile tamamlayacak olsa,
O kısa süre şerefsizce geçirilmişse, çok uzundur.
Eğer yaşarsak,
Kralların üstüne basıp geçmek için yaşayacağız;
Ölürsek, prenslerle ölmekten iyisi var mı?
Vicdanımıza gelince:
Silaha sarılma gerekçemiz haklıysa,
Savaşımız da haklı demektir."[166]

Aynı savaşa katılacak Falstaff da onurdan, şereften bahseder; ama o, ölüm ve sakatlanma korkusuyla düşünür. Günü gelmeden ölmek istemez, doğal bir ölüm ister. Onur adına, ölüme borcunu ödemek ona zor gelir. Falstaff mizah gücünü kullanarak der ki:

"Onur kulağıma, 'İleri!' diyor. İyi de, ya tam ilerlerken, bu defa da 'geri!' derse; o zaman ne olacak? Onur kırık bacağı yerine takabilir mi? Takamaz. Kopan kolu yapıştırabilir mi? Yapıştıramaz. Ağrıyan yarayı ağrıtmayabilir mi? Hayır. Onurun doktorluğu filan yok yani. Neymiş onur o halde? Bir kelime."[167]

Hotspur iktidar kavgasının bireyi olarak kendisine göre haklı davanın adamıdır. Falstaff ise kendi bireysel çıkarı dışında hiçbir davanın adamı olamaz. Bu nedenle Falstaff'ın "onur üzerine" söylediği mizahi şeylere şaşırmamak gerekir. Gerçekte Falstaff yalnızca kendisini düşünenlerin görüşlerini dile getirmeye çalışır.

* * *

Savaş başlar. Prens Hal, Hotspur'la dövüşür ve onu öldürür. Ayrıca babası IV. Henry'nin hayatını kurtarır. Hotspur ölürken bile daha önce kazandığı zaferleri düşünerek ölür. Hotspur'un Prens Hal'a söylediği son sözler şöyledir:

"Savaş alanında kazandığım onurları yitirmek,

[165] A.g.e., s.116
[166] A.g.e., s.119
[167] A.g.e., s.115

Önemsiz bir canı yitirmekten daha zor:
Onların düşüncelerimi acıttığı kadar
Kılıcın bedenimi acıtmıyor:
Ama düşünceler yaşamın kölesidir;
Yaşamsa zamanın soytarısı;
Tüm dünyanın dökümünü çıkaran zamana gelince,
Onun da bir durağı olmak zorunda."[168]

Hotspur'un sözlerinden çıkan anlam şudur: Bireysel yaşam zamanın bir parçasıysa, ölüm onun zorunlu durağıdır. Durakta kaçınılmaz olarak herkes bekleyecek, son ölüm otobüsüne binecektir. Hotspur yolculuğun başladığını, ölüm yolculuğuna katılacak yolculardan biri olduğunu kabul etmiştir; fakat düşman karşısında yenilerek ölmek, ölümün verdiği acıdan daha fazla onu üzmektedir. Hotspur öldüğüne değil, yenildiğine hayıflanır.

Hotspur'un amcası Worcester savaş alanında ölmez, yakalanır. IV. Henry'nin karşısına getirilir. Worcester, IV. Henry'ye der ki:

"Güvenliğim ne gerektirdiyse onu yaptım
Ve kaderimden kaçamayacağıma göre,
Başıma geleceğe katlanmak zorundayım."[169]

Worcester pişman değildir, kendi güvenliği için savaşa girmiştir, yenilmiştir. Ama Worcester kadercidir, kaderinden kaçamayacağından dolayı ölüme katlanacaktır. Worcester iradenin gücüyle, kaderi birleştirir; ancak "kadere" belirleyicilik verir.

IV. Henry kendisine başkaldıranların bir kısmını yenmiştir; ama henüz asilerin kökünü bütünüyle kazıyamamıştır. Sırada Hotspur'un babası Northumberland ile York Başpiskopus'u vardır. Küçük oğlu Prens John'u bu işi halletmekle görevlendirir. *IV. Henry* oyununun birinci bölümü burada biter.

* * *

Northumberland Kontu henüz oğlunun öldürüldüğünü bilmemektedir. Northumberland Kontu'nun yaşadığı bölgede bir söylenti dolaşmaktadır. Söylentiye göre, yapılan savaşta Hotspur, Prens Hal'ı öldürmüştür; Kral IV. Henry de neredeyse ölecek derecede yaralanmıştır. Oyunun burasında bir kişi gibi "Söylenti" araya girer ve Shakespeare Söylenti'yi şöyle konuşturur:

"Açın kulaklarınızı!
Hem, yaygaracı söylenti konuştuğunda,
Hanginiz tıkayabilir ki sözlerin giriş deliğini?
(…)
Söylenti bir kavaldır;
Sanılarla, kuşkularla, tahminlerle öter.
Çalması öyle kolay, öyle basittir ki;
O sayısız başlı ve her başından ayrı ses çıkan
Akılsız canavar, o değişen kalabalık bile

[168] A.g.e., s.126-127
[169] A.g.e., s.130

Becerir onu çalmayı."[170]

Northumberland söylentiye bir an inansa da, daha kendisine oğlunun ölüm haberini getiren kişiyi dinlemeden, onun yüzüne bakarak Hotspur'un öldüğünü anlar ve haberciye der ki:

"Tabii o öldü.
Gördün mü, şüphe nasıl hazırcevap oluyor!
Bilmek istemediği şeyden korkan kişi,
Korktuğunun başına geldiğini
Başkalarının gözünden içgüdüsüyle anlar."[171]

Hotspur'un öldürülmesi Northumberland Kontu'nu çılgına çevirmeye yeter. Şimdi artık hem oğlunun ölüm acısını yüreğinde hisseden bir baba gibi, hem kendi sınıfdaşlarından intikam almak isteyen düşman olarak konuşacaktır:

"Bunun için yas tutmaya yeterince vaktim olacak.
Kimine zehir derman olur:
Eğer iyi olsaydım, bu haberler beni hasta edebilirdi;
Ama hasta olduğum için beni biraz iyileştirdiler.
(…)
Demir kelepçe sarılsın başıma şimdi;
Zaman ve kinin kotarabileceği en çetin saatler
Varsın gelsin artık
Gözü dönmüş Northumberland'in üstüne!
Gök kubbe toprağı öpsün isterse!
Doğanın eli, azgın sellere gem vurmasın!
Yok olsun düzen!"[172]

* * *

Bu arada York Başpiskopos'u, IV. Henry'ye karşı dinsel etkinliğini kullanarak halkı örgütlemektedir. Northumberland Kontu'nu destekleyen Lord Morton, Başpiskopos'un eylemini şu sözlerle özetler:

"Piskopos ayaklanmayı dine dönüştürüyor;
Düşüncelerini içten ve kutsal saydıkları için,
Hem bedenleriyle, hem de kafalarıyla gidiyorlar peşinden;
Taraftarlarını da, Kral Richard'ın,
Pomfret'in taşlarından kazınmış kanıyla artırıyor.
Davası ve kavgası için desteği Gökyüzünden alıyor…"[173]

Başpiskopos dinsel ideolojiyi propaganda aracı olarak kullanarak saflarını genişletir; fakat dayandığı halk kitlesine güvenmez. Başpiskopos şöyle düşünür: IV. Henry'yi (Bolingbroke'u) iktidar yapan da, iktidardan düşürdüğü II. Richard'ın ölüsünü özleyen de aynı halktır. Daha önce "Söylenti" tarafından "akılsız canavar" ismini alan halk, şimdi Başpiskopos'un ağzından "sokak köpeği" nitelemesini alacaktır. York Başpiskopos'u der ki:

[170] A.g.e., s.139
[171] A.g.e., s.145
[172] A.g.e., s.147
[173] A.g.e., s.149

"Halk tabakasının gönlünde kurulan yuvanın
Temeli çürük, ömrü kısa olur.
Ah şaşkın kitle; ne de coşkulu bir alkışla
Gökleri çınlatmıştın Bolingbroke'a arka çıkarken;
Hem de daha senin istediğin gibi biri olmadan önce!
Ama şimdi, senin zevkine göre donatınca kendini,
Hayvanca iştahınla tıksırıncaya dek yiyen sen,
Öyle tıkandın ki onunla,
Şimdi var gücünle geri kusmaya çalışıyorsun.
Ah, seni sokak köpeği, sen Kral Richard'ı da
O pis boğazından böyle kusup çıkarmıştın;
Şimdi de cansız kusmuğunu bulup, geri yemek istiyorsun;
Tüm uluman bundan.
Kime güvenmeli şu devirde?
Richard yaşarken ölümünü isteyenler,
Şimdi mezarına âşık oldu."[174]

* * *

York Başpiskopos'u, Northumberland ile ittifak yapmayı düşünmektedir. Ama Northumberland anlaşılmaz nedenle İskoçya'ya gitmeye, sonucu orada beklemeye karar vermiştir. Başpiskopos ve onu destekleyenler Prens John'a karşı savaşı kendi güçleriyle yapmak zorundadır artık.

IV. Henry'nin oğlu Prens John ince bir taktiksel yol seçer: Önce onlara elçi göndererek, eğer silahlarını bırakırlarsa isteklerini yerine getireceğine dair söz verir. Böylece Başpiskopos'un taraftarları arasında kararsızlık yaratır. Sonra kendisi bizzat Başpiskopos ile konuşur, ona yaptıkları eylemin yanlışlığını anlatır. Prens John şöyle der:

"Tanrı'nın kitaplarına ne denli gömüldüğünüzü
Duymayan var mıdır?
Bizler için O'nun meclisinin sözcüsü,
Tanrı'nın yeryüzündeki sesi sizsiniz.
Tanrı'nın inayeti ve göklerin kutsal işaretleriyle
Bizlerin cılız kavrayışları arasındaki
Tek yorumcu ve aracısınız siz.
Ah, kim inanır sizin mevkiinizi istismar ettiğinize…
(…)
Tanrı'nın temsilcisi olan babamın
Kullarını yanınıza çektiniz;
Tanrı'nın ve babamın himayesindeki
Huzur ve barış ortamına karşı
Kitleleri kışkırtıp ayaklandırdınız."[175]

Yukardaki satırlar kavganın özünü niteler. Sorun, iktidar ve otoritedir. Kral ile kilise halk üzerindeki egemenliği paylaşamamaktadır. Kral, Tanrı'nın temsilcisi ise, kilise de Tanrı'nın

[174] A.g.e., s.161
[175] A.g.e., s.220

yeryüzündeki sesidir. Anlaşmazlık, halkı kimin yöneteceği üzerinedir. Halk çarpışan bu iki güç arasında sadece kullanılan objedir.

Savaşta güçlü, kurnaz olan kazanır. Başpiskopos taraftarları iktidardan pay alma umuduyla, Prens John'un sözlerine kanarak ordularını dağıtırlar; ancak Prens John ordusunu dağıtmaz ve isyancıları "vatana ihanet suçundan" tutuklar. Böylece IV. Henry, oğlu Prens John sayesinde bölünmez egemenliğini kiliseye kabul ettirmiş olur.

* * *

IV. Henry kendisine başkaldıranların önemli bölümünü temizlemiştir (İskoçya'ya gitmiş olan Northumberland Kontu hariç). Krallığını önemli ölçüde hastalıklardan kurtarmıştır, ancak bu arada kendisi hastalanmıştır.

Prens Hal serseri arkadaşlarının arasına dönmüştür. Kral IV. Henry de büyük oğlu Prens Hal'ın yaşadığı serseri hayata kızmaktadır. Çünkü kendisi öldükten sonra krallığı o yürütmek zorundadır. Kral'ın dostu olan Warwick Kontu, IV. Henry'yi teselli etmek amacıyla Prens Hal üzerine şöyle bir yorum yapar:

"Prens o arkadaşlarını inceliyor;
Bir yabancı dili inceler gibi.
Dili öğrenmek için en kötü anlamlı kelimelerin bile
Tanınıp bilinmesi gereklidir.
Ama bir kere öğrenildikten sonra,
Siz Majestelerinin de bildiği gibi,
Artık bu kelimelerin kullanılmasına gerek kalmaz:
Tanınır ve önemsenmezler, o kadar."[176]

Warwick'in dil öğrenme konusundaki doğru sözlerine eklenecek şey olamaz. İnsanlar dil öğrenirken yeni kelimelerle tanıştıkları gibi, yaşamda da birçok yeni insanla tanışırlar; onları denerler, bir kısmını yaşamlarının içine dahil ederler, bir kısmını bir süre sonra unutup giderler. Prens Hal şimdi arkadaşlık yaptığı serseri insanları bir dil gibi inceleyip, sonra da unutup gidecek midir? Bunu zaman gösterecektir.

* * *

IV. Henry krallığın geleceği için huzursuzluk duymaktadır. Yeni isyanlardan korkmaktadır. IV. Henry'nin gözlerine uyku girmez. Uykuya sitem eder ve der ki:

"Zavallı halkımdan kimbilir kaç kişi
Şu saatte uykudadır! Ah uyku, tatlı uyku,
Doğanın yufka yürekli dadısı,
Seni nasıl ürküttüm ki,
Gözkapaklarımı ağırlaştırmıyorsun artık;
Duyularımı unutkanlığa batırmıyorsun?
Büyük insanların güzel kokulu odalarında,
Görkemli saçaklar altında,
En tatlı ezgilerin sesiyle kendinden geçeceğine;
Neden ey uyku, dumanlı kulübelerde,

[176] A.g.e., s.232

Rahatsız yataklara uzanmayı ve
Gece sineklerinin vızıltısıyla dalıp gitmeyi yeğliyorsun?
(…)
Gecelerin en sakin ve sessizinde,
Her türlü imkân ve ortam hazırken,
Kraldan bu huzuru niye esirgiyorsun?
O zaman, siz mutlu kullar, uzanın döşeğinize!
Başında taç olanın içinde huzur olmaz!"[177]

IV. Henry'ye hak vermek gerekir. İktidarını korumak için çırpınan, etrafında hep iktidarını yıkmak isteyen güçler gören insan huzurlu olamaz. IV. Henry aynı zamanda "kader kitabı"na inanır. Dostu Warwick'e: "İnsan kader kitabını okuyabilseydi; geçmişteki belaları, gelecekteki felaketleri görünce, kitabı kapatır ve oturup ölümü beklerdi," der. IV. Henry bu şekilde kendi kendini avutur. Warwick, IV. Henry'ye der ki:

"Her insanın yaşamında, bazı dönemlerde,
Geçmişteki olaylar aynen yaşanır
- Eğer bu bilinirse, gelecekte nelerin olacağı da,
Henüz tohumları filizlenmemiş olsa bile,
Aşağı yukarı tahmin edilebilir."[178]

Sürekli akan yaşam içinde bizim aynı olaylar olarak gördüğümüz şeyler gerçekte birbirlerinin benzeridir sadece. Geçmişteki olaylar aynen yaşanmaz. Ama geçmişe bakarak, onu inceleyerek, ondan dersler çıkartarak, gelecek konusunda öngörüde bulunabilir insan. Warwick bu noktada hayatı doğru yorumlar.

IV. Henry hastalığının verdiği ölüm korkusuyla hayat üzerinde felsefe yaparken, onu rahatlatacak bir haber alır: Northumberland Kontu'nun ordusu yenilgiye uğratılmıştır. Kral iyi haberi duyunca şöyle der:

"Peki bu iyi haberler gelirken ben niye hastayım?
Neden talih kuşu iki eli dolu gelmez de,
En güzel şeyleri en çirkin harflerle yazar?
Şu talih insana, ya sağlıklı yoksullarda olduğu gibi,
Mide veriyor, yiyecekten kısıyor,
Ya da, malı olup tadını çıkaramayan zenginlerdeki gibi,
Ziyafet sunuyor, ama mideyi alıyor."[179]

* * *

IV. Henry artık ölüm döşeğine uzanmıştır. Kendi yerine geçecek oğlu Prens Hal'ı yanına çağırır, ona son öğüdünü verir. Krallık tacını, babadan oğula geçen miras hakkını yok ederek, II. Richard'ı zorla çiğneyerek ele geçirdiğini anlatır. Tacı elde edeceğim diye yaptıklarından pişmanlık duyduğunu belirtir ve Tanrı'dan af diler. Prens Hal'ın başında tacın daha onurlu duracağını söyler; çünkü krallık Prens Hal'a babadan oğula geçerek teslim edilecektir, miras hakkının gereği yapılacaktır. IV. Henry'nin kendi sözleriyle söylersek:

[177] A.g.e., s.195,196
[178] A.g.e., s.198
[179] A.g.e., s.233

“Tanrı bilir evladım, ne dolaylı yollardan,
Ne ara sokaklardan geçerek bu taca ulaştım.
Başımda nasıl bir bela gibi oturduğunu da ben bilirim.
Senin başına inişi ise daha yumuşak,
Daha hakça ve güvenli olacak.
Çünkü ona ulaşma çabalarımın lekesi,
Olduğu gibi benimle birlikte toprak altına girecek.
O bende, haddini bilmez bir elin gasp ettiği
Bir onur gibi görünüyordu.
Onu kazanmama yardım edenlerin çoğu da,
Sonraları beni eleştirmekten geri durmadı.
Bu eleştiriler çatışmaya ve kan dökmeye dönüştü
Ve iğreti barışı yıprattı.
(…)
Şu tacı elde edeceğim diye yaptıklarım için
Tanrı beni bağışlasın;
Sana da gerçekten huzurlu bir yaşam ihsan etsin.”[180]

IV. Henry bu son konuşmasında çok önemli bir tavsiyede bulunur Prens Hal’a. Önce kendi deneyinden bahseder: Kral olduktan sonra kendisini destekleyenleri krallık tacıyla uğraşmasınlar diye, “Kutsal Topraklara” sefere göndermeyi planladığını; ama ortaya çıkan isyanlardan dolayı bunu beceremediğini anlatır. Aynı taktiği oğlu Prens Hal’a önerir:

“Bu kişiler, başta beni el altından nasıl destekledilerse,
Güçlerini beni alaşağı etmek için de kullanabilirlerdi.
Bunu önlemek için onları saf dışı ettim.
Sonra da niyetim, adamlara aylaklık ve rahat batarsa
Krallığımla uğraşırlar diye,
Çoğunu Kutsal Topraklara sefere göndermekti.
Senin de aklında olsun oğlum Harry,
Bu gibi huzursuz adamları
Dış çatışmalarla meşgul etmeye bak.
Bizden uzakta oyalanırlarsa,
Geçmiş günlerle uğraşmayı da bırakırlar.”[181]

Prens Hal, babası IV. Henry’nin ölümünden sonra V. Henry olarak kral olur. Kendisine bağlı prenslere, gençlik dönemi çılgınlıklarını mezara gömdüğünü, bundan böyle krallara yakışan biçimde davranacağını belirtir. Sözünde de durur. Şimdi sırada, babası IV. Henry’nin son öğüdünü tutmak vardır. İç savaştan kalma kılıçlarla dış ülkelere doğru istila zamanıdır. Hedef Fransa’dır. Serseri Prens Hal artık uslanmış Kral V. Henry olarak “yurtsever kahramanlığa” doğru yol alacaktır.

[180] A.g.e., s.242,243
[181] A.g.e., s.242-243

TARİHSEL KİŞİLİK OLARAK V. HENRY

V. Henry, IV. Henry'nin Prens Hal isimli en büyük oğludur. 1413-1422 yılları arasında İngiltere Kralı olarak egemenliğini sürdürür. İngiltere'ye karşı ortaya çıkan Wales'teki ayaklanmayı bastırır, ülke içinde otoritesini kabul ettirir.

V. Henry dine verdiği önemden dolayı kilise ile iyi ilişkiler kurar ve kilisenin maddi desteğiyle Fransa'ya yapacağı sefer için bir ordu hazırlar. Fransa'nın işgal edilmesi fikrini kilise ideolojik olarak destekler, hatta V. Henry'yi bu eyleme teşvik eder. V. Henry ordusuyla birlikte 1415'te Fransa'ya çıkar, yukarı Normandiya'yı ele geçirir, Harfleur'ü alır. Aynı yıl Agincourt'ta kendisinden çok fazla güçlü olan Fransa ordusunu bozguna uğratır.

Daha sonra İngiltere'ye döner, savaş hazırlıklarını yapar, yeniden Fransa'ya ordusuyla yürür. 1420 yılında Fransızları tamamen dize getirerek Troyes Antlaşması'yla egemenliğini Fransa'ya kabul ettirir. Bu antlaşmanın en önemli maddesi, Fransız veliahtını İngiltere Kralı yararına mirastan yoksun bırakmasıdır. V. Henry, Fransa Kralı VI. Charles'ın kızı Catherine ile evlenerek, Fransa'daki verasetin (kalıtımın, mirasın) bu evlilikten doğacak erkek çocuğa bırakılmasını onaylatır. Amacı, oğlunun hem Fransa, hem İngiltere'de vâris olacağı ikili bir monarşi kurmaktır. Ne çare ki, 1421'de Fransızların büyük direnişiyle karşılaşır. Fransa'nın naibliğini (vekilliğini) kardeşi Prens John'a (Bedford'a) bırakarak 1422'de ölür. Yerine daha henüz 1 yaşına basmamış oğlu VI. Henry geçer.

V. HENRY

"Rönesans ile birlikte başlayan milliyetçilik duygusu, denizaşırı yeni ülkelerin keşfi ve özellikle İspanyol Armada'sının yenilmesiyle İngiltere'de büsbütün güçlenmişti. Elizabeth çağı edebiyatında görülen bu yurtseverlik, Shakespeare'in tarihsel oyunlarında ayrıca belirgindir. Hatta yer yer, özellikle *Henry V*'de insanı rahatsız edecek kadar aşırı ve nerdeyse 'şovenist' diyebileceğimiz bir biçim alır."

Mîna Urgan

Shakespeare *V. Henry* adlı oyununu yaklaşık olarak 1598-1599 yıllarında yazmış. Temel kaynak olarak Holinshed'den ve Hall'ün *Lancaster ve York'ların Birleşmesi* adlı yapıtından yararlanmış; ancak V. Henry'nin Agincourt savaşında kazandığı başarıyı yurtseverci temelde yüceltecek tarzda anlatmış; V. Henry'yi örnek alınacak kral olarak göstermiştir.

Oyunun birçok yerinde, İngiltere'yi ve V. Henry'yi öven, Fransızları küçülten bölümler bulmak mümkündür. Kısacası, Shakespeare'in *V. Henry*'si İngiltere lehine "yurtsever" bir oyundur.

* * *

IV. Henry oyununun son sözlerini IV. Henry'nin üçüncü oğlu Prens John (Bedford) söyler:

"Bahse girerim, bu yıl çıkmadan,
İç savaştan kalma kılıçlarımızı ve doğal ateşimizi kuşanır,
Fransa'ya kadar uzanırız.
Bir kuş şakıyordu bu dediğimi.
Anladığım kadarıyla, Kral'ın da hoşuna gitmişti şarkısı."[182]

Yukarıdaki sözlerden anlaşılmaktadır ki, yeni kral olmuş V. Henry, Fransa'yı ele geçirmeyi kafasına koymuştur. Aslında bu istek babasının vasiyetidir aynı zamanda.

V. Henry oyununun başlangıcında, Cantenbury Başpiskoposu ile Ely Piskoposu mecliste kanunlaşması beklenen öneri üzerine konuşmaktadır. Söz konusu olan öneri, kilisenin mal varlığının yarısından çoğuna krallığın el koymasını içermektedir. Ama kilisenin kutsallığına saygılı olan Kral V. Henry öneri karşısında taraf tutmuş gibi görünmemekte, tasarıyı öne sürenleri desteklemekten çok kilisenin tarafına yakın görünmektedir. Cantenbury Başpiskoposu yasalaşmasını istemediği öneriye karşılık olarak, Fransa'yı ele geçirme sorununu ileri sürüp, V. Henry'ye ordu kurması için büyük mali olanak sunabileceklerini bildirir. Ayrıca İngiltere'nin, Fransa krallığında hakkı olduğunu değişik gerekçelerle anlatır ve der ki:

"Haşmetmeap, izin verin, bedenleri de gitsin
Kalplerinin peşinden; kan, kılıç ve ateş ile
Alsınlar hakkınız olanı. Buna destek olmak üzere,

[182] W.Shakespeare, *IV. Henry*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, s.266

Biz, dinsel görevliler de, geçmişte hiçbir Atanıza
Sağlanamamış boyutta bir maddi olanağı
Size sunmaya hazır bulunmaktayız."[183]

Zaten V. Henry Fransa'yı işgal etmek istemektedir; bir süre önce Fransa'ya haber salıp, bazı Fransız dükalarını vâris olarak yönetmeye hakkı olduğunu bildirmiştir. Cantenbury Başpiskoposu, V. Henry'yi dinsel açıdan yüreklendirmek amacıyla şöyle bir örnek vererek giriş yapar:

"İnsanın görevlerini Tanrı
çeşitlendirmiştir; gelişimi süresiz hale getirip
Emir almayı kaçınılmaz bir amaç yapmıştır.
Balarıları da tıpkı böyle sürer yaşamlarını.
Doğanın öğretilerine uyan bu yaratıklar
Aynen Krallığın uyrukları gibi sıralanırlar,
Bir tür Kralları ve de sorumlu yöneticileri vardır.
Bazıları amirdir, kovanın düzenine bakar,
Bazıları tüccar olup, dışarıda ticaret yapar,
Bazıları da iğneleri ile askerlik görevini yürütür,
Yaz aylarının kadife tomurcuklarına saldırıp
Emdikleri tatlı balı kovanlarındaki
İmparatorlarının görkemli çadırına taşırlar."[184]

Cantenbury Başpiskoposu'nun anlatmak istediği şey şudur: Krallık yönetiminin yukardan aşağıya doğru kullara (yani halka) kadar inen bir örgütlenme olduğu ve kulların en yukardaki imparatora hizmet etmesinin Tanrı'nın emri olduğudur.

Başpiskopos herkese emretme hakkına sahip olan V. Henry'ye, İngiltere'nin kuvvetlerini dörde bölmesini, bir çeyreği ile Fransa'ya geçmesini, geriye kalan üç misli güçle dışardan (örneğin İskoçya'dan) gelecek saldırılara karşı ülkeyi korumasını önerir. Başpiskopos bu iki ayrı görevin birbirini tamamladığını anlatmak için der ki:

"Ayrı amaçlara
Yönelik pek çok şey, birbirine ters görünse de
Değişik yönlere fırlatılmış oklar gibi
Sonuçta aynı hedefe varacaklardır.
Nasıl değişik yollar aynı kente ulaşırsa,
Nasıl akan birçok tatlı su aynı tuzlu denize karışırsa…"[185]

Varılmak istenen hedef bellidir: İngiltere'nin Fransa'yı egemenlik altına alması, V. Henry'nin krallık gücünün Fransa'ya onaylatılmasıdır.

Bu arada Fransa Kralı'nın oğlu Lewis "Dauphin" (Fransa veliahtlarına verilen genel ad) elçisini V. Henry'ye göndermiştir. Kral, Fransa'dan gelen elçiyi kabul eder. Elçi, V. Henry'nin bazı dükalara hükmetmek dileğinin kabul edilmediğini söyler ve Kral Henry'ye armağan olarak "tenis topları" sunar. Fransız veliahtı Lewis, V. Henry'ye, onun "Prens Hal" olarak çağrıldığı

[183] W.Shakespeare, *V. Henry*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBOYUT Yayınları, 2002, s.23
[184] A.g.e., s.25
[185] A.g.e., s.26

dönemdeki serseri gençliğini hatırlatmak istemektedir. V. Henry kendisine yönelen aşağılamaya şöyle yanıt verir:

"Bu hafif davranışı için Dauphin'e ve zahmetiniz
İçin de size teşekkür ediyoruz. Tanrı'nın izni ile
Fransa'da bir set oynamaya ve Pederlerinin
Tacını ortaya koymaya hazır bulunuyoruz.
(…)
Evet, o alaycı Prensinize anlatınız ki bu tenis
Topları taş güllelere dönüşecektir ve onun vicdanı
Uçuşan güllelerin yaratacağı gereksiz yıkıntıların
Sorumlusu olacaktır. Onun bu şakası, binlerce
Kadını dul bırakan bir şaka, pek çok anneyi
Oğullarından eden bir şaka, çoğu kalenin yerle bir
Edilmesine yol açan bir şaka olacak ve daha
Doğmamışların da dünyaya gelmelerini önleyen
Bir şaka olacaktır ve onların her biri Dauphin'in
Adını nefretle anacaktır. Bütün bunlar
Tanrı'nın yardımına bağlıdır ve biz de Ona
Yakarmaktayız ve Onun adına bildirin
Dauphin'e ki biz geliyoruz…"[186]

* * *

Shakespeare bu oyunda araya "Koro"yu sokarak; seyircileri hem oyun konusunda bilgilendirmek, hem onları "yurtsever" duygularla coşturmak ister. V. Henry'ye (Kral Harry'ye) de övgüyü eksik etmez. II. perde Koro'nun şu sözleriyle açılır:

"Şimdi tüm İngiliz delikanlıları coşmuştur.
İpekli eğlence giysileri dolaplarda asılıdır.
Zırh dövenler zengin olmakta ve her gencin
Gönlünde şan ve şeref taht kurmuştur.
Bugün tarlasını satan savaş atı almaktadır.
Herkes tüm Hıristiyan krallarının izinde
Ayakları kanatlı İngiliz Merkürleri olma peşindedir.
Kral Harry ile onu izleyenlere vaat olunan ve
Sivri ucundan kınına dek kılıçları örten
İmparatorluk taçları, değerli sorguçlar ve ziynet
Beklentisi tüm gençlerin kalbini doldurmuştur.
Fransızlar ise, aldıkları iyi istihbarat sonucu
Bu ürkütücü olayların farkındadırlar ve
Korku ile titrerlerken İngilizlerin bu şaşmaz
Kararlılığını başka yönlere çelmeye çalışmaktadırlar.
Ey İngiltere! Gönül güzelliğinin örneği olursun
Büyük kalp taşıyan çelimsiz bir beden gibi,
Yapamayacağın yoktur, şanın ve şerefin uğruna…"[187]

[186] A.g.e., s.28-29
[187] A.g.e., s.30

Bu arada Fransa, üç İngiliz lordunu parayla satın almış, onları V. Henry'ye karşı kışkırtmıştır. Kral bunları öğrenir ve üç soyluyu "vatana ihanet suçundan" tutuklatır. İnanılmaz biçimde bu üç lord ihanetlerinin ortaya çıkmasından memnun olurlar; çünkü ihanetin ortaya çıkması İngiltere'nin "yurtsever" çıkarına uygundur. Bu nedenle olacak V. Henry'den, bedenlerinin değil, hatalarının affedilmesini isterler. Bir tanesi (Lord Grey) şöyle der:

"Şu anı mutlu saymaktayım, kendime rağmen,
Bu müthiş hıyanetin ortaya çıkmasından
Hiçbir kulunuz benim kadar mutlu olamaz.
Bedenimi değil ama hatamı affetmenizi
Dilemekteyim Haşmetli Kral."[188]

Kral, üç soyluyu ölüme gönderir; vatana ihanet suçunun cezası ölümdür. V. Henry bu işi bitirdikten sonra Fransa'ya doğru yola çıkar. İngiliz donanması Harfleur'ü kuşatır. Kral Henry surları tırmanmak için bekleyen erleri coşturan yurtsever bir konuşma yapar:

"Ey Soylu İngilizler!
Damarlarınızda savaşta denenmiş babalarınızın
Kanı dolanmaktadır; o babalar ki her biri birer
İskender gibi sabahtan akşama bu alanlarda
Savaşmış ve ancak yenilecek kimse kalmayınca
Kılıçlarını kınlarına sokmuşlardı. Analarınızın
Namusunu savunmalısınız. Şimdi kanıtlamalısınız kendinizi
Sizi dünyaya getiren babalarınıza; soysuzlara
Örnek olmak için, nasıl savaşılacağını gösterin onlara.
Ve sizler, güçlü erlerim, üzerinde yetiştiğiniz
İngiliz toprağının hakkını vermelisiniz."[189]

Sonuçta Harfleur'ü İngilizler ele geçirir, Fransızların hanesine bir eksi puan yazılmış olur.

* * *

Fransızlar, V. Henry'nin bu başarısından ürkerler. Öyle ki Shakespeare Fransız Komutanı'nı İngilizleri övücü biçimde konuşturur. Fransa Komutanı İngiliz ordusu için der ki:

"Savaş Tanrısının adına! Ne kadar da dayanıklı şeyler!
Berbat bir iklimleri vardı hani, güneş onların meyvelerine
Yan bakar ve olgunlaştırmazdı hani? Kokmuş suyla arpadan
Yaptıkları içkileri yorgun beygirlere çorba bile olamazken
Onların kanlarını böylesine kahramanca kızıştıran ne
olabilir ki?
Bizim şaraplarımızla coşmuş kanlarımız ise onlarınkine
karşı
Nasıl olur da böyle soğuk kalır?"[190]

[188] A.g.e., s.43
[189] A.g.e., s.55
[190] A.g.e., s.67

Fransa Kralı'nın kızı Katherine sanki kendi geleceğini görür gibi İngilizce öğrenmeye merak salar ve komik biçimde dil eğitimi yapar. Fransız veliahtı "Dauphin" bile kendi durumlarından şikâyet eder; Fransızların Fransızları aşağıladığını söyler:

"Namus ve iman adına!
Karılarımız bizlerle eğlenmekte, gücümüzün
Kuruduğunu açıkça dile getirip bedenlerini
İngiliz gençlerinin şehvetine terk ederek
Fransa'ya daha güçlü piçler yetiştireceklerini söylemekteler."[191]

Fransızlar utanç verici durumdan kurtulmak için büyük bir ordu hazırlarlar. İngiliz ordusunun beş katı olan Fransız ordusu Agincourt savaşına girmeye hazırdır. İngiliz ordusu ise yorgundur, sayıları azdır. Agincourt savaşından önceki gece İngiliz cephesinde yaşanan olayları ve ordunun psikolojisini Shakespeare'in nasıl anlattığına bakalım.

Koro, V. Henry'yi öven sözlerle giriş yapar: Bahtsız İngiliz ordusunun soylu komutanı V. Henry erler arasında dolaşmakta, herkesi şereflendirmekte, kibar biçimde hatırlarını sormakta, onlara "kardeşlerim, dostlarım, vatandaşlarım," diye seslenmektedir. V. Henry'nin yüzünde, ürkütücü Fransız ordusunun kendilerini çembere almasının hiçbir tedirginliği yoktur. Aksine yüzü güleç ve can verici soyluluk taşır. Kral V. Henry subay Erpingham ile konuşur; savaş sırasında insanların yaşadıkları zorlukları, eziyetleri kastederek der ki:

"**Doğru örnek alınırsa, insanların yaşadıkları eziyeti**
Kabullenmeleri yerindedir. Böylece ruhumuz rahatlar
Ve şüpheden kurtulan beynimiz daha rahat çalışır
Ve önce ölü gibi, bitkin olan bedenimizin organları
Derisini değiştiren yılanlar gibi uyuşukluktan
Kurtulup, eski derilerini atarcasına canlanacaklardır."[192]

Görülen o ki, Kral V. Henry çileciliği meziyet olarak görmektedir. Daha doğrusu savaş sırasında yaşanan güçlükleri katlanabilir kılmak için çileciliği teorize ederek genelleştirmektedir; insanların yaşadığı eziyetleri kabul etmesini öneren bir ideolojiye yaslanmaktadır.

Kral bu konuşmadan sonra kılık değiştirip erlerin arasına girer; amacı, onların ne düşündüğünü öğrenmektir. V. Henry askerlerle konuşurken savaşın suçunu Tanrı'ya yükler ve kendi propagandasını yapar, şöyle der:

"Kral da bizler gibi bir insan. Menekşenin kokusunu benden farklı duyamaz. Havanın ona etkisi benden ayrı olamaz. Tüm duyuları insani olmak gerekir. Teşrifatı bir yana bırakırsak, çıplak halinde O da bir erkek değil midir?
(…)
Savaş, Tanrı'nın bir kuralıdır. Savaş onun bizlere cezasıdır. Öyle ki, evvelce **Kral'ın kanunlarına karşı gelmiş olanlar, şimdi Kral'ın anlaşmazlığı nedeni ile savaşta cezalarına kavuşmaktadır**. Suçlarından kurtulmak için katıldıkları orduda kendilerini güvende sanırlarken, şimdi ölümleri ile buluşmaktadırlar. Her uyruğun görevi Kral'a itaat etmektir."[193]

[191] A.g.e., s.68
[192] A.g.e., s.85
[193] A.g.e., s.89,91

V. Henry kendi egemenliğine boyun eğilmesini istemektedir. Ve bu istek Tanrı'nın buyurduğu bir istektir. O Tanrı ki, bir zamanlar krallara karşı gelerek günah işlemiş kulları, kralların savaşı kazanması için dövüşürken cezalandıracaktır.

Kral V. Henry erler arasından çıkıp, üst düzey soyluların bulunduğu yere döner. Şimdi onlarla konuşmaktadır. Kral'ın kuzeni Westmoreland, İngiliz ordusunun sayısının az olduğundan yakınarak, İngiltere'de işsiz bekleyen on bin askerin şimdi yanlarında olmalarını temenni eder. V. Henry onu şöyle yanıtlar:

"Hayır sevgili kuzen,
Eğer kaderimizde ölmek varsa, ülkemize yeterli
Kaybı verdirmiş olacağız, ama eğer sağ kalırsak
Bu onuru az sayıda kişi ile paylaşmış olacağız.
Tanrı aşkına. Ne olur, bir er daha isteme.
Tanrı bilir, ben ne altına düşkünüm
Ne de kimin benden yemesine aldırırım.
Başkaları giysilerime sahip çıksa da aldırmam
Böyle gösterişe benim içimde yer yoktur.
Ancak onur için kıskançlık duymak eğer
Bir suç sayılırsa, ben yaşayanlar arasında
En büyük suçlu sayılırım. Hayır, sevgili
Kuzen, İngiltere'den tek kişi isteme.
(…)
Bu savaşa yüreği yetmeyen varsa, hemen
Ayrılsın aramızdan. Ona geçit hakkı verilmelidir.
Yol hakkı olarak cebine altın da koyulmalıdır.
Bizimle birlikte ölüme gitmek istemeyen
Birisinin yanında ölmeye razı olamayız."[194]

Bu sözler bizi V. Henry'nin ne kadar gözü pek, kahraman bir insan olduğuna inandırmak ister. Ayrıca V. Henry'nin mal-mülke düşkün olmadığını da öğrenmiş oluruz.

* * *

Agincourt savaşı başlar. Fransız ordusu sayıca çok kalabalık olmasına rağmen V. Henry karşısında yenilir. İngiliz ordusunun galibiyeti V. Henry'nin hanesine yazılacak büyük bir başarıdır. İngilizlerin kahramanlığını göstermek için olsa gerek, iki tarafın savaştaki ölü sayısını kıyaslayan sayı komiktir. V. Henry, İngiliz tarafının savaştaki ölü sayısının çok az olmasını Tanrı'nın yardımına bağlar. Zaten V. Henry'ye göre zafer İngiliz askerlerinden çok Tanrı'nın gücüyle kazanılmıştır, zafer tümüyle Tanrı'ya aittir. V. Henry şöyle konuşur:

"Bu notta yazıldığına göre, **savaş alanında ölen Fransızların**
Sayısı on bin kişiye ulaşmış.
(…)
Böylece kaybetmiş oldukları on bin kişi arasında
Sadece bin altı yüz paralı asker bulunuyormuş.
Bunların dışında kalanlar hep soylu kişiler
Prensler, Baronlar, Lordlar, şövalyeler ve soylu
Kan taşıyan Beyefendiler bulunmakta imiş.

[194] A.g.e., s.100

(…)
Ölen İngilizlerin sayımı ne olmuş?
York Dükü Edward, Suffolk Kontu,
Sir Richard Ketly, Beyzade Davy Gam,
Başka adı bilinen kimse yok ve **tüm ölenlerimizin**
Sayısı yirmi beş kişiden ibaretmiş. Ulu Tanrı,
Senin güçlü kolun yanımızda idi. Bütün olanları
Kendimize değil senin büyük gücüne bağlamaktayız.
(…)
Olanların asıl yaratanı Tanrıdır. Zaferimiz
Tümüyle Tanrıya aittir."[195]

V. Henry, Agincourt savaşının başarısıyla İngiltere'ye geri döner, "Tanrı" gibi karşılanır. Shakespeare, V. Henry'nin Londra'da karşılanışını övgüyle anlatır. Koro'yu şöyle konuşturur Shakespeare:

"Orada, soylu kişiler
Ona, üzerinde eğrilmiş kılıcı ve zedelenmiş zırhını
Göstererek kente girmesini önermişlerdi. Oysa,
O buna izin vermedi. Her türlü gösteriş ve yersiz gururdan
Kaçınarak, tüm başarı, hediye ve ganimetin kendinden değil
Tanrıdan geldiğini açıkladı. Ve, işte şimdi bakınız,
Hayalinizin hızla canlandırdığı ve gözlerinizin önüne serdiği
Gibi, nasıl da dökülmüş Londra'nın tüm halkı, boşalmış
Kentin surlarının dışına!
(…)
Tıpkı Saygın Kraliçemizin gözde
Generali, İrlanda ayaklanmacılarını kılıcının ucuna takıp
Döndüğünde yapılacak karşılamaya yakın, ama çok daha
Görkemli şekilde dökülmüştür kent halkı yollara. Harry'yi
Karşılamak için çok daha fazla, çok daha çok nedenleri vardır!"[196]

Burada geçmiş krallık iktidarına yapılan abartılı övgüyle, oyunun sergilendiği dönemde iktidarı sürdürenlere yapılan övgü birbirine karışır; İngilizlerin yurtsever duygularını okşar. (Shakespeare, Kraliçe Elizabeth'in o zamanki gözdesi Essex Kontu'nun İrlanda'dan "asileri" temizleyerek döneceğini bu arada kutlamaktadır. Ne çare ki 1601 yılında Essex Kontu Kraliçe'ye karşı ayaklanma başlatacak ve idam edilecektir.)

* * *

V. Henry İngiltere'de ordusunu güçlendirip, yeniden Fransa'ya doğru yola çıkacaktır. Fransızları tamamen egemenliği altına alacak bu savaşları *V. Henry* oyununda bulamayız. Onun yerine Fransızların, İngiliz egemenliğini kabul eden barışa imza attıkları sahneyle sonuç olarak karşılaşırız. Bu sahne aynı zamanda, V. Henry'nin, Fransa Kralı'nın kızı Katherine ile yaptığı "aşk" söyleşisini anlatır. Barış görüşmesi için V. Henry'nin adamları Fransızlarla toplantı yaparken, Kral Henry de Katherine ile konuşmaktadır. V. Henry hızlı bir âşıktır; iktidar aşkı güçlü olanın iktidar için yaptığı aşk hızlı olur. Aslında Katherine yapılan barış antlaşmasında

[195] A.g.e., s.122-123
[196] A.g.e., s.124-125

bir maddedir. Kral, İngilizceyi fazla bilmeyen Katherine'e aşkını ilan etmeye başlar, onu sevdiğini söyler. Ona der ki:

"Birini sevmek sana zor gelirse, bırak gözlerin
Versin kararını. Seninle basit bir er gibi konuşuyorum.
Olduğum gibi sevebileceksen al beni! Aksi halde sana
'Ölürüm,' demem doğru olsa da, Tanrı hakkı için, böyle
Bir şeyi ben söyleyemem. Yine de seni seviyorum!"[197]

Katherine, "Fransa'nın bir düşmanını sevmem nasıl mümkün olur?" diye sorunca, V. Henry'nin cevabı hazırdır:

"Hayır, Fransa'nın düşmanını sevmen mümkün değildir Kate,
Ancak sen beni seversen Fransa'yı seven birini sevmiş
olacaksın
Çünkü Fransa'yı öylesine sevmekteyim ki bir köyünü bile
Elimden çıkarmaya razı olamam. Hepsinin benim olmasını
İstiyorum. Böylece Kate, Fransa benim olunca ve ben de
Senin, o zaman Fransa senin olacaktır ve sen de benim!"[198]

Bu sözler V. Henry'nin özdeki sevgisinin Katherine'den çok Fransa topraklarına, Fransa iktidarına olduğunu gösterir. Katherine barış antlaşmasının maddelerinden biri olduğunu bilerek V. Henry'yi kocalığa kabul eder. V. Henry, Katherine'i hemen öpmek ister. Katherine Fransa'da genç kızların gerdeğe girmeden önce öpüşmesinin geleneğe uygun olmadığını söyler. V. Henry'nin yanıtı, kralların otoritesine hiçbir geleneğin dayanamayacağını, krallar karşısında âdetlerin önemli olmadığını anlatır:

"Ah, Kate, en güzel âdetler Krallara boyun eğer.
Sevgili Kate, senin ve benim gibi olanlar bir
Ülkenin zayıf geleneklerine uymak zorunda
Değildir. Uyulacak âdetleri biz yaratırız. Ve
Bizlerin sahibi olduğumuz bağımsızlık her
Tür karşı gelmeyi önler ve ben de ülkenin
Bana bir öpücük vermeni önleyen güzel
Geleneğini değiştireceğim, bu nedenle
Seni dudaklarından öpeceğim."[199]

Sonuç olarak V. Henry ile Katherine evlenir, ileride doğacak çocukları hem Fransa'nın, hem İngiltere'nin kralı olacaktır. VI. Henry doğduğunda bu haklara sahiptir. Ne var ki kâğıt üzerinde bu böyledir. İktidar güçlerinin savaşı yasa tanımaz. Antlaşmalar, karşı gücün galip gelmesiyle yırtılır, yerine yenileri konur; egemenler arasındaki egemenlik savaşı böylece sürüp gider.

[197] A.g.e., s.134-135
[198] A.g.e., s.135
[199] A.g.e., s.139

TARİHSEL KİŞİLİK OLARAK VI. HENRY

Daha henüz 9 aylık bebekken İngiltere Kralı olur; 1422-1461 ve 1470-1471 yılları arasında krallığını sürdürür. Fransız rakibi VII. Charles ile aynı zamanda "Fransa Kralı" unvanını taşır. Çok küçük yaşta olduğu için, amcası Gloucester Dükü Humphrey onun naibliğini (vekilliğini) yapar. Diğer amcası John Bedford da Fransa'da İngiltere Kralı adına naiblik yapar.

Gloucester Dükü Humphrey akıllı bir politika gütmez, onun çıkardığı karışıklıklar John Bedford tarafından bastırılır. VII. Charles, Troyes antlaşmasını tanımadığını söyleyerek İngiltere'yi kendi topraklarından atmak amacıyla ulusal hareket başlatmak ister. Ancak VII. Charles başarısız bir kraldır. VII. Charles'ın yardımına Jeanne d'Arc yetişir. Jeanne d'Arc basit bir köylü ailesinin genç kızıdır, Fransa'daki İngiliz işgalinden nefret eder. Tanrı'nın ona Fransa'yı İngilizlerden temizleme görevini verdiğini savunur. İngilizlerin baskı ve zorbalığından bıkmış Fransa halkı ona destek verir, onun etrafında toplanmaya başlar.

Jeanne d'Arc 1429 yılında Charles'ın yanına gider; Fransa ordusunda şövalye olarak sorumluluk almayı VII. Charles'a kabul ettirir. Jeanne d'Arc ordunun başına geçerek Orleans'ı İngilizlerden geri alır. Charles onun sayesinde Temmuz 1429'da taç giyerek Fransa Kralı olduğunu onaylatır. Troyes antlaşması iptal edilir. Charles bu başarıdan sonra, İngilizlerle antlaşmaya varmak ister. Jeanne d'Arc ise İngiltere'yi bütünüyle Fransa topraklarından çıkarmayı hedefler. Jeanne d'Arc, Paris'i kurtarmak için saldırıyı başlattığında, Charles onu desteklemez ve Jeanne d'Arc yenilir. Daha sonra da İngiliz taraftarı Burgonya (Burgundy) Dükü tarafından yakalanır, İngilizlere teslim edilir. İngiltere kiliseye dini bir mahkeme kurdurur; Jeanne d'Arc'ı büyücülük suçlamasıyla yargılatır. İngilizler, Fransızların kazandığı zaferin şeytanın yardımıyla sağlandığını kanıtlama çabasındadır.

Jeanne d'Arc'ın cadı olduğunu kabul etmesi istenir. Eğer suçunu kabul ederse özgürlüğüne kavuşabileceği sözünü verirler. Fakat Jeanne d'Arc suçu kabul etmez, İngiltere'yi yargılar. İngilizler onu 30 Mayıs 1431'de diri diri yakarlar.

Charles, İngiliz taraftarı Burgonya Dükü ile 1435 yılında barışarak onu yanına çeker. İngilizler için büyük darbedir bu. VI. Henry 1445 yılında İngiltere'ye Fransa'dan getirilen Margaret Anjou'yla evlenir. 1450 yılında John Cade'in VI. Henry'ye karşı örgütlediği ayaklanma başlar. Başlangıçta Cade başarılı olur; ancak sonradan yaptığı yanlışlar nedeniyle taraftarları dağılır ve öldürülür. 1450 yıllarından itibaren başlamak üzere İngiltere'nin iki soylu ailesi York hanedanlığı (amblemi beyaz gül olan) ile Lancaster hanedanlığı (amblemi kırmızı gül olan) arasında kavga başlar. Tarihe "Güller Savaşı" olarak geçen hanedanlar kavgası İngiltere'yi kan gölüne çevirir. (Bu kavga ara sıra kesilerek 1485 yılında Henry Tudor'un, yani VII. Henry'nin ülkenin tek egemeni olarak ortaya çıkışına kadar sürer.)

1453 yılına gelindiğinde İngilizler, Fransa'daki topraklarını kaybeder. Aynı yıl VI. Henry'nin "Edward of Lancaster" adlı oğlu doğar. 1455 yılında İngiltere krallığını ele geçirmek isteyen York Dükü, St. Albans savaşını kazanır. 1459 yılından sonra iç savaş patlak verir. York Dükü 1460 yılında yenilgiye uğrar ve öldürülür. York Dükü'nün 4 oğlu vardır: Edmund (Rutland), Edward (daha sonra IV. Edward), Clarence (George) ve Richard (daha sonra III. Richard).

Edmund (Rutland), Clifford tarafından öldürülür. York Dükü'nün diğer oğlu "Edward of York" (IV. Edward) Lancaster hanedanlığına (VI. Henry'ye) karşı kavgayı sürdürür. 1461 yılında IV. Edward, VI. Henry'yi iktidardan düşürerek İngiltere Kralı olur. VI. Henry İskoçya'ya kaçar.

1465 yılında VI. Henry yakalanıp Londra kalesine kapatılır. 1470 yılında Warwich Kontu'nun desteği ile Henry kurtulur ve yeniden kral olur. IV. Edward 1471 yılında Warwich'i Barnet savaşında yener, VI. Henry tekrar Londra kalesine kapatılır. Böylece IV. Edward krallık tacını geri almış olur. Aynı yılın Mayıs ayında VI. Henry ve oğlu "Edward of Lancaster" öldürülür.

VI. HENRY

"Orleans'lı Jean d'Arc çıkıp, istilacıları kovmak için halkına cesaret verdi. Sonra İngilizler tarafından esir edilip cadı diye yakıldı. Şu günlerin üzerinden yüz altmış yıl geçmiş bulunuyordu. (…) İngiliz ozanını vatanının alnından şu lekeyi silmek düşüncesine getirmek için yeterli bir zaman sayılabilir. Fakat Orleans'lı bakire, hakkını Shakespeare'den başka insanlarda aramak zorundaydı…"

Upton Sinclair

Shakespeare *VI. Henry* oyununu üç ayrı bölüm halinde yazmıştır; ancak bölümler birbirinin devamıdır. Bu bölümlerin hepsinin ortalama yazım tarihi olarak 1590-1592 yılları arasını gösterebiliriz.

Shakespeare'in yararlandığı tarihçiler Edward Hall, Raphael Holinshed, Robert Fabyan olmuş. Bu tarihçilerin hepsi o dönemdeki resmi görüşü dile getiren tarihçilerdir. Ayrıca Shakespeare bunlara da tam bağlı kalmamış, tarihsel olayları istediği yönde anlatmış, tarihin gerçeğinden uzaklaşmıştır. Öyle ki, birkaç savaşı tek bir savaş gibi göstermiş, kronolojik sırayı önemsememiş, tarihte aynı adla çağrılan farklı kişileri tek insan olarak sunmuştur. İngiliz yurtseverliğine gölge düşürmemek için, İngilizleri yücelten, Fransızları küçümseyen bir yol seçerek tarihi yeniden yazmıştır.

Oyunun Birinci Bölümü'nde İngilizlerin kahramanı olarak gösterilen Talbot, tarihsel doğruya bağlı kalacaksak 1429 yılında Fransızların eline esir düşer ve bir süre sonra serbest bırakılır. 1453 yılında da Castillon önünde ölür. Shakespeare Talbot'un esir düşme tarihini V. Henry'nin cenaze töreninin yapıldığı tarihe yaklaştırarak öne alır. Sonra onu serbest bıraktırarak, Orleans'ı Fransızlardan, Talbot eliyle düzenlenen saldırıyla geri aldırır. Halbuki tarihsel gerçek bu değildir. Talbot 1429'da İngilizler Orleans'dan kaçarken tutsak düşmüştür ve Orleans'ın Talbot tarafından hemen geri alınması diye bir tarihsel olay yoktur. Daha önemlisi, Shakespeare oyunun Birinci Bölümü'nde: Jeanne d'Arc'ın, İngiliz kahramanı Talbot'un ölüsünün üzerine konuştuğu bir sahneyi gözümüzün önüne getirir. Oysaki bu olay tarihsel olarak imkânsızdır; çünkü Jeanne d'Arc 1431 yılında yakılmıştır, Talbot ise 1453 yılında ölmüştür.

VI. Henry oyununda en büyük tarihsel yanıltma Jeanne d'Arc konusunda gerçekleşir. Elizabeth çağının resmi görüşüne bağlı kalarak Shakespeare, Fransız halkının direnişçisi Jeanne d'Arc'ı orospu, büyücü, cadı gibi gösterir. Bu kanıyı kuvvetlendirmek için de uydurma olaylar yaratır. Örneğin, Jeanne d'Arc ile Fransız Kralı VII. Charles arasında cinsel ilişki olduğunu ima eder. İngiliz destekçisi Burgundy dükünün, Jeanne d'Arc tarafından kandırılarak Fransız saflarına katıldığını anlatır. Tarihsel gerçek olarak Burgundy dükü Fransızların saflarına 1435 yılında katılmıştır. Jeanne d'Arc ise 1431 yılında öldürüldüğüne göre bu olay da imkânsızdır. Ama bu tarihsel yanıltma sayesinde, İngiliz seyircisinin Jeanne d'Arc'a karşı duyduğu nefret daha fazla yükseltilmiş olur.

Shakespeare *VI. Henry* oyununda Fransız tiplerinin hepsini kötü karakterli, sahtekâr, dönek, kurnaz, korkak olarak çizer. Oyundaki kadınların tümü Fransızdır; onlar da erkek düşkünü, onursuz tiplerdir. Tabii ki realizmden bu kopuş, İngiliz seyircisinin Fransızları alçak bir halk olarak görmelerini sağlayarak kendilerine karşı güvenlerini pekiştirir.

VI. Henry oyununda tarihsel yanlışlar olarak karşımıza çıkan daha birçok nokta vardır. Örneğin Shakespeare'e göre, II. Richard'ın yasal vârisi Edmund Mortimer hapiste ölmüştür. Oysaki Mortimer, IV. Henry zamanında tutuklanmış, V. Henry zamanında serbest bırakılmış ve 1425 yılında İrlanda'da ölmüştür. Shakespeare VI. Henry'nin karısı Margaret Anjou'yu, Suffolk Kontu'nun metresi gibi gösterip şatafatlı bir aşk hikâyesi ortaya çıkarır. Halbuki bu konuda kesin tarihsel bilgi yoktur. Shakespeare aynı oyunun İkinci Bölümü'nde Richard'ı (ilerde Kral III. Richard olacaktır) 1455 yılında gerçekleşen St. Albans savaşında dövüşen bir kahraman olarak tanıtır. Ne çare ki Richard 1452 yılında doğduğuna göre, o tarihte üç yaşındadır, savaşın kahramanı olamaz.

Şimdi, Shakespeare'in yukarıda anlattığımız tarihsel eksikliklerini aklımızda tutarak oyunu ele alabiliriz.

* * *

VI. Henry oyunu, ölmüş olan V. Henry'nin cenaze töreniyle açılır. V. Henry'nin akrabaları onu övmektedir: V. Henry kolunu bir kaldırmayla ülkeler fethetmiştir. İngiltere'nin başına onun gibi kral gelmemiştir. Kısacası kusursuzdur V. Henry.

İçeriye bir haberci girer, Fransa'nın kendi topraklarını (Paris, Orleans, Gisors, Poiters…) geri aldığını söyler. Başka bir haberci İngilizlerin ünlü komutanı Lord Talbot'un Orleans kuşatmasından geri çekilirken yakalandığını bildirir. Haberci Talbot'un nasıl esir düştüğünü anlatmaya başlar:

"Çarpışma üç saattan fazla sürdü;
Yiğit Talbot, kılıcı ve mızrağıyla
İnsan aklının alamayacağı harikalar yarattı:
Yüzlerce Fransızı cehenneme yolladı,
Kimse karşısına çıkmaya cesaret edemedi;
Burada, orada her yerdeydi; uçuyordu öfkeyle,
Fransızlar şeytan silah kuşanmış diyorlardı;
Tüm ordu durmuş şaşkınlıkla ona bakıyordu.
Onun bu yürekliliğini gören adamları,
Var güçleriyle 'Talbot! Talbot!' diye bağırıyor,
Çarpışmaların göbeğine dalıyorlardı.
Savaşı kesinlikle kazanacaktık
Sir John Falstaff korkaklık etmeseydi."[200]

Bu anlatımdan anlıyoruz ki Talbot, İngilizlerin öldürme makinesidir, tek başına bir orduyu dağıtacak güçtedir. Eğer Falstaff korkup kaçmasaydı, savaşı İngilizlerin kazanacağı kesindir. Oyunun ilerleyen bölümlerinde Talbot başka bir tutsak ile takas edilip kurtarılacaktır ve Fransızların kendisinden nasıl korktuğunu şu sözlerle anlatacaktır:

"Muhafızlarımın elinden kurtulup,

[200] W.Shakespeare, *VI. Henry*, Çeviri: Hamit Çalışkan, İmge Kitabevi Yayınları, 1994, s.27

Tırnaklarımla yerden taş söktüm
Katlandığım utancı izleyenlere attım.
Korkunç görüntüm kaçırdı herkesi;
Ölmekten korktuklarından kimse yanıma yaklaşamadı.
Zindanıma bile güvenmediler;
Adım onları öylesine korkutmuş ki,
Demir parmaklıkları parçalayabileceğimi,
Mermer sütunları tuzla buz edebileceğimi sanıyorlardı.
Bu yüzden bir saniye bile yanımdan ayrılmıyorlardı…"[201]

İngilizlerin komutanının yukarıdaki sözleriyle "yurtsever" duygular canlandırılmak istenmektedir. Bu arada Jeanne d'Arc, Fransa veliahtı Charles'ın huzuruna çıkar; İngilizleri, Fransa'dan atmak için Tanrı tarafından gönderildiğini söyler. Charles onun söylediklerinin doğruluğunu anlamak için Jeanne d'Arc ile teke tek kılıç dövüşü yapar ve Jeanne d'Arc'a yenilir. Shakespeare, Fransa veliahtı Charles'ın hemen anında Jeanne d'Arc'a âşık olduğunu göstermek için Charles'ı şöyle konuşturur:

"Sana kimin yardım ettiği önemli değil
Ama sen bana yardım etmelisin.
Senin için yanıp tutuşuyorum,
Hem kalbimi hem bedenimi esir aldın.
Güzel Jan Dark, gerçek adın buysa,
İzin ver kölen olayım, kralın değil."[202]

Jeanne d'Arc şimdi İngilizleri Fransa'dan kovma zamanı diyerek savaşa atılır ve Orleans'ı kurtarır. İngilizlerin Fransız valisi Bedford yenilgiyi Jeanne d'Arc'ın büyücü olmasına bağlar; Fransa Kralı'nı büyücülerle işbirliği yapmakla suçlar. Jeanne d'Arc'ın başarısı üzerinden hiç zaman geçmeden Talbot ani bir baskınla Orleans'ı geri alır. Fransızlar elbiselerini arkalarında bırakarak kaçarlar.

Artık Talbot'un bir Fransız kadınıyla gönül eğlendirmeye hakkı vardır. Lady Auvergne Kontesi, Talbot'u evine davet eder, onu tutsak almak ister. Talbot kendi gücünü kadına göstermek için şöyle konuşur:

"Hayır madam, sadece suretiyim kendimin
Yanılıyorsunuz, aslında bedenim burada değil;
Şu an görmekte olduğunuz şey
Benliğimin çok küçük bir kısmı.
İnanın madam, eğer tüm benliğim burada olsaydı
Kocaman, devasa bir şey olduğundan
Sizin şu yüksek tavanlı şatonuz dar gelirdi, sığamazdım."[203]

Talbot'un dışarda bekleyen askerleri şatoya girer; kahraman Talbot'un tuzağa düşürülerek tutsak alınamayacağını gösterirler. Kontes de bu akıllı, güçlü İngiliz komutanından af dileyerek, onunla hoş vakit geçirmeyi kabul eder.

* * *

[201] A.g.e., s.39
[202] A.g.e., s.32
[203] A.g.e., s.52

Jeanne d'Arc, Roven kentinin kapılarına gelir, kurnazlıkla şehri teslim alır. Talbot, Roven kentinin kaybedilişini Jeanne d'Arc'ın cadı, büyücü olmasına bağlar. Ona, "Etrafı ihtiraslı âşıklarla sarılı, iğrenç Fransız şeytanı, korkunç cadı," diyerek hitap eder. Talbot bir gün sonra Roven'i geri alır.

Jeanne d'Arc, İngilizleri Fransa'dan kovmak için, İngilizlerle işbirliği yapan Burgundy dükünü kandırmaya karar verir. (Bu olay Shakespeare'in hayal ürünüdür, tarihsel olarak Burgundy dükünün Fransızlara katılması Jeanne d'Arc'ın ölümünden 4 yıl sonra gerçekleşmiştir.) Jeanne d'Arc, Burgundy Dükü'nün aklını çelmek amacıyla ona der ki:

"Bak ülkene, bak bereketli Fransa'ya
Gör, nasıl da yakılıp yıkılmış kentleri,
Acımasız düşman harabeye çevirmiş her yanı;
Ölmekte olan yavrusuna bakan ana gibi bak da gör
Nasıl acılar içinde kıvranıyor Fransa;
Yaralara bak, ülkenin bağrında açtığın
O akıl almaz yaralara.
Çevir keskin kılıcını başka yöne;
İndir onu ülkeni yaralayanların başına,
Yaralama yardım eli uzatanları!
Ülkenin bağrından akan tek bir damla kan
Üzmeli seni şarıl şarıl akan düşman kanından çok.
Bu nedenle, katıl bize akıtarak gözyaşlarını
Ki, temizlensin ülkenin lekelenen onuru."[204]

Jeanne d'Arc'ın sözleriyle büyülenen Burgundy Dükü birdenbire pişmanlık duygusuna kapılarak Fransa saflarına katılır. Jeanne d'Arc da kendi kendine şöyle söylenir: "Tam bir Fransız gibi davrandın! Dön baba dön". Shakespeare bu sözleri Jeanne d'Arc'a söyleterek Fransızların bile kendi dönekliklerinin farkında olduğunu anlatmak ister. Kral Henry de bu fikri ileride şöyle diyerek destekleyecektir: "Fransa burası, dönek insanların yurdu".

Oyuna göre, Jeanne d'Arc, Burgundy dükünün yardımıyla İngilizleri yener ve Talbot ile oğlu John Talbot öldürülür. (Daha önce belirttiğimiz tarihsel yanlışı hatırlayalım. Talbot 1453 yılında, Jeanne d'Arc'ın yakılmasından 22 yıl sonra ölmüştür.) Jeanne d'Arc, John Talbot'un ölümünden sonra şöyle konuşur:

"Onunla bir kez karşılaştım ve şöyle dedim:
'Genç adam, seni bir genç kız alt edecek,'
Şöyle karşılık verdi küçümseyen bir tavırla:
'Genç Talbot doğmadı bir sürtük tarafından yere serilmek
için.'
Böyle diyerek daldı Fransız saflarına,
Bıraktı beni öylece, savaşmaya değmez bir şeymişim gibi."[205]

Böylece Jeanne d'Arc, John Talbot'un büyüklüğünü onaylamış olur. İngiliz seyircisi bir kez daha "yurtsever" duygularla sevinir.

[204] A.g.e., s.77
[205] A.g.e., s.97

Altta kalmak istemeyen İngilizler, Fransızlardan intikamlarını almak üzere tekrar saldırırlar. Jeanne d'Arc cinlerden yardım ister; ama cinler ona yardım etmezler. Shakespeare, Jeanne d'Arc'ı büyücü, kötü ruhlarla işbirliği yapan bir insan olarak göstermek amacıyla onu şöyle konuşturur:

"Tüm kötü ruhların efendisinin yardımcıları,
Çıkın ortaya, yardım edin bana!
içeri cinler girer.
(…)
Yardım umudu yok mu? Dileğimi yerine getirirseniz
Bedenimle öderim karşılığını.
cinler başlarını hayır anlamında sallarlar.
(…)
cinler giderler.
İşte! Terk ettiler beni. Zamanı geldi
Fransa'nın o dik başını büküp
İngiltere'nin kucağına bırakmasının.
Önceki büyülerimin etkisi kalmamış,
Cehennem de çok güçlü, alt edemiyorum:
Fransa, artık yerlerde sürünecek onurun."[206]

Jeanne d'Arc İngilizlerin eline esir düşer, cadı olarak yakılma cezasına çarptırılır. Jeanne d'Arc yakılmadan önce babasıyla karşılaştırılır. Jeanne d'Arc olmayacak biçimde babasına hakaret eder. Der ki:

"İhtiyar bunak! seni sefil, seni aşağılık adam!
Ben senden çok daha soylu bir insanım,
Sen ne babamsın, ne de akrabam.
(…)
Defol, pis köylü! Siz buldunuz bu adamı
Soyluluğuma gölge düşürmek için."[207]

Bu sahnenin Shakespeare tarafından, Jeanne d'Arc'ın babasını inkâr edecek kadar kötü insan olduğunu kanıtlamak için uydurulduğu açıktır. Shakespeare, Jeanne d'Arc'ı daha fazla kötülemek hedefine varmak üzere Jeanne d'Arc'ı hamile gibi gösterir. Sözüm ona çocuğun babasının kim olduğu belli değildir; çünkü Jeanne d'Arc önüne çıkan erkeklerle yatan bir kadındır.

* * *

Suffolk Dükü Fransa'da, Napoli Kralı'nın kızı Margaret ile karşılaşır, onu esir alır. Suffolk, Margaret'e kur yapmaya başlar. Suffolk'un amacı, Margaret'i, Kral VI. Henry'nin karısı yapmak ve bu arada onun gizli sevgilisi olmaktır. Suffolk önerisini açık olarak Margaret'e belirtir:

"Sizi Henry'nin kraliçesi yapacağım,
Altın asa vereceğim elinize,
Kafanıza da değerli bir taç yerleştireceğim.

[206] A.g.e., s.102,103
[207] A.g.e., s.110

Eğer olmayı kabul ederseniz benim.“[208]

Margaret öneriyi kabul eder. Suffolk, İngiltere’ye gidip VI. Henry’yi evliliğe ikna eder. Zayıf karakterli VI. Henry daha henüz Margaret’i görmeden ona âşık olmuştur. Suffolk’a der ki:

“Soylu lord, Suffolk, söylediklerinin etkisi mi,
Yoksa hiç aşk ateşiyle yanıp tutuşmadığım için mi,
Bilemiyorum, ama şuna eminim,
Yüreğimde öyle duygular çarpışmakta,
Öyle umut ve korku çanları çalmakta ki,
Başım dönüyor, midem bulanıyor.
Lordum, hemen gemiye binip Fransa’ya gidin;
Her koşulu kabul edin ve sağlayın,
Leydi Margaret’in lütfedip İngiltere’ye gelmesini,
Kral Henry’nin sadık kraliçesi olarak taç giymesini.
Gerekli harcamalar için halktan vergi toplayın.
Hemen gidin; çünkü siz geri gelene kadar
Binlerce kaygı meşgul edecek kafamı.”[209]

Suffolk, sevgilisi Margaret’i, VI. Henry’yle evlendirmek üzere İngiltere’ye getirmek için Fransa’ya doğru yola çıkar. Oyunun Birinci Bölümü’nün son sözlerini Suffolk kendi kendisine söyleyerek bu bölümü bitirir:

“Ama sonum daha iyi olur Truvalınınkinden.
Margaret Kraliçe olacak ve kralı yönetecek;
Ben ise onu, kralı ve ülkeyi.”[210]

* * *

VI. Henry’nin İkinci Bölümü, Suffolk Kontu’nun, Margaret’i, Kral VI. Henry’nin sarayına getirmesiyle başlar. Kral onları büyük sevgi gösterisiyle karşılar. Margaret yanında drahoma değil, barış antlaşması getirmiştir.

Fransa Kralı Charles ile 18 ay geçerli olacak antlaşmayı İngiltere adına Suffolk imzalamıştır. Antlaşmaya göre, Margaret, Henry ile evlenerek İngiltere Kraliçesi olacaktır. Margaret’in İngiltere’ye geliş masraflarını Kral Henry karşılayacak, drahoma verilmeyecektir. Ayrıca Anjou ile Maine dükalıkları Margaret’in babasına geri verilecektir.

VI. Henry’nin naibi (vekili) olan amcası Gloucester (Humphrey) antlaşmadan memnun olmaz. Diğer soylular da antlaşmaya karşıdır. Onlara göre Fransa’ya toprakların geri verilmesi, İngiltere’nin çıkarlarının satılması demektir. Ne var ki soylular kendi aralarında kişisel çıkar nedeniyle bölünmüştür, her biri diğerinin kuyusunu kazmakla uğraşmaktadır.

İngiltere’nin iki büyük soylu ailesinden birinin temsilcisi olan York Dükü’nün hem İngiltere tacında, hem Fransa tacında gözü vardır. Yapılan antlaşmayı kendisine karşı yapılmış antlaşma olarak görür ve kendi kendine der ki:

[208] A.g.e., s.106-107
[209] A.g.e., s.117-118
[210] A.g.e., s.118

"Suçlayamam hiçbirini: Onlara ne ki?
Senin malını dağıtıyorlar, kendilerinin değil.
Korsanlar ganimetlerini yok pahasına satar,
O parayla dostluk satın alır, fahişelere dağıtırlar,
Dibine darı ekene kadar da beyler gibi yaşarlar;
Bu arada malların zavallı sahibi
Ağlar, çaresizlik içinde ellerini oğuşturur,
Başını sallar, ayakta titrer durur.
Her şey paylaşılıp götürülürken kendisi açlığa mahkûmdur,
Kendinin olana dokunmaya cesaret edemez.
York da toprakları haraç mezat satılırken
Oturmak, somurtup sinirden tırnaklarını yemek zorundadır."[211]

York Dükü kafasında planını yapmıştır: Kral Henry'nin vekili Gloucester'i seviyormuş gibi görünecektir, onun diğer soylularla kapışmasını bekleyecektir. Gloucester ortadan kaldırıldıktan sonra, Lancaster soyundan (VI. Henry'den) krallığı geri alacaktır. York krallık hakkının kendi sülalesinin hakkı olduğunu düşünmektedir.

Gloucester'in karısı Eleanor hırslı bir kadındır; kocasının kral olmasını istemektedir, doğaüstü güçlerden (sihirbaz ve cadılardan) yardım beklemektedir. Gloucester'in ise krallık tacında gözü yoktur, karısının düşüncelerine karşıdır, VI. Henry'ye bağlıdır.

Kraliçe Margaret'in gizli sevgilisi Suffolk, Gloucester'in kral vekilliğinin geri alınmasını istemektedir. Suffolk, yönetimde Kraliçe Margaret'in yetkisi artarsa, kendi etki gücünün artacağını düşünmektedir. Margaret-Suffolk ikilisinin ilk hedefi Gloucester'in öldürülmesidir; o ortadan kaldırılınca diğer soylularla hesaplaşacaklardır.

York-Suffolk-Margaret birlikte kumpas kurarak, Gloucester'in karısı Eleanor'u büyücülük suçundan tutuklatırlar. Gloucester ilk darbeyi böylece yemiş olur. Gloucester yasalara saygılı olduğundan dolayı karısını savunmaz, onun sürgüne gönderilmesini kabul eder. Eleanor kendisine hazırlanan tuzaktan sonra sıranın Gloucester'e geleceğini bilmektedir. Eleanor sürgüne gitmeden önce kocasını uyarır:

"Öfkelenme, utancım karşısında yüzün kızarmasın
Ne de parmağını kımıldat kafana idam baltası inene kadar;
Eminim çok geçmeden inecek.
Çünkü senden, hepimizden nefret eden o kadınla birlik olup
Her türlü dümeni çeviren Suffolk,
York ve o sahte papaz, günahkar Beaufort,
Hepsi tuzak kurdular seni avlamak için;
Nereye uçarsan uç yakalayacaklar seni.
Ökseye yakalanana kadar korkmana gerek yok,
Ama düşmandan kaçıp kurtulman da olanaksız."[212]

Gloucester bu sözlere aldırmaz; çünkü kendisi sadık, dürüst, suçsuz olduğu sürece, ona kimsenin dokunamayacağını düşünmektedir. Aslında Eleanor haklıdır, Gloucester düşmanlarını görmemektedir.

[211] A.g.e., s.144
[212] A.g.e., s.177

VI. Henry, Gloucester'den naibliğini (vekilliğini) geri alır; ancak hâlâ ona güvenmekte, onu sevmektedir. Suffolk ile York, Gloucester'i Fransa'dan rüşvet aldığı gerekçesiyle tutuklarlar. VI. Henry, amcası Gloucester'in suçlu olduğuna inanmaz; fakat Gloucester'in düşmanlarına karşı direnemez. Kral Henry, Gloucester hakkında şöyle konuşur:

"Neden bu yüce lordlar ve Kraliçemiz Margaret
Senin gibi zararsız birini devirmek istiyorlar?
Sen onlara kötülük etmedin, kimseye etmedin;
Nasıl bir kasap buzağıyı alır,
Zavallı hayvanı bağlar, direndiği zaman döver,
İte kaka mezbahaya götürürse
Tıpkı öyle, hiç acımadan, götürdüler onu buradan;
Oraya buraya koşup, zavallı yavrusunun götürüldüğü tarafa
bakan
Ama elinden yavrusunun ardından gözyaşı dökmekten
Başka bir şey gelmeyen inek gibi
Çaresiz gözyaşları dökerek Gloucester'in ardından ağlıyorum.
Ağlamaktan yarı kör gözlerle ardından bakıyorum,
Elimden bir şey gelmiyor çünkü düşmanları çok güçlü.
Onun için gözyaşı dökeceğim ve her hıçkırığın arasında
'Hain kim? Gloucester değil,' diyeceğim."[213]

York-Suffolk-Margaret üçlüsünün Gloucester'in mahkemesini beklemeye niyetleri yoktur; onun öldürülmesini planlarlar. Suffolk kiralık katiller vasıtasıyla Gloucester'i öldürtür. Ama cinayeti Suffolk'un planladığı ortaya çıkar. VI. Henry ona sürgün edilme cezası keser. Kraliçe, sevgilisi Suffolk için krala yalvarır; ancak Kral VI. Henry'nin kararı kesindir. Kraliçe Margaret ile Suffolk'un vedalaşma sahnesi, iki âşığın ayrılış dramatiğine uygun biçimde konmuştur. Margaret, sevgilisi Suffolk'a der ki:

"Yalvarırım sus. Ver elini bana,
Gözyaşlarımla ıslatayım onu;
İzin verme yağan yağmurun burayı ıslatıp
Çektiğim acının kanıtını yıkayıp akıtmasına.
Ah, keşke bu öpücük elinde iz bıraksa da,
Bu mühürü görünce hatırlasan
Senin için binlerce kez iç çeken dudakları.
Hadi, git de acımla tanışayım;
Sen buradayken acıyı sadece tahmin edebiliyorum
Olmayan bir şeyi düşünerek tokluk hisseden biri gibi."[214]

Suffolk da dokunaklı, acıklı sözler eder:

"Senden ayrılırsam yaşayamam ki,
Senin yanında ölmek,
Kucağında tatlı tatlı uyumaktan başka nedir ki?
Senin yanındayken ruhumu teslim edebilirim,
Anasının memesine yapışmış,
Sakin bir biçimde ölen kundaktaki bebek gibi.

[213] A.g.e., s.186
[214] A.g.e., s.203

Yanından ayrılınca, çılgına döner kudururum,
Gözlerimi örtmen, dudaklarınla ağzımı kapatman için
Sana haykırır dururum…"[215]

Suffolk sürgün yoluna çıkar, fakat yolda öldürülür. Ölüm haberini duyan Kraliçe Margaret, Kral Henry'nin yanında Suffolk için gözyaşı döker. Henry ona der ki:

"Madam, o da ne! Suffolk'un ölümüne mi ağlıyorsunuz?
Hayatım, ölen ben olsaydım
Korkarım ardımdan bu kadar ağlamazdın."[216]

Kraliçe Margaret'in yanıtı sahtekârcadır:

"Sevgilim, senin için ağıt yakmaz, seninle ölürdüm."[217]

* * *

Gloucester'in öldürülmesinden bir süre önce, York, İrlanda'da ortaya çıkan ayaklanmayı bastırması amacıyla Henry tarafından İrlanda'ya gönderilmiştir. York kendisine verilen ordunun gücünden özel amaçları adına (krallık tacını ele geçirmek için) yararlanmayı düşünmektedir. York kendi kendine şöyle konuşur:

"Düşünceler bahar yağmurundan daha hızlı dolduruyor
kafamı,
Taçla ilgili olmayan tek bir düşünce bile yok.
Beynim daha hızlı çalışıyor uğraşıp didinen örümcekten,
Düşmanlarımı tuzağa düşürmek için boyuna planlar yapıyor.
Evet soylular, evet,
Asker verip beni buradan uzaklaştırmakla
Çok akıllıca davrandınız:
Korkarım soğuktan donmuş yılanı uyandırdınız,
Koynunuzda canlanıp yüreğinizden sokacak sizleri."[218]

York planını yapmıştır: John Cade ve arkadaşlarını VI. Henry'ye karşı ayaklandıracaktır; Cade başarılı olursa, York askerleriyle İrlanda'dan gelerek tacı başına koyacaktır. Cade ve arkadaşları ayaklanırlar, VI. Henry'ye zor günler yaşatırlar. Ne çare ki yenilirler, Cade öldürülür.

Shakespeare "Cade ayaklanmasını" başıbozuk serserilerin isyanı gibi koyar ve Cade'e gülünç şeyler söyletir: Cade tüm avukatları öldürmek isteyecektir; okuryazar olanları hain ilan edecektir; evlenmek üzere olan tüm genç kızların bekâretlerini kendisine ayıracaktır vb. Shakespeare'in isyancılara iyi gözle bakmadığı açıktır.

York Dükü İrlanda'dan askerleriyle döner, Kral VI. Henry'nin destekçisi Somerset Dükü'nün kellesini ister. VI. Henry, York'u tutuklatmaya çalışır; fakat York'un oğulları Edward (ileride

[215] A.g.e., s.204
[216] A.g.e., s.221
[217] A.g.e., s.221
[218] A.g.e., s.190

IV. Edward) ile Richard (daha sonra III. Richard) kılıçlarıyla sahip çıkarlar babalarına. (Hemen belirtelim ki gerçek tarihe göre Richard o zaman çocuk yaştadır, kılıç taşıyıp dövüşemez.)

Saint Albans savaş meydanında York'un taraftarları ile VI. Henry'nin taraftarları (Lancaster sülalesi) karşı karşıya gelir. York tarafı savaşı kazanır. VI. Henry'nin destekçisi Clifford, York tarafından öldürülür. Clifford'un oğlu "genç Clifford" babasının intikamını almaya yemin eder. Babasının cesedine bakarak şöyle konuşur:

"Sevgili babacığım, kaderinde
Huzur dolu bir yaşam sürüp
Yaşlı bir bilge olacak kadar yaşayıp,
Arkana yaslanıp rahat edeceğin bir çağda
Sefil bir savaşta ölmek mi yazılıydı?
Seni böyle görmek yüreğimi taşlaştırdı,
Attığı sürece de öyle kalacak.
York yaşlı insanlarımıza acımıyor,
Ben de onların yavrularına acımayacağım,
Bakirelerin gözyaşları
Kırağının ateşi etkilediği kadar etkileyecek beni.
Zorbaların sahip olduklarını söyledikleri güzellik
Öfkemin ateşini besleyen yakıt olacak.
Artık acıma diye bir duygu tanımıyorum:
Yorkların bir bebeğini bile görsem
Parça parça doğrayacağım onu…"[219]

Kral VI. Henry Londra'ya kaçar. Oyunun İkinci Bölümü burada biter. (Yine işaret edelim ki tarihsel gerçeğe bağlı kalacaksak Saint Albans savaşı 1455 yılında olmuştur ve VI. Henry kaçmamış, Saint Albans'ta kalmıştır. York daha sonra VI. Henry'nin iktidarını gizli hesaplar yaparak da olsa 1460 yılına kadar tanıyacaktır.)

* * *

VI. Henry oyunun Üçüncü Bölümü'nün başında York ile taraftarları Saint Albans savaşından sonra Henry'yi tahttan indirme planları yapmaktadır. Henry karşı tarafın gücünden korktuğundan, York ve arkadaşlarıyla anlaşmaya çalışır. York hanedanının en büyük destekçisi Warwick Kontu'dur. Henry neredeyse Warwick'e yalvararak, "yaşadığı sürece kral olmak koşuluyla", tacı York sülalesine devredeceğine söz verir. Böylece kendi öz oğlunu iktidar mirasından yoksun bırakmış olur.

York Dükü anlaşmayı kabul eder; ama Kraliçe Margaret, oğlu krallıktan yoksun kalacağı için öfkelenir, sorunu savaş alanında çözmeye karar verir. Henry'nin sofrasını ve yatağını terk ederek ordu kurma hazırlığına girişir. Kraliçe Margaret'in eylemini genç Lord Clifford destekler. (York'un, Clifford'un babasını öldürdüğünü hatırlayalım.) Zaten York ve oğullarının da krallığı ele geçirmek için beklemeye sabırları yoktur. Bu arada genç Clifford, York'un oğlu küçük Rutland'ı öldürür.

York taraftarlarıyla yapılan savaşı Kraliçe Margaret'in orduları kazanır, York esir düşer. Kraliçe, York'u aşağılayarak konuşur, Rutland'ı öldürdüklerini söyler. Kraliçe'nin elinde York'un oğlu Rutland'ın kanına bulanmış bir mendil vardır. Kraliçe, York'a, "Eğer oğlunun

[219] A.g.e., s.244

ölümüne ağlayacaksan, al kurula yanaklarını bu mendille," der. York ona öfkeyle karışık bir üzüntüyle yanıt verir:

"Nasıl akıtabilirsin küçük bir çocuğun kanını
Sonra da babasına gözlerini kurulamasını söylersin
Ve hâlâ suratın bir kadın yüzünü andırır?
Kadınlar yumuşak, sessiz, sevecen ve esnektirler;
Sen acımasız, aldırmaz, sert, kaba ve duygusuzsun.
Öfkelenmemi mi istiyorsun? Kavuştun isteğine.
Ağlamamı mı istiyorsun? Arzun yerine geldi.
Kuduran rüzgârı dinmek bilmeyen yağmurlar izler,
Öfke yatışınca da yağmur yağmaya başlar.
Bu gözyaşları sevgili Rutland'ıma yaktığım ağıt;
Her damlası intikam istiyor…"[220]

Kraliçe Margaret, York'un kafasını kestirir, York kentinin kapısına astırır. York'un oğulları Edward ile Richard olayı öğrenirler. Richard duyduğu kini şu sözlerle ifade eder:

"Ben ağlayamıyorum, bedenimdeki tüm sıvılar
Bir fırın gibi yanan yüreğimi soğutmaya ancak yetiyor;
Ne de konuşmakla azaltabiliyorum yüreğimdeki o koca yükü;
Çünkü konuşmamı sağlayan nefesim
Göğsümü yakan közleri alevlendiriyor,
Gözyaşlarının söndüreceği alevlerle yakıyor beni.
Ağlamak üzüntüyü azaltmak demek,
Öyleyse bebekler ağlasın; bana kılıç ve intikam gerek!"[221]

Kral Henry yumuşak yüreklidir, kendisini tahttan indirmek isteyen York'un ölümüne bile üzülür. Genç Clifford, VI. Henry'nin aşırı yumuşaklılığını eleştirir, York'un ölümüne sevinmesi gerektiğini söyler. Kral Henry, Clifford'a der ki:

"Clifford, söyle bana, hiç duymadın mı
Kötülükle elde edilen şeylerin sonunun hep kötü olduğunu?
Oğul kendini şanslı sayabilir mi
Babası çalıp çırptığı için cehenneme giderse?
Ben oğluma yaptığım iyilikleri bırakacağım;
Keşke babam da bana başka bir şey bırakmasaydı!
Çünkü diğer şeyleri elde tutmak için ödenecek bedel
Bu şeylere sahip olmanın vereceği zevkten
Bin kat daha fazla dert içeriyor.
Ah, kuzen York! Dostların bir bilse
Kafanın orada durmasının beni ne kadar üzdüğünü!"[222]

Şüphesiz ki, Henry'nin olaylara "hümanist" bakışı iktidar kavgasında işe yaramaz. Aslında Henry iktidarda kalmak isteyen zalim krallara özgü kararlılığa, cesarete, hırsa sahip değildir; o sıradan bir insan olarak yaşamak istemektedir. Onun nasıl bir hayat düşlediğini şu sözlerinden çıkarabiliriz:

[220] A.g.e., s.284
[221] A.g.e., s.288
[222] A.g.e., s.294

"Bu dünyada acı ve kederden başka ne var ki?
Tanrım! Ne mutlu bir yaşam sürerdim
Basit bir çoban olsaydım;
Şimdi yaptığım gibi bir tümseğin üzerinde otururdum,
Bir saat yontardım usul usul,
Dakikaların nasıl geçtiğini görmek için…
Bir saatta kaç dakika var,
Kaç saat bir gün yapar,
Kaç günle bir yıl tamamlanır,
Bir ölümlü kaç yıl yaşar.
Bunları öğrendikten sonra, bölerdim zamanı…
Şu kadar saat koyunlarımı otlatmalıyım,
Şu kadar saat dinlenmeliyim,
Şu kadar saat düşünmeliyim,
Şu kadar saat eğlenmeliyim,
Koyunlarım şu kadar gün önce gebe kaldılar,
Şu kadar hafta sonra yavrulayacaklar,
Şu kadar yıl sonra yünlerini kırpacağım.
Böylece, amacına uygun olarak geçirilen
Dakikalar, saatler, günler, aylar ve yıllar
Ak saçları huzur içinde mezara taşıyacaklar."[223]

York'un oğulları güçlerini toparlayıp yeniden saldırıya geçerler; Towton'da, Kraliçe Margaret'in ordusunu yenilgiye uğratırlar. Edward, IV. Edward olarak taç giyer, İngiltere Kralı olur.

* * *

Bir zamanlar kral olmuş; ancak şimdi krallığını yitirmiş olan zavallı Henry, eskiden kulları olan bekçiler tarafından yakalanır. Henry, onları, "krallığa bağlılık yeminini" bozmakla suçlar. Bekçiler ona, "Sen kral iken senin kullarındık, şimdi Kral Edward'ın kullarıyız," derler. Henry bekçilere der ki:

"İyi ama ben öldüm mü? Nefes almıyor muyum artık?
Ah aptallar, ne yemini ettiğinizi bile bilmiyorsunuz.
Bakın, şu tüyü ben üflüyorsam
Rüzgâr da aynı şekilde bana geri üflüyor;
Ben üflediğimde benim rüzgârıma,
Başkası üflediğinde de onun rüzgârına boyun eğiyor,
Her zaman daha güçlü olan rüzgârın etkisi altında.
İşte siz, sıradan halk böylesiniz döneklikte."[224]

Bu arada Kral IV. Edward'ın taraftarı Kont Warwick, Fransa'ya kız istemeye gitmiştir. Fransa Kralı'nın kızını Kral Edward'a isteyecek, Fransa'nın dostluğunu kazanarak İngiltere'yi güvenceye alacaktır. Kraliçe Margaret de IV. Edward'a karşı Fransa'dan yardım istemek için oradadır. Fransa Kralı Lewis önce Margaret'le konuşur, onu teselli eder:

[223] A.g.e., s.302
[224] A.g.e., s.313

"Uzatma boynunu
Kaderin boyunduruğuna, boyun eğme hiçbir şeye,
Tüm şanssızlıklara rağmen muzaffer tavrını elden bırakma."[225]

Shakespeare'in birçok kahramanı kadere boyun eğerken, burada kadere boyun eğmemeyi öğütleyen bir tutumla karşılaşmamız ilginçtir.

Daha sonra Warwick, Kral Lewis ile konuşur, onun kızkardeşini Kral Edward'a ister. Lewis'in çıkarına olan şey, Margaret'e yardım etmesi değil, Edward ile akraba olmasıdır. Lewis evlenme işini kabul eder; fakat bu sırada İngiltere'den Kral Edward'ın Leydi Elizabeth Grey ile evlendiği haberi gelir. Çöpçatan Warwick kendisini aşağılanmış hisseder ve Edward'a karşı Kraliçe Margaret ile birleşerek savaşacağını söyler. Edward'ın diğer kardeşi Clarence (George) da onlara katılır. Yapılan iktidar savaşında IV. Edward yenilir, krallık tacını başından çıkarmak zorunda kalır. Kadere boyun eğen olağan kahraman yine sahneye çıkar; Edward krallığını yitirmesinin faturasını "kadere" çıkararak bunu gösterir. Der ki:

"İnsanlar kadere boyun eğmek zorundadırlar;
Rüzgâra ve dalgalara karşı koymak işe yaramaz."[226]

* * *

Henry yeniden kral olur. Henry'ye göre, Tanrı onun kral olmasını istediği için Warwick'e yardım etmiştir. Warwick'e der ki:

"Warwick, Tanrı istedi sen gerçekleştirdin.
Bu nedenle, Kaderin bana zarar veremeyeceği
Bir yerde çok basit bir yaşam sürerek
Kaderimi yenmek istiyorum…"[227]

Bu kez de insan yaşamını belirleyen güç olarak kaderle, Tanrı yer değiştirmiştir. Henry Tanrı'nın yardımıyla kaderini yenmek istemektedir. Aslında Henry'nin pek kral olmaya niyeti yoktur; Warwick ile Edward'ın kardeşi Clarence'i kendine vekil olarak seçer. Bundan böyle VI. Henry, Tanrı'ya dua ederek günlerini doldurmayı amaçlamaktadır.

Bu arada Richard, kardeşi Edward'ı kurtarır. Edward yeniden ordusunu kurar, Warwick'i yener. Henry tekrar hapishanenin yolunu tutmak zorunda kalır. Clarence saf değiştirip kardeşi Edward'ın tarafına geçer. Artık üç kardeş birliktedir: Edward, Richard ve Clarence.

Şimdi sıra Kraliçe Margaret'i haklamaya gelmiştir. Margaret tutsak edilir ve oğlu öldürülür. Evlat acısını duyma sırası Kraliçe Margaret'indir. Margaret, York'un çocuğunun (Rutland'ın) öldürülmesinden sonra York'a neler söylediğini unutarak şöyle konuşur:

"Bu alçaklıkla karşılaştırıldığında
Sezar'ı hançerleyenler hiç kan dökmediler,
Kimseye kötülük yapmadılar, ne de suç işlediler.
O yetişkin biriydi; halbuki, bu bir çocuk;
Büyükler öfkelerini asla çocuk öldürerek dindirmezler.

[225] A.g.e., s.322
[226] A.g.e., s.341
[227] A.g.e., s.344

Katilden daha ağır bir laf var mı, söyleyin?
Hayır, hayır, konuşursam çatlayacak kalbim.
Yine de konuşacağım, çatlasın diye."[228]

Margaret, York Dükü'nün çektiği evlat acısını şu an anlayabilir; çünkü şimdi kendisi aynı acıyı çekmektedir. Richard, Londra Kalesi'nde yatan Henry'nin yanına gider ve onu öldürür. Richard'ın, Henry'yi ortadan kaldırmasında, intikam duygusunun yanında başka amaç gizlidir. Richard'ın hedefi büyüktür, krallıkta gözü vardır, ne pahasına olursa olsun taca ulaşmak istemektedir. Richard kardeşlerini sevmez, onlara karşı ikiyüzlü davranır. Richard kendi bedeninin biçimsizliğinden dolayı kendisini de sevmez. Bedensel çirkin görünümünün olumsuz etkisini, iktidarı ele geçirerek olumlu etkiye çevirmek ister. O hırslıdır, onun kral olma düşlerini, onun kişiliğini şu sözlerden çıkarabiliriz:

"Madem ki, benden daha yakışıklı olanları
Ezmek, azarlamak ve yönetmek dışında
Bu dünya zevklerinden tad almam olanaksız,
Ben de tacı ele geçirme düşünü kendime cennet yaparım.
Yaşadığım süre cehennemim olacak bu dünya,
Bu kafayı taşıyan biçimsiz vücudumu
Görkemli bir taç süslemezse.
(…)
İngiltere tacını ele geçirmek için kendime işkence ediyorum.
Ya kendimi bu işkenceden kurtarırım
Ya da açarım yolumu kanlı bir baltayla.
Valla, gülümseyebilirim, gülümserken de cinayet
işleyebilirim,
Yüreğimi dağlayan şeylere 'Kabul!' diyebilirim,
Sahte gözyaşlarıyla yanaklarımı yıkayabilirim,
Suratımı her duruma uydurabilirim."[229]

"Hiç kardeşim yok benim, hiçbir kardeşe benzemem;
Aksakallıların kutsal dedikleri 'sevgi' sözcüğü,
Birbirlerine benzeyen insanların içinde bulunsun
Bende değil, ben yalnızım.
Clarence, kolla kendini; ışığımı kesiyorsun
Ama ben sana kapkara bir gelecek hazırlıyorum;
Etrafa öyle söylentiler yayacağım ki,
Edward hayatının tehlikede olduğunu sanacak,
Ben de onu bu korkudan kurtarmak için senin celladın
olacağım."[230]

İşte, Shakespeare tarafından karakteri çok belirgin olarak kötü biçimde çizilen Richard'ı, *III. Richard* adlı oyunda kral olarak karşımızda bulacağız.

[228] A.g.e., s.367
[229] A.g.e., s.321
[230] A.g.e., s.371

TARİHSEL KİŞİLİK OLARAK III. RİCHARD

1471 yılında VI. Henry'nin iktidardan düşürülüp öldürülmesinden sonra kral olan IV. Edward'ın kardeşidir. 1452 yılında doğar, 1485 yılında ölür. 1483-1485 yılları arasında İngiltere Kralı olur.

Richard kral olmadan önce, iktidarda olan kardeşi IV. Edward'la iyi geçinerek yerini sağlamlaştırır ve diğer kardeşi Clarence Dükü'nün 1478 yılında IV. Edward tarafından ölüme mahkûm edilmesinden sonra iktidar üzerindeki etkinliğini artırır.

1483 yılında IV. Edward ölünce, yerine 12 yaşındaki oğlu V. Edward kral olur. Edward'ın yaşının çok küçük olmasından dolayı onun vekilliğini (naibliğini) Richard yüklenir. Fakat daha V. Edward'ın krallığı üç ayını doldurmadan Haziran 1483'te, V. Edward'ı ve küçük kardeşini hapsettirip, onların piç olduğunu, krallık tacında haklarının bulunmadığını ilan eder. Böylece kendisi III. Richard olarak 1483 yılında krallık tacını ele geçirir. İlk iş olarak da yeğenlerinden tamamen kurtulmak için onları öldürtür. Ardından bütün bu olaylar sürecinde, kendisini krallık tahtına taşıyan en büyük yardımcısı Buckingham'ı ortadan kaldırır.

III. Richard 1474 yılında, VI. Henry'nin oğlunun sözlüsü (nişanlısı) Anne Neville ile onun büyük serveti için evlenir. (Richard'ın, VI. Henry ve oğlunu öldürdüğü sanılmaktadır.) Anne Neville öldükten sonra 1485'te, kendisinin öldürttüğü V. Edward'ın kız kardeşiyle (IV. Edward'ın kızıyla) evlenmek ister. Ama Ağustos 1485'te, Lancaster hanedanlığının vârisi olan Henry Tudor (Richmond Kontu) İngiltere'ye geri döner ve Boswort'ta III. Richard'ı yener, onu öldürür. Bu şekilde Henry Tudor, VII. Henry adıyla kral olur, Tudor hanedanlığı dönemi başlar. VII. Henry, Richard'ın evlenmek istediği IV. Edward'ın kızıyla, yani Richard tarafından öldürülmüş olan V. Edward'ın kız kardeşiyle evlenerek Lancaster ile York sülalelerini birleştirir, iki hanedanlık arasındaki kanlı iktidar sürtüşmesine son verir.

Tudor hanedanlığı VII. Henry'den (1485-1509) sonra sırasıyla, VIII. Henry (1509-1547), VI. Edward (1547-1553), Marie Tudor (1553-1558), I. Elizabeth (1558-1603) ile devam eder. 1603 yılında I. James ile birlikte bu hanedanlık sona erip Stuart hanedanlığı başlar.

III. RİCHARD

"İşte bu dünyanın işleri böyle!
Burada dönenleri görmemek için aptal olmak lazım.
Ama gördüğünü söylemek için de yürek lazım.
Bu kadar insan bu dolapları görüp susuyorsa,
Her şey olacağına varır bu soysuz dünyada."

Yazıcı, "III. Richard"
W.Shakespeare

Shakespeare bu oyunu 1592-1593 yıllarında kaleme almış. Shakespeare'in kaynak olarak dayandığı iki tarihçi, Holinshed ile E. Hall olmuş. Ama yine Shakespeare olayları ve onların kronolojik sıralarını canının istediği gibi değiştirmiş, uzun tarihsel süreleri kısaltmış. Örneğin tarihsel gerçek olarak Clarence Dükü'nün (George'un) öldürülmesi, VI. Henry'nin cenaze töreninden tam 7 yıl sonradır. VI. Henry 1471 yılında öldürülmüş, Clarence 1478 yılında idam edilmiştir. Fakat Shakespeare bu 7 yılı kısa bir zamana indirerek sunar, farklı tarihteki olayları aynı zaman dilimi içinde anlatır.

Holinshed, III. Richard'ı "kaba, kötü ruhlu, kıskanç" bir insan olarak gösterir. Ancak Holinshed, Clarence Dükü'nün öldürülmesinde Richard'ın kesin parmağının olduğunu açık olarak söylemez. Shakespeare, Holinshed'in verdiği bilgileri abartarak Clarence Dükü'nün öldürülmesi işini III. Richard planlamış gibi gösterir. Şüphesiz ki, III. Richard'ın bu kadar kötülenmesi, bir bakıma Tudor hanedanlığının övülmesi anlamına gelir. Zaten Shakespeare, Tudor hanedanlığına olumlu gözle bakar.

* * *

İktidar kavgasını Richard'ın soyu kazanmış, Richard'ın ağabeyi IV. Edward kral olmuş, geçici bir barış dönemi başlamıştır. Gloucester Dükü Richard kendi kendine konuşarak başlayan yeni dönemi şöyle betimler:

"Örselenmiş silahlarımız duvarları süslüyor;
Savaş toplantılarımız cümbüşlere,
Korkunç yürüyüşlerimiz, yumuşak rakslara döndü.
Çatık yüzlü harp çatmaz oldu kaşlarını;
Zırhlı atlara binip
Yüreksiz düşmanların içine korku salacağı yerde,
Şehvetli sazlara kaptırmış kendini,
Dönüp zıplıyor bir kadının yatak odasında."[231]

Richard görünürdeki barış zamanından memnun değildir. O, benliğinde süren iç savaşı, dış savaşa çevirip kral olmak istemektedir. Gönlündeki huzursuzluk, kendi kendinden memnun olmamakla ilgilidir. Fiziksel görünüşünün biçimsiz olması onu rahatsız etmektedir; sevilmeyen bir insandır, sevgilisi yoktur. Richard, aşkı, diğer erkekler gibi kadınlarda arayamaz. Çünkü topal, kambur bedeni, kadınların gözünde onu itici hale getirmektedir. O halde Richard mutluluğu başka bir yerde, iktidar olma amacında aramalıdır. Richard'ın içinde hissettiği

[231] W.Shakespeare, *III. Richard*, Aktarma: Turan Oflazoğlu, *Shakespeare*, Cem Yayınevi, 1999, s.80

aşağılık duygusunu, iktidarın üstünlüğü kapatabilir. Eğer iktidar olursa, diğer normal görünüşlü insanların üstüne çıkıp, onları egemenlikleri altına alabilir. Bu egemenlik şimdi kimsenin beğenmediği Richard'ı, kabul edilen, saygı gösterilen, sözde olsa bile sevilen, aranılan insan yapabilir. Ne var ki, Richard'ın iktidara erişmesi, kral olması olağan yollarla imkânsızdır. Bu nedenle Richard iktidar amacına ulaşabilmek için "her yolu kendine uygulanabilir" kılmıştır; her aracı (hile, yalan, cinayet vb.) çekinmeden kullanacaktır. Richard kendi kendine konuşurken hem kendini tanıtır, hem niyetini açıklar:

"Oysa ben, bu çarpık bedenimle
Ne böyle aşk oyunları için yaratılmışım,
Ne ayna karşısında kırıtmak için.
Eğri büğrü basılmış para gibiyim.
Önümde göz süzen bir haspaya caka satacak
Afili aşığa benzer bir halim hiç yok.
Adam gibi bir kalıptan yoksun kalmışım,
Sahtekâr Doğa'nın marifetiyle güzellikten nasip almamışım.
Yamuk yumuk, noksan, günüm gelmeden,
Hazır olmadan yollanmışım bu canlılar dünyasına.
Öyle sarsak, öyle çarpık yaratılmışım ki,
Topalladıkça köpekler havlıyor arkamdan.
Üstelik şimdi bu tatsız barış zamanında
Kaval dinleyip güneşte kendi gölgemi seyretmeye,
Çarpıklığıma yanarak vakit geçirmeye
Hiç niyetim yok. Onun için de, madem çapkın olup
Bu güzel günleri hoşça geçirme şansım yok,
Ben de hain olup o günlerin boş zevklerinden
Nefret etmeye karar verdim."[232]

Richard kendinde olan aşağılık duygusunu ne kadar nesnel değerlendirirse, o kadar da kendi zekâsına, kurnazlığına duyduğu aşırı güveni nesnellikten uzaklaşarak, abartarak değerlendirir. Kendini, insanların "en kurnazı - en akıllısı" olarak gören Richard'ın kendisi hakkında yaptığı objektif olmayan değerlendirme ilerde onun sonunu hazırlayacaktır.

* * *

Richard'ın önündeki ilk hedef kardeşi Clarence Dükü'dür. Richard ile iktidar arasındaki engellerden biri olan Clarence ortadan kaldırılmalıdır. Richard, kral olan diğer kardeşi IV. Edward'ın sadık kolu gibi görünecek, onu Clarence hakkında yanlış kanılarla dolduracaktır:

"Kardeşim Clarence ile kral,
Nefretle birbirine düşsün diye,
Sarhoş kehanetler, itiraflar, rüyalar düzüp,
Tehlikeli tasarılar hazırladım.
Benim yalancı ve kalleş olduğum kadar
Dürüst ve doğru çıkarsa Kral Edward,
Clarence hapsi boylar bugün."[233]

[232] W.Shakespeare, *III. Richard*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2004, s.22
[233] W.Shakespeare, *III. Richard*, Aktarma: Turan Oflazoğlu, *Shakespeare*, Cem Yayınevi, 1999, s.81

Richard, kardeşi Clarence için böyle haince plan yapsa da Clarence Dükü'nün yüzüne gülecek, ona dost, sırdaş, candan kardeş gibi yaklaşacaktır. IV. Edward, kardeşi Clarence Dükü'nü zindana göndermeye karar verir. Richard, Clarence Dükü'ne acıyor gibi yaparak, onu zindana yollayanın Kral'ın karısı Elizabeth (Lady Grey) olduğunu söyler ve ekler: "Erkeklere kadınlar hükmederse işte böyle olur". Ayrıca tutuklanmış olan kardeşi Clarence Dükü'ne ikiyüzlü bir tavsiyede bulunur: "Kralın gözünden düşmek istemiyorsak, bu kadının adamları olmalı ve hizmetinde çalışmalıyız," der. Richard, kardeşi Clarence Dükü'nü zindana yolcu ettikten sonra arkasından şöyle konuşur:

"Git, bir daha dönmeyeceğin yoldan yürü, saf, dürüst Clarence! Seni o kadar seviyorum ki ruhunu kısa bir zamanda cennete yollayacağım, eğer cennet bizden hediye kabul ederse."[234]

Richard'ın planı şudur: Clarence'i gönderildiği zindanda öldürtecektir. Ölüm döşeğinde yatan Kral IV. Edward'ın olağan ölümünü bekleyecektir. IV. Edward öldükten sonra Kral'ın vârisleri olan ufak çocuklarını ortadan kaldıracaktır. Kendisinin öldürdüğü VI. Henry'nin çocuğunun karısıyla (Anne Neville ile) "gizli bir amaç" taşıyarak evlenecektir. Shakespeare, Richard'ın, Anne Neville ile evlenmek istemesindeki "gizli amacı" açıklamaz. Richard'ı, Anne Neville hakkında şöyle konuşturur:

"Bir kadının kayıplarını telafi için en iyi çare onun kocası veya babası olmaktır. Benim de olacağım bu. Fakat bu işi, aşktan ziyade, onunla evlenmek suretiyle erişebileceğim çok gizli bir gaye uğruna yapacağım."[235]

Aslında bu gizli amaç, Anne Neville'in ekonomik gücüdür, onun zenginliğidir. Richard yukarıda anlatılan planı düşünürken, düşüncesinin eylemden hızlı gittiğini fark ederek hayatın gerçeklerine dönüp kendine der ki:

"Bu gidişle atımdan önce varacağım pazara.
Oysa Clarence nefes almayı sürdürüyor hâlâ.
Edward hâlâ yaşıyor ve ülkeyi yönetiyor.
Onlar bir gitsin de, o zaman görürüz aslında
Bakalım ne kazanmışız bu işin sonunda."[236]

* * *

Şimdi Shakespeare tarihsel kronolojik sırayı bozarak bizi geriye VI. Henry'nin cenaze törenine götürür. Bu sahne Clarence Dükü'nün tutuklanmasından sonraya konmuştur. VI. Henry'nin cenaze töreninde Richard (Gloucester), VI. Henry'nin oğlunun dul eşi Lady Anne Neville ile karşılaşır. Richard açıktan açığa Lady Anne'a kur yapar. Richard, Lady Anne'ın kocasını (nişanlısı demek daha doğru olur) öldürmüş olmasından utanmaz. Ona âşık olduğunu, bu nedenle kocasını öldürdüğünü söyler. Richard ile Lady Anne Neville arasındaki diyalog ilginçtir, bazı bölümleri aktarılmayı hak eder. Önce Lady Anne, Gloucester'i (Richard'ı) suçlayarak konuşur. Richard hiçbir çekince duymadan niyetini açıklar:

"*Anne* - Ve sen cehennemden başka hiçbir yere yakışmazsın.

Gloucester - Evet bir yere daha. Müsaade ederseniz söyleyeyim.

---

[234] W.Shakespeare, *Kral III. Richard Faciası*, Çeviri: Berna Moran, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s.11
[235] A.g.e., s.12
[236] W.Shakespeare, *III. Richard*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2004, s.28

Anne - Bir zindana.

Gloucester - Yatak odanıza.

Anne - Yattığın odaya huzursuzluk çöksün!

Gloucester - Sizinle yatıncaya kadar öyle olacak efendim."[237]

Lady Anne Neville, kocasının ve kayınpederinin (VI. Henry'nin) ölümüne Richard'ın sebep olduğunu söylediğinde, Richard'ın yanıtı şu olur:

"Hayır, tek sorumlu sizin güzelliğinizdi,
Her gece uykularımı kaçıran güzelliğiniz.
Üstelik, o sıcacık koynunuza
Bir saatliğine girebilme uğruna
Gerekirse tüm dünya âlemi öldürürdüm.
(…)
Güneş nasıl içini açıyorsa başka insanların,
Benim içimi açan da o güzellik;
Gündüzüm, hayatım benim o."[238]

Lady Anne, Richard'a, "Gündüzünü siyah gece, hayatını ölüm karartsın!" diyerek, ondan intikam almak istediğini söyler. Diyalog şöyle devam eder:

"*Gloucester* - Seni sevenden intikam almak! Bu pek acayip bir dava.

Anne - Kocamı öldürenden intikam almak! Bu haklı ve makul bir dava.

Gloucester - Seni kocandan mahrum bırakan, bunu, seni daha iyi bir kocaya kavuşturmak için yaptı."[239]

Lady Anne, Richard'ın yüzüne tükürür ve kendi gözleriyle (gözlerindeki zehirle uzaktan öldüren bir yılan gibi) Richard'ı öldürmek istediğini dile getirir. Richard, Lady Anne'ın kızgınca sözlerini dikkate almayarak kendini acındırırcasına ona der ki:

"Zaten yaşayan ölüye çevirdiler beni;
Bari çarpsalar da kurtulsam. Hem bak,
Gözlerin gözlerimden tuzlu yaşlar çekmiş;
Güzellikleri bozulmuş çocuksu yaşlarla.
Oysa merhamet yaşı dökmemiştir benim gözlerim…
Yo, hayır, dökmemiştir. Hatta o kara suratlı Clifford,
Kardeşim Rutland'ı yaraladığında,
Babamla ağabeyim Edward,
Can çekişen Rutland'ın iniltileri karşısında
Dayanamayıp ağlarken bile gözyaşı dökemedim ben.
Senin cengâver baban bize gelip

[237] W.Shakespeare, *Kral III. Richard Faciası*, Çeviri: Berna Moran, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s.18
[238] W.Shakespeare, *III. Richard*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2004, s.35,36
[239] W.Shakespeare, *Kral III. Richard Faciası*, Çeviri: Berna Moran, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s.19

Babamın ölüm haberini getirdiğinde de dökmedim.
Üstelik baban olayı anlatırken, çocuklar gibi,
Hıçkıra hıçkıra ağlıyor, dinleyenlerin de yanaklarından
Yağmurla ıslanan ağaçlar gibi yaş iniyordu.
Ama benim yaman gözlerim, o keder anında,
Bir damlacık yaşı hor görüyordu.
İşte onca acının gözümden akıtamadığı yaşı
Şimdi güzelliğin akıttı, kör etti gözlerimi ağlamaktan."[240]

Sonra Richard kendi kılıcını Lady Anne'a uzatıp göğsünü açar, Anne'ın eliyle ölüme hazır olduğunu gösterir.

"Al şu sivri kılıcı çekinmeden del göğsümü; del ki,
Sana tapan ruhum çıkıp gitsin bedenimden.
İşte açıyorum bağrımı, indir ölümcül darbeni;
Dizlerimin üstünde yalvarıyorum, öldür beni!"[241]

Anne kılıcı alıp yere bırakır, "Ölmeni istiyorum, fakat celladın olmayacağım," der. Bu kez de Richard, Anne isterse kendini öldürebileceğini söyler ve devam eder:

"Aşkın uğrunda âşığını öldürmüş olan bu el, bir sözünle aşkın uğrunda çok daha samimi bir âşığını öldürecek."[242]

Bu sözlerle Richard öldürmüş olduğu Anne'ın kocasından daha fazla Anne'a âşık olduğunu belirtmek istemektedir. Lady Anne Neville artık yumuşamaya başlamıştır. Bundan böyle diyalog Richard'ın istediği yönde gelişecektir.

"*Anne* - Kalbini okuyabilseydim.

Gloucester - Dilim onun tercümanı.

Anne - Korkarım ikisi de sahte.

Gloucester - O halde şimdiye kadar hiçbir erkek samimi olmamıştır.

Anne - Peki, peki kılıcını al.

Gloucester - Demek beni affediyorsun.

Anne - Bunu sonra öğreneceksin.

Gloucester - Ama ümitle mi yaşayayım?

Anne - Zannederim bütün insanlar öyle yaşar.

Gloucester - Bu yüzüğü takmak lütfunda bulunun.

---

[240] W.Shakespeare, *III. Richard*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2004, s.38
[241] A.g.e., s.39
[242] W.Shakespeare, *Kral III. Richard Faciası*, Çeviri: Berna Moran, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s.22

Anne - Almak, vermek demek değildir.

Gloucester - Yüzüğüm parmağını nasıl sarıyor bak, işte göğsün de zavallı kalbimi içine öyle kapamıştır. İkisini de kullan, çünkü her ikisi de senindir."[243]

Lady Anne Neville, Richard'ın yanından ayrıldıktan sonra Richard kendi gerçek düşüncelerini kendine açıklar:

"Kur dediğin böyle yapılır işte! Kadın böyle ayartılır!
Artık benim olmaya olacak da,
Fazla tutmanın da âlemi yok yanımda.
Şu işe bak! Hem kocasını öldürmüşüm,
Hem babasını; kalbi en derin nefretle dolu.
Ama o ne yapıyor? Dilinde onca bela, gözünde onca yaşla,
Üstelik nefretimin tanığı kan içinde şurada yatarken,
Malum iblis suratım ve düzenbaz tavrım bir yana,
Davama arka çıkacak tek bir yandaşım yokken,
İnancını, vicdanını, her şeyi hiçe sayıp
Tüm engellere karşı, bana teslim oluyor!"[244]

Richard, Lady Anne'ın aşkına değil, mal-mülküne gözünü dikmiştir. Onu geçici bir süre kullanacak, sonra kenara atacaktır. Kadınlar tarafından fiziksel yönden beğenilmeyen Richard'ın bir kadını aşka ikna etmesi kendisini memnun eder. Daha önceleri kendi bedenine haksızlık yaptığını düşünür Richard:

"Ama ben hep kendime haksızlık ediyorum;
Etmiyorsam metelik etmesin dükalığım!
Ben kendime yakıştırmasam da, kesin,
Bu kadın beni harika yakışıklı buluyor!
İyisi mi ben hemen kendime bir ayna alayım,
Sonra da birkaç terzi tutup,
Şöyle günün modasına uygun, şık,
Bana yakışacak bir şeyler diktireyim.
Artık kendi gözüme girdiğime göre,
Kendime biraz masraf etsem fena olmaz.
(…)
Sen parlaya dur ki, ey muhteşem güneş, ben de
Aynamı alıp şöyle bir bakayım kendi gölgeme."[245]

* * *

Richard'ı, Kral Edward'a şikâyet etmişler, Kral da onu yanına çağırmıştır. Richard kendisini şikâyet edenin Kraliçe Elizabeth Grey olduğunu düşünmektedir. Richard görüşmeye giderken, Kraliçe ve VI. Henry'nin dul eşi Margaret'le karşılaşır. Kral IV. Edward'ın ölümünün yakın olduğunu tahmin eden Richard korkuyu bir kenara atarak Kral Edward'ın karısı Elizabeth'le ve ölmüş bulunan VI. Henry'nin dul eşi Margaret'le sert bir tartışmaya girer. Her üç kişi de birbirinden nefret etmektedir.

[243] A.g.e., s.22-23
[244] W.Shakespeare, *III. Richard*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2004, s.42
[245] A.g.e., s.43

Margaret, kocası VI. Henry zorla tahtan indirilmeseydi ve öldürülmeseydi şimdi Elizabeth'in yerinde kraliçeliği sürdüreceğini düşünmektedir. Bundan dolayı hem Kraliçe Elizabeth'e, hem kocasının ve oğlunun ölümüne neden olan Richard'a kin duymaktadır. Richard her ikisini de sevmemektedir, Richard'ın iktidar amacının önünde onlar birer engeldir. Elizabeth ise Richard'a güvenmemekte, ondan kuşkulanmaktadır. Ayrıca Elizabeth, Margaret'in kendisi hakkında ne düşündüğünü bildiği için ona rakibi olarak davranmaktadır.

Richard, Kraliçe'yi suçlayarak konuşmaya başlar; onu, Clarence Dükü'nü zindana gönderen kadın olarak gördüğünü söyler. Kraliçe suçlamayı kabul etmez. Oysaki Clarence Dükü'nü zindana göndermek için Kral'ı kışkırtan Richard'ın kendisi olmuştur. Margaret, Kraliçe Elizabeth'e sözle saldırarak düşüncelerini açıklar; ancak bu düşüncelerini bildirmekten çok bir bedduadır:

"Beddua, bulutları delip gökyüzüne ulaşabilir mi?
Açılın o zaman, uyuşuk bulutlar,
Açılın da yol verin şevkli beddualarıma!
(…)
O gün kraliçe olan bana karşı, bugün kraliçe olan sen de,
Tıpkı karşında duran zavallı ben gibi,
Güzel günlerin geçtikten sonra yaşamaya devam et.
Dilerim uzun olur ömrün, evlatlarının öldüğünü görür,
Arkalarından ağlarsın. Sen de benim gibi,
Bir gün, senin haklarını gasp etmiş birini görürsün.
Dilerim mutlu günlerin senden çok önce ölür;
Günler geceler boyu eza cefa çekersin ölmeden önce…"[246]

Richard tartışmanın sonunda, Margaret'e haksızlık yapıldığını, kendisinin Margaret'e yapmış olduğu kötülüklerden pişmanlık duyduğunu belirtir. Tabii ki bu da aldatıcı oyunun birer parçasıdır; ortalığı karıştırıp geriye çekilmek Richard'ın taktiğidir. O, haksızlığı yapar, patırdıyı ilkönce kendisi koparır, gizlice yaptığı kötülükleri başkasının üzerine yükler. Richard kendi kendine der ki:

"Kötülüğü yapan da benim, ilk şikâyet eden de.
Gizlice çevirdiğin dolapları başkalarının üstüne yıkıp,
Sonra onlardan hesap soracaksın.
Clarence'ın hayatını karartan benim,
Ama arkasından bir sürü budalanın önünde
Gözyaşı döken de yine ben."[247]

* * *

Clarence, Londra Kalesi'nde zindandadır. Kral IV. Edward'ın kendisine yaptığı haksızlığa içerlemektedir. Clarence, kardeşi Edward'ın kral olması için ona yardım etmiştir; fakat bunun karşılığı olarak hapishaneye tıkılmıştır.

Bu arada Richard, kardeşi Clarence Dükü'nü öldürmeleri için iki kiralık katil tutmuştur, onları Clarence Dükü'nün yattığı Kale'ye göndermiştir. Birinci Katil, Clarence Dükü'nü öldürmekte

[246] A.g.e., s.53
[247] A.g.e., s.59-60

kararlıdır. İkinci Katil ise "cehennemlik olmaktan korktuğu için" kararsızdır. Ama Birinci Katil alacakları parasal ödülü hatırlatarak İkinci Katil'i ikna eder. Biraz önce Clarence Dükü'nü öldürme konusunda kararsız olan İkinci Katil'in vicdanı, Richard'ın vereceği para kesesinin içine girmiştir; artık kararsız değildir, vicdanını suçlayarak konuşabilir:

"En iyisi bu vicdan denen şeyden uzak durmak; tehlikeli bir şey çünkü; insanı korkak yapıyor. Çalayım desen, seni suçluyor; söveyim desen, susturuyor; komşunun karısıyla yatayım desen, niyetini açığa vuruyor.

İnsanın bağrında her fırsatta başkaldıran mahcup, yüzü kızaran bir garip. Durmadan engel çıkarıp duruyor insana. Onun yüzünden bir defasında bir kese altını iade etmiştim. O sende oldukça, yoksulluktan kurtuluş yok. Tehlikeli olduğu için her köyden, her kentten kovulur. İyi yaşamak isteyen, ona boş verip kendine güvenmeye bakmalı."[248]

İkinci Katil gerçekte Tanrı korkusunun yarattığı "dinsel vicdanın" etkisi altındadır; bu vicdandan kurtulmayı öğütlemesine karşın, kendi vicdanından kurtulamamaktadır. Clarence, Hazreti İsa adına katillerden af dilenir. Tanrı'nın "cinayeti yasaklamasına" sığınarak, onlarda vicdan korkusu yaratmaya çalışır. Eğer cezası varsa bu cezayı katillerin değil, Tanrı'nın vermesinin doğru olacağını söyler.

Bu sözlerden İkinci Katil etkilenir, Tanrı korkusu yeniden vicdanına yapışır; ancak artık geçtir. Birinci Katil, Clarence Dükü'nü öldürür. İkinci Katil cinayeti kendi işlemese bile cinayete karışmıştır; bundan böyle duyduğu suçluk duygusuyla yaşayacaktır, vicdanı onu hep rahatsız edecektir.

* * *

Kral IV. Edward ölmeden önce birbirine düşman olan güçleri barıştırır. Richard dahil hepsi Kral'a bağlılık yemini ederler. Kraliçe devletin güvenliği ve oğullarının geleceği açısından yapılan barıştan memnundur. Kraliçe (Elizabeth Grey) barışın pekişmesi için Clarence Dükü'nün serbest bırakılmasını Kral'dan rica eder. İşte o zaman Richard onun öldüğünü bildirir. (Kral ilkönce Clarence Dükü'nün ölüm emrini göndermiş; fakat daha sonra emri geri aldırmıştır. Bu arada Richard'ın tuttuğu kiralık katiller Clarence Dükü'nü öldürmüştür.) Kral IV. Edward, Clarence Dükü'nün ölümünden dolayı büyük acı duyar, şöyle konuşur:

"Kardeşim adam öldürmedi. Onun kabahati düşüncede kaldı, fakat cezası acı bir ölüm oldu. Clarence için bana kim yalvardı?
(…)
Kardeşlikten kim bahsetti? Sevgiden kim bahsetti?
(…)
Yattığımız harb meydanında ikimiz de donmak üzere iken beni kendi esvapları ile nasıl örttüğünü ve kendisini ince ve çıplak, soğuk gecenin ayazına nasıl terk ettiğini kim anlattı? Bütün bunları hayvanca öfkem kafamdan insafsızca sildi, ve içinizde bunları bana hatırlatacak kadar fazilet sahibi bir adam çıkmadı.
(…)

[248] W.Shakespeare, *III. Richard*, Aktarma: Bülent Bozkurt, *Güneş Çarkında Gölgeler*, Dost Kitabevi, 2003, s.121-122

Kardeşim için hiç kimse ağzını açmadı, ne de ben bedbaht, o zavallı için kendime bir şey söyledim. O hayatta iken en mağrurunuz bile ona minnettar kalmıştır, öyle iken hayatının bağışlanması için hiçbiriniz yalvarmadı."[249]

Clarence Dükü'nün ölümüne en fazla üzülen onun iki çocuğu olur. Richard bu iki çocuğa, babalarını Kral Edward'ın öldürttüğünü söyler. Kral Edward nihayet hastalığından dolayı ölür. Kraliçe Elizabeth Grey kendi kocasının ölümüne; Edward'ın annesi hem Clarence'in, hem Edward'ın ölümüne; Clarence'in çocukları sadece babalarının ölümüne ağlar. Ağlayanların hepsi birbirinin akrabasıdır; ama acıları ortak değildir. Yalnızca Edward'ın annesi ortak büyük acıyı yaşamaktadır. O, Kraliçe'ye ve Clarence'in çocuklarının ağıtlarına bakarak der ki:

"Bütün keder benim, onların bu bütünden sadece hisseleri var. O Edward için ağlıyor, ben de ağlıyorum. Ben Clarence için ağlıyorum, o ağlamıyor. Bu yavrular Clarence için ağlıyor, ben de ağlıyorum. Ben Edward için ağlıyorum, onlar ağlamıyor. Heyhat! Siz üçünüz, ıstırabı sizinkinin üç misli olan benim üzerime gözyaşlarınızı dökünüz."[250]

Ölen hiçbir akrabasına ağlayamayan tek insan Richard'dır, hatta tek sevinçli olan odur. Richard için iktidar yolu açılmıştır. IV. Edward'ın huzurunda yalan biçimde yaptığı barış yeminini çoktan unutmuştur. Richard, Buckingham Dükü'nü yardakçı olarak yanına almış, onun desteğini kazanmıştır. Krallık tacı IV. Edward'ın büyük oğlunun hakkıdır; ama Richard'ın bu hakkı ona bırakmaya niyeti yoktur. Richard, çocuk yaştaki yeğenini ve onun kardeşini Londra Kalesi'nde "misafir" eder. Gerçekte onlar Richard'ın tutsaklarıdır.

* * *

Richard, insanların (halkın) onayını alarak kral olmak istemektedir. Amacına uygun bir plan yapar. Planın hayata geçmesi için, kendisinin ve Buckingham Dükü'nün tiyatrodaki oyuncular gibi rol yapması gerekmektedir. Richard, Buckingham'ın rol yapma yeteneğini ölçmek için ona der ki:

"Söyle, kardeşim, titreyip rengini değiştirebilir;
Nefesini bir sözün ortasında boğup,
Sonra tekrar başlayabilir ve bir daha durabilir misin;
Delirmiş ve paniğe kapılmış gibi?"[251]

Buckingham'ın yanıtı olumludur:

"Elbette büyük dram yaşayan adamı oynarım,
Konuşurken arkama bakar, dört bir yanımı gözlerim,
Büyük bir kuşku duyuyormuş gibi, bir sazın uğultusunda
Titreyip yerimden sıçrayabilirim. Korkunç bakışlar
Tıpkı sahte gülüşler gibi hizmetimdedir;
İkisi de hazır ve nazır,
Sözlerime eşlik edecekleri zamanı beklerler."[252]

---

[249] W.Shakespeare, *Kral III. Richard Faciası*, Çeviri: Berna Moran, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s.59
[250] A.g.e., s.64
[251] W.Shakespeare, *III. Richard*, Aktarma: J.O.Whitney, T.Packer, *Shakespeare'in Yönetim ve Liderlik Sırları*, Alfa Yayınları, 2001, s.161
[252] A.g.e., s.161

Richard, planını gerçekleştirmeden önce ortamı hazırlar. Ölmüş Kral IV. Edward'ın evliliğinin yasalara uygun olmadığını, Edward'ın ve çocuklarının piç olduğunu iddia eder. Buckingham'ı bu dedikoduları yayması için görevlendirir; IV. Edward hakkında şu yalanları söylemesini ister:

"'Edward'ın çocukları gayri meşru,' diye iddia et.
Adamın biri sırf, 'Benim oğlum tacı devralacak,'
Dediği için, Edward'ın onu nasıl öldürttüğünü anlat.
Oysa, adamcağızın meyhanesinin adı 'Taç'mış!
Ayrıca, nasıl iğrenç bir kadın avcısı olduğundan söz et.
Gözü dönmüş, kudurmuş, vahşi bir hayvan gibi,
Doymak bilmez şehvetiyle, hizmetçilerinizin,
Kızlarınızın, karılarınızın namusuna göz dikmişti, de.
Hatta, gerekirse beni de işin içine kat:
Annem o ırz düşmanından gebe kaldığında,
O sıra Fransa'da çarpışan asil pederim York,
Basit bir süre hesabı yaparak anladı ki,
Çocuk kendinden değilmiş. Zaten bu,
Çocuğun simasından da hemen belli oluyordu,
Babam asil Dük'le hiçbir benzerliği yoktu.
Ancak bu konu üzerinde fazla durma,
Şöyle uzaktan değin; çünkü biliyorsun, annem hayatta."[253]

Buckingham görevini yapar; ancak halktan fazla destek bulamaz. Şimdi sıra Richard ile Buckingham'ın rol yapacakları oyunun sergilenmesine gelmiştir. Buckingham, Londra Belediye Reisi'ni ve bir kısım yurttaşları yanına alıp Richard'ın yanına gelecektir. O sırada Richard dua etmekte olacaktır. Kendisine kral olmayı önereceklerin karşısına elinde dua kitabıyla çıkacaktır. Krallık tacını istemiyor gibi yapıp, fakat en sonunda tacı kabul edecektir. Buckingham, Richard'a şöyle der:

"Mutlaka elinize bir dua kitabı alın
Ve iki din adamının arasında durun, sevgili lordum:
Çünkü buna dayanarak ben kutsal bir hava yaratacağım.
Ayrıca isteğimizi hemen kabul de etmeyin:
Mahçup genç kızı oynayın, hayır deyin ama yine de alın."[254]

Richard, kendisine krallık önermeye gelen insanlara kral olmaya layık olmadığını söyler önce.

"Sizlere kesin cevabım şu:
Teşekkürlerim sizin sevginizin hakkı;
Ama, yüce teklifinize evet demek
Naçiz bendenizin hakkı değil.
Öncelikle, tüm engeller ortadan kalkmış olsa,
Taca giden yol dümdüz olsa,
Soydan gelen hakkım bana hazır sunulmuş olsa bile,
Ruhum o kadar yoksul ve güçsüz,
Kusurlarım öylesine bol ve yaman ki,
Enginlere açılmaya çekinen cılız bir tekne gibi,

[253] W.Shakespeare, *III. Richard*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2004, s.125
[254] W.Shakespeare, *III. Richard*, Aktarma: J.O.Whitney, T.Packer, *Shakespeare'in Yönetim ve Liderlik Sırları*, Alfa Yayınları, 2001, s.162

Büyüklüğüme sığınıp, orada gizleneceğime,
Şatafatlı mevkimin dumanında kaybolacağıma,
O büyüklükten kaçıp gizlenmek daha işime geliyor."[255]

Buckingham ile diğerleri ısrarlarını sürdürürler, oyunun seyircileri olan heyet, Richard'ın alçak gönüllülüğünden bıkıp kapıya doğru yönelirler, tam o sırada Richard arkalarından seslenir:

"Madem ki kaderi sırtıma vuracak;
Onun ağırlığını taşımamı isteyeceksiniz,
Ben istesem de, istemesem de;
Benim bu yüke dayanacak sabrım olması gerekir."[256]

Richard ve Buckingham'ın hazırladığı tiyatro oyunu başarıya ulaşmıştır. Böylece Richard, III. Richard olarak iktidarı ele geçirmiş olur.

* * *

III. Richard, Lady Anne'a haber göndererek onu Kraliçe ilan ettiğini bildirir. Lady Anne haberi duyduğunda der ki:

"Ama benim de hiç gidesim yok.
Tanrım! Keşke, alnımı saracak olan
O altın kasnak kor gibi kızgın çelikten olsa da,
Beynime kadar işleyip yaksa beni.
Kutsal yağ yerine zehirle yağlansam da, daha kimse
'Tanrı Kraliçeyi korusun!' diyemeden ölsem."[257]

Bu sözlerdeki samimiyet tartışmalıdır. Lady Anne, Richard'ın bir süre sonra onu başından atacağını bilmektedir; ama yine de Kraliçe olmayı kabul eder. Richard'ın yapacağı işler bitmemiştir. IV. Edward'ın çocuklarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Richard, Buckingham'ın onları öldürmesini istemektedir. Ona imalı biçimde şöyle der:

"Ah, Buckingham, şimdi ben mihenk taşı yerine geçeceğim ve senin hakikaten geçer akçe olup olmadığını deneyeceğim. Genç Edward yaşıyor. Ne demek istediğimi anla."[258]

Buckingham ikircim gösterir, düşünmek için zaman ister. Richard durumu anlamıştır, bundan böyle Buckingham'a güvenmeyecektir.

"Derin düşünen kurnaz Buckingham bundan sonra sırdaşım olmayacak. Benimle bu kadar zaman yorulmadan koştu da şimdi nefes almak için duracakmış ha! Peki öyle olsun!"[259]

Richard'ın yasal kral olarak kalabilmesi için IV. Edward'ın çocuklarının öldürülmesi yeterli değildir; IV. Edward'ın vârislerinden biri olan IV. Edward'ın kızıyla da evlenmesi gerekmektedir. Bu arada Richard'ın karısı Anne ölmüştür.

---

[255] W.Shakespeare, *III. Richard*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2004, s.134
[256] W.Shakespeare, *III. Richard*, Aktarma: J.O.Whitney, T.Packer, *Shakespeare'in Yönetim ve Liderlik Sırları*, Alfa Yayınları, 2001, s.162
[257] W.Shakespeare, *III. Richard*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2004, s.142
[258] W.Shakespeare, *Kral III. Richard Faciası*, Çeviri: Berna Moran, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s.117
[259] A.g.e., s.119

IV. Edward'ın Londra Kalesi'nde hapiste olan çocuklarını, tuttuğu bir kiralık katil vasıtasıyla öldürtür Richard. IV. Edward'ın kızıyla Richard'ın evlenebilmesi için, IV. Edward'ın karısı eski Kraliçe Elizabeth Grey'in ikna edilmesi gerekmektedir. Richard'da utanma duygusu yoktur, çocuklarını öldürdüğü kadına dil dökmeye başlar:

"Madam, şimdiye kadar size ve ailenize yapmış olduğum fenalığı unutturacak kadar iyilik etmek istiyorum…
(…)
Sahip olduklarımın hepsini; çocuklarınızdan birine hepsini bahşedeceğim, hatta kendimi de.
(…)
Demek istiyorum ki kızını bütün kalbimle seviyor ve onu İngiltere Kraliçesi yapmak istiyorum.
(…)
Haydi git anneciğim, kızına git ve genç yaşının çekingenliğine tecrübelerinle cesaret ver; kulaklarını bir âşığın sözlerine hazırla, müşfik kalbine muhteşem saltanatın yükselen alevini sok."[260]

IV. Edward'ın dul eşi Elizabeth, Richard'a olan bütün kızgınlığını ortaya döker; ama bu konuşmanın sonunda Richard adına kızını ikna etmeyi kabul eder. Richard, Elizabeth yanından ayrıldıktan sonra kendi kendine konuşur: "Yufka yürekli aptal dönek kadın!"

Bu arada Lancaster soyundan gelen Richmond krallık tacını Richard'dan almak için bir orduyla Londra'ya doğru yürümektedir. Buckingham da Richard'ın iktidarı kimseyle paylaşmak istemediğini fark ederek, ondan ayrılıp kaçmıştır. Richard'ın elini çabuk tutması, düşmanlarını ezmesi zorunludur. Richard korku içinde düşünmenin gecikmeye yol açtığını ve yenilgiyi hazırladığını bilir:

"Şunu öğrendim ki korku içinde düşünmenin sonu ahmakça gecikmedir. Gecikme ise sümüklüböcek adımlarıyle ilerleyen âciz dilenciliğe yol açar."[261]

Richard ordunun hemen toplanması için emir verir. Buckingham'ı yakalatır, ona ölüm cezası keser. Buckingham ölmeden önce IV. Edward ailesine yaptıklarından dolayı pişmanlığını dile getirir, Tanrı'dan af diler.

"Her şeyi gören Cenabı Hak ile eğlendim, o da benim yalancıktan ettiğim duayı kabul ile başıma çaldı; laf olsun diye istediğim şeyi ciddiye alarak verdi. İşte Cenabı Hak kötü insanların kılıcını böyle çevirir ve kendi göğüslerine saplar.
(…)
Eden cezasını bulur, kötülük yapan kötülük görür."[262]

* * *

Richmond (Henry Tudor) ordusuyla birlikte Boswort Alanı'na gelmiştir. Richard da ordusunu aynı yere getirir. Savaş öncesi gecesi Richard bir rüya görür; rüyada, Richard'ın öldürdüğü veya öldürttüğü kişiler ona lanet okurlar, onun ölmesini isterler. Richard sıçrayarak uyandığında kendi kendine şöyle konuşur:

[260] A.g.e., s.135,136,136-137,139
[261] A.g.e., s.125
[262] A.g.e., s.152

"Gördüğüm yalnızca bir düş.
Ah, korkak vicdan, nasıl da acı veriyorsun bana!
Işıklar loş, şimdi gece yarısı.
Soğuk terler akıyor titreyen bedenimden.
Korktuğum kim? Kendim miyim? Burada başka biri yok.
Richard, Richard'ı sever, ben benim.
Bir katil mi var burada? Yoo. Evet, ben varım.
Öyleyse kaç. Ne! Kendimden mi? Allah aşkına, neden?
İntikam almayayım diye. Ne yani, kendimden mi?
Ne yazık ki ben kendimi seviyorum. Öyleyse?
Kendi kendime bunu yapmam için bir neden var mı?
Ah, hayır! Ne yazık ki ben kendimden nefret ediyorum,
Yaptığım iğrenç şeylerden ötürü kendimden nefret ediyorum.
Ben bir hainim. Yine de öyle değilim diye yalan söylüyorum.
Konuşan sensin ahmak! Dalkavukluğu kes, budala!
Vicdanımın binlerce dili var benim
Ve her dilin anlattığı birçok öykü,
Ve her öykü bir hain olduğum için kınıyor beni.
Yalan yemin, yalan yemin, en üst düzeyde,
Cinayet, acımasız cinayet, en korkunç düzeyde
Her bir düzeyde işlenen onca günah,
Yargı salonuna dolan kalabalık hep bir ağızdan bağırıyor
'Suçlu! Suçlu!'"[263]

Richard korkmaktadır, kendini yargılamaktadır; ancak bu içten gelen bir pişmanlık değildir. O sadece kendisine acımaktadır. Hayatı boyunca iktidardan başka hiçbir şeye önem vermemiş olan Richard sevgisizlik içinde boğulmaktadır. Ne onu yürekten seven bir sevgilisi, ne dostu vardır, yapayalnızdır. Bu duygular altında kendine der ki:

"Ümitsizliğe kapılacağım. Beni kimse sevmiyor, ve ölürsem kimse acımayacak. Ne diye acısınlar, ben bile kendimde kendim için bir merhamet bulamıyorum."[264]

Richard sadece kendisiyle konuşurken, kendini kendine anlatırken samimidir. İç dünyasındaki kırılganlığı dışarıya yansıtmaz Richard. Diğer insanların karşısında hep güçlüdür o. Rüyasında onu rahatsız eden vicdan, uyanıkken rahatsız etmez. Richmond'la savaşa girerken, vicdana da meydan okur ve der ki:

"Vicdan, korkakların kullandığı bir kelimedir ve kuvvetlileri korkutmak için uydurulmuştur. Kuvvetli kollarımız vicdan, kılıçlarımız kanun olsun!"[265]

Savaş başladıktan sonra korkusuzca dövüşür. Bir ara atı vurulur. "Bir at! Bir at! Krallığım feda bir ata!" diyerek, savaş alanında Richmond'u arar. Nihayet onu bulur; ama ölümü bulmuştur. Richmond onu öldürür. Böylece Richard o çok sevdiği iktidarlık tacını kendisini öldüren adama vermiş olur. Richmond, VII. Henry olarak adlandırılan kraldır artık. VII. Henry bir zamanlar Richard'ın evlenmek istediği IV. Edward'ın kızıyla evlenecek; York ile Lancaster soylarını birleştirecek; iki büyük hanedanlık arasında yıllarca sürmüş bulunan "Güller Savaşı"na son

[263] W.Shakespeare, *III. Richard*, Aktarma: N.H.Holland, *Psikanaliz ve Shakespeare*, Gendaş, 1999, s.428-429
[264] W.Shakespeare, *Kral III. Richard Faciası*, Çeviri: Berna Moran, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s.163
[265] A.g.e., s.168

verecektir; VII. Henry'yle birlikte Tudor hanedanlığı başlamış olacaktır. Oyunun son konuşmasını VII. Henry (Richmond) yapar ve der ki:

"Beyaz gülle kırmızı gülü birleştireceğiz.
Yıllardır bu iki sülale arasındaki husumeti
Çatık kaşla izleyen Tanrım! Artık yüzün gülebilir.
Düşman dahil, bu sözlerime amin demeyecek var mı?
Ne zamandır İngiltere bir çılgınlığa kapılmış,
Kendine zarar vermekteydi;
Kardeş, kör gibi kardeş kanı akıtıyordu;
Baba, deli gibi kendi oğlunu katlediyordu;
Oğul, mecbur gibi, babasını doğruyordu.
(…)
Bu kanlı günleri geri getirmek, zavallı İngiltere'yi
Yeniden kan ağlatmak isteyen hainler olursa,
Körelt onların kılıcını, yüce Tanrım!
Bu güzel vatanın huzurunu bozmak isteyen hainler olursa,
Bu toprağın nimetlerini tadacak günü görmesinler.
İç savaşın yaraları sarıldı artık, huzur geldi yine;
Dilerim ömrü uzun olur bu defa, Tanrı'nın izniyle."[266]

İngiltere'yi yücelten bu sözlerden anlarız ki Shakespeare, Tudor hanedanlığını İngiltere'ye barış getiren güç olarak onaylamaktadır. Ne çare ki Tudor hanedanlığı ülke içindeki barışı koruyamayacaktır. 1536 yılında VIII. Henry döneminde soyluluğun yönettiği; ama halkın desteklediği hareket ortaya çıkacak, 1549 yılında Robert Ket'in önderlik ettiği köylü ayaklanması başlayacaktır. Tudor hanedanlığı döneminde dinsel savaşlar (Katolik-Protestan çekişmesi) devam edip gidecektir. En son olarak sahneye burjuvazi girecek, Tudor döneminin sonundan itibaren kendi iktidarı için dövüşecektir.

[266] W.Shakespeare, *III. Richard*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2004, s.205-206

TARİHSEL KİŞİLİK OLARAK VIII. HENRY

Lancaster sülalesinden gelen VII. Henry, York hanedanlığından gelen Elizabeth'le (IV. Edward'ın kızıyla) evlenerek iki sülaleyi birleştirir. 1485-1509 yılları arasında krallığını sürdüren VII. Henry 1509 yılında öldüğünde, ikinci oğlu VIII. Henry kral olur. (VII. Henry'nin birinci oğlu Arthur 1502'de ölmüştür.)

VIII. Henry 1509'da tahta çıkışının hemen ardından, ölen ağabeyi Arthur'un karısı olan Catherine of Aragon ile evlenir. Protestanlara (Luther öğretisine) karşı açtığı savaştan dolayı papalığın övgüsünü kazanır ve 1521 yılında "İmanın Savunucu" ünvanını alır. VIII. Henry bu dönemde Katolikliğin savunucusudur. Hatta ünlü "Utopia" kitabının (1516'da yayınlanmıştı) yazarı Katolik Thomas More'a sarayda görev verir, onu 1523'te Avam Kamarası Başkanı yapar.

VIII. Henry'nin evlendiği Catherina'dan Mary Tudor doğar. Daha sonra VIII. Henry karısından boşanmaya karar verir; Anne Boleyn ile evlenmek ister. Papa ne boşanmayı, ne de yeni evliliği onaylar. Papa ile arası açılan VIII. Henry 1531 yılından itibaren İngiltere Kilisesi'ni papalıktan koparıp kendine bağlar, kendisini kilisenin başkanı ilan eder. 1533 yılında da Anne Boleyn'le evlenir ve papalık tarafından aforoz edilir. VIII. Henry, kilisenin topraklarına el koyar, onları toprak sahiplerine dağıtır. Engels onun bu siyasi tutumunu şöyle değerlendirir:

"VIII. Henry, kilisenin topraklarını, bağışlar ve hediyeler yoluyla cömertçe dağıtmak suretiyle, bir tümen yeni burjuva toprak sahibi yarattı: kendisinden sonra, bütün 17. Yüzyıl boyunca, yarı yarıya veya tam anlamıyla sonradan görmelere dağıtmak üzere, sayısız büyük malikânenin müsadere edilmesi aynı sonuca vardı. Dolayısıyla, VIII. Henry'den itibaren İngiliz aristokrasisi, sanayi üretiminin gelişimini kösteklemek bir yana, tam tersine, ondan dolaylı olarak yararlanmaya çalıştı; ve aynı şekilde, iktisadi veya siyasi sebeplerle, sinai ve mali burjuvazinin liderleriyle işbirliğine hazır çok sayıda büyük toprak sahibi daima bulundu."[267]

Böylece papalıkla yaşadığı çelişkiden dolayı VIII. Henry Protestanlığa kapılarını açmış olur, Katoliklerin kinini kazanır. O da Katoliklere karşı savaş açar. (Aslında VIII. Henry, Katolik inancı reforme ederek korur.) Temmuz 1535'te Thomas More, Katolik inancı savunduğu ve VIII. Henry'nin koyduğu dinsel kuralları kabul etmediği için kafası kesilerek idam edilir. VIII. Henry'nin "kilise kanunlarına" uymayan Protestanlar da ateşte yakılır.

VIII. Henry'nin Anne Boleyn'le olan evliliğinden, ilerde kraliçe olacak Elizabeth doğar (I. Elizabeth, 1533). Daha sonra VIII. Henry, karısı Anne Boleyn'i zina ile suçlayarak ölüme mahkûm ettirir (1536). Ardından Jane Seymour ile evlenir, bu evlilikten ilerde kral olacak VI. Edward doğar. 1537'de Jane Seymour ölür. 1540 yılında VIII. Henry, Anna Cleves'le evlenir; ama kısa süre sonra ondan boşanarak Catherine Howard'la evlenir. 1542 yılında Catherine Howard'ı da zina yaptığı gerekçesiyle suçlayarak idam ettirir ve Catherine Parr ile evlenir. Böylece VIII. Henry altı kez evlendikten sonra 1547 yılında öldüğü zaman geriye krallığı sürdürebilecek üç kişi bırakmış olur: VI. Edward, Mary Tudor ve Elizabeth.

İlk önce VI. Edward kral olur, fakat henüz 10 yaşındadır. İngiltere krallığına vekillik eden bir konsey tarafından ülke yönetilmeye başlanır. Protestanlık desteklenir. 1549 yılında Robert

[267] Karl Marx, Friedrich Engels, *Felsefe İncelemeleri*, Sol Yayınları, 1968, s.110

Ket'in başlattığı ve köylülerce desteklenen krala karşı olan ayaklanma bastırılır. 1553 yılında VI. Edward ölür.

VI. Edward'ın yerine Mary Tudor (I. Mary) geçer. O, katı bir Katolik yanlısıdır, İngiltere'de Katolik rüzgâr esmeye başlar. Protestanları acımasızca cezalandırdığı için Mary Tudor tarihe "Kanlı Marie" olarak geçer. 1558 yılında Mary ölür. Yerine Elizabeth Kraliçe olur ve ülkeyi 1603 yılına kadar yönetir. İngiltere bu kez Katolik-Protestan karışımı olan Anglikanizm'e yaslanır. Kraliçe Elizabeth'ten sonra I. James kral olur.

TARİHSEL KİŞİLİK OLARAK I. ELİZABETH

1558-1603 yılları arasında İngiltere Kraliçesi olan I. Elizabeth, Protestanların umudu olarak iktidara gelir. Katolik muhalefet onu "piç" olarak adlandırır ve Kraliçe Elizabeth'in yerini tehdit eder.

Kraliçe olduktan kısa bir zaman sonra Kraliçe Elizabeth parlamentoda kendi yetkisini din üzerinde artıran bir "kilise kanunu" onaylatır; yeni çıkan "kilise kanununa" uymayan insanları idam sehpasına gönderir. Resmi bir "Dualar Kitabı" çıkararak, bu kitabı dinsel törenlerde kullanmayı zorunlu kılar.

Elizabeth düşünsel düzeyde Protestan olmasına rağmen, Katolikleri kazanmak için orta yol izler. Katolikle, Protestanlığın karışımı olan Anglikanizm onun zamanında gelişir. Böyle yapsa da, Elizabeth'in gerçek düşmanları Katoliklerdir. Katoliklerin muhalefeti sadece dinsel değil, siyasidir, Elizabeth'in iktidarına yöneliktir. Onlar İskoçya Kraliçesi Marie Stuart'ın iktidara geçmesini isterler. Kraliçe Elizabeth İskoçya'daki Protestanlara silah yardımı yapar; Katoliklerin sindirilmesini sağlar. Kendi yanına sığınmak zorunda kalmış olan İskoçya Kraliçesi Marie Stuart'ın kafasını 1587 yılında kestirir. Fransa'dan gelen Katolik Cizvitleri ağır işkencelerden geçirtir. Kraliçe Elizabeth öyle bir sistem kurar ki, hem din alanında, hem de sosyal yaşamda otoritesini tartışılmaz hale getirir. Yüksek Komisyon Divanı (1583) Kraliçe'nin dinsel üstünlüğüne karşı çıkanları jurisiz yargılar.

Kraliçe Elizabeth İngiliz ordusunun donanmasını güçlendirerek İspanya karşısında üstünlük sağlar. 1584'te Virgina'yı sömürgeleştirir. Elizabeth saltanatının son dönemi hariç, krallık ile parlamento (toprak sahibi sınıfı-tüccarları temsil eden) arasında gerçek çıkar birliği vardır. Elizabeth feodal unsurlarla, kapitalist unsurları dengelemeye çalışır. Bu denge I. James zamanında bozulacak, yeni yetişen burjuvazinin temsilcilerini toplayan parlamento ile James'in arası açılacaktır.

TARİHSEL KİŞİLİK OLARAK I. JAMES

Kraliçe Elizabeth'in idam ettirdiği İskoçya Kraliçesi Mary Stuart'ın oğludur. 1603-1625 yılları arasında krallığını sürdürür. Kraliçe Elizabeth ölmeden önce kendi yerine I. James'in geçmesini onaylar. O da Elizabeth'in dinsel yolunu izler, yeni devlet dini olan Anglikanizmi savunur. Katolikleri ezer.

I. James, İngiltere'nin Virginia'daki sömürgeciliğini sürdürür. İngilizlerin, Virginia'da yaşayan barbarlara uygarlık götürdüğünü savunan iki vaaz onun zamanında basılır. I. James'in en büyük destekçisi feodal senyörler olurlar. I. James zamanında parlamento önemini tamamen yitirir. O, kendini "yeryüzünün Tanrısı" olarak görür. Kral I. James parlamentoya danışma gereksinimi duymadan yeni vergiler çıkartarak halkın üzerindeki ezilme yükünü artırır. I. James imalâthaneleri, tacirleri haraca bağlar. Hatta bir asalet ünvanı olan "baronluğu" parayla satın alınmak üzere satışa bile çıkarır.

I. James, Elizabeth'ten farklı olarak denge politikası gözetmeyip feodal unsurlara yaslanarak kendini güçlendirirken, gelişen burjuvazinin önüne engel olarak çıkar. Bu çelişkinin göstergesi, I. James'in, burjuvazinin temsilcisi olan parlamentoyla arasında ortaya çıkan uzlaşmazlıktır. Sorun iktidar sorunudur, burjuvazinin sınıf olarak egemen olma isteğidir. Daha sonra I. James'in yerine geçen I. Charles (1625-1649) zamanında da burjuvazi ile krallık arasındaki iktidar kavgası devam edecektir.

VIII. HENRY

"Shakespeare ve onunla işbirliği yapan yazarın, oyuna adını veren VIII. Henry'yi tutarlı ve gerçeklere uygun olarak çizmelerinin yolu yoktu nasıl olsa. Çünkü bu oyunun başlıca amacı, Kraliçe Elizabeth'i yüceltmekti ve Elizabeth yüceltilirken, babası Henry, gerçeklere uymak kaygısıyla kötülenemezdi. İşte bu yüzdendir ki, Henry'nin saltanat sürdüğü dönemin tümü ele alınmaz ve Kralın olumsuz yanlarına hiç değinilmez bu oyunda."

Mîna Urgan

Shakespeare'in 1613 yılında *VIII. Henry* oyununu yazdığı ve John Fletcher'den yardım aldığı sanılıyor; ancak artık bu eserin Shakespeare'in olduğuna dair genel görüş birliği vardır. Ayrıca *VIII. Henry*'nin Haziran 1613'te Globe Tiyatrosu'nda sergilendiği kayıtlara geçmiştir.

Shakespeare, *VIII. Henry*'yi yazarken özellikle Holinshed'den yararlanmış. *VIII. Henry* sanatsal yönden güçlü oyun değildir; şiirsel, dramatik değeri pek yoktur. Ne var ki *VIII. Henry*, Shakespeare'in yakın tarihe nasıl baktığını gösteren önemli bir oyundur. VIII. Henry, Kraliçe Elizabeth'in babasıydı. Elizabeth 10 yıl önce ölmüştü; yerine I. James, Elizabeth'in onayıyla kral olmuştu. Shakespeare'in VIII. Henry'yi olumsuz olarak çizmemesi, Elizabeth'in geçmişinin yüceltilmesi demekti. Kaldı ki oyunun sonunda Kral I. James de açıkça övülüyordu.

Shakespeare, VIII. Henry'nin olumsuz yanlarından bahsetmemek için VIII. Henry döneminde geçen olayların hepsini ele almaz; tarihten istediği parçayı seçer, oyunu Elizabeth'in vaftiz töreniyle bitirir. VIII. Henry'nin, ne Anne Boleyn'i ne evlendiği kadınlardan biri olan Catherine Howard'ı, ne Thomas More'u, ne de binlerce insanı öldürdüğünden bahseder. Ayrıca VIII. Henry'nin ilk karısı Catherine'den, Anne Boleyn'e göz koyduğu için boşandığının üzerini örter, boşanma nedenini suni gerekçelere dayandırır.

VIII. Henry oyununu dikkatli gözle, tarihi bilerek okuyan insanın oyunda övgü havası sezmesi kaçınılmazdır. Shakespeare'in, tarihi bu biçimde ele alması, onun iktidarı yürütenlerle uyumlu davrandığını gösterir.

* * *

VIII. Henry'nin başlangıcında Kardinal Wolsey, Kral VIII. Henry'nin en çok güvendiği adam olarak karşımıza çıkar. Ancak Kral'ın yakınlarındaki diğer insanlar (Kraliçe Katherine, Buckingham vb.) Kardinal Wolsey'i sevmemektedir, onu ikiyüzlü bir adam olarak görmektedir.

Dük Buckingham, Kardinal Wolsey'in yaptığı olumsuz işleri Kral'a açıklamayı düşünmektedir. Buckingham'ın dostu Norfolk, onu aceleciliğinden dolayı uyarır ve der ki:

"Dik bir tepeye tırmanırken, başlangıçta acele etmeye gelmez. Hiddet azgın bir ata benzer, haline bırakılırsa, kendi ateşiyle yıpranır. Bütün İngiltere'de, bana sizden iyi nasihat verecek kimse yoktur. O halde bir dostumuza yapacağınız şeyi kendinize yapınız.

(…)
Söz dinleyiniz; düşmanınız için yaktığınız ateşte kendiniz yanmayınız; süratte şiddet gösterirsek, hedefimizi aşar, yakalamak istediğimiz şeyi yakalamadan geçer gideriz."[268]

Ne çare ki Wolsey, Buckingham'dan önce davranır, Kral'a ihanet suçlamasıyla onu tutuklatır. Kral VIII. Henry komployu açığa çıkardığı için Wolsey'e teşekkür eder. Kraliçe'nin, Buckingham'ın affedilmesi için uğraşısı boşa gider. Buckingham ölüme mahkûm edilir. Buckingham ölmeden önce, kendisini görmeye gelen halka şöyle seslenir:

"Ey, bana acımak için zahmet edip buraya kadar gelen ahali, söyleyeceklerimi dinleyin, sonra evlerinize dönün ve beni unutun. Bugün bir hain olarak hüküm giydim, ve o isim altında ölmeye mecburum. Fakat eğer Kralıma sadakatsizlik ettimse, Allah şahidim olsun, ve balta boynuma inerken vicdanım beni yerin dibine geçirsin! Beni ölüme mahkûm ettiği için kanuna düşman olmadım; o, vaziyete göre adaleti yerine getirmiştir. Fakat buna sebep olanların biraz daha dindar olmalarını isterdim; ne olurlarsa olsunlar, onları candan affediyorum."[269]

Bu konuşma, haksız olarak öldürülecek bir adamın gerçekliğini yansıtmaz. Buna karşılık Buckingham'ın kendisini ölüme götürmeye gelen Sir Vaux'a söylediği şu sözler anlamlıdır, günlük yaşamda karşılığı vardır:

"**Bütün kalbinizle dostluk ettiğiniz insanlar, talihinizde en küçük bir terslik gördüler mi, sizden derhal uzaklaşırlar, ve ancak sizi mahvedebilecekleri bir yerde karşınıza çıkarlar.**"[270]

* * *

Kral VIII. Henry, Kardinal Wolsey'in düzenlediği eğlence toplantısına kılık değiştirerek gider ve orada Anne Bullen'le tanışır, dans eder, ona âşık olur. (Anne Bullen tarihsel kişilik olarak Anne Boleyn'dir.)

VIII. Henry, Anne Bullen ile evlenmek istemektedir. Bu nedenle Kraliçe Catherine'den boşanmaya karar vermiştir. Ancak bu kararın nedeninin Anne Bullen'e duyduğu ilgi olduğunu gizlemeye çalışır, dürüst davranmaz. Sözüm ona, ölen kardeşinin eski karısı olan Catherine ile evlenmiş olması VIII. Henry'nin kendi vicdanını rahatsız etmektedir. (Oysaki bu evlilik başlayalı yaklaşık 20 yıl olmuştur. Bu kadar uzun zaman geçtikten sonra VIII.Henry'nin vicdanen rahatsızlık duyması inandırıcı sebep olamaz.) Aslında Suffolk Dükü'nün dediği gibi, Kral'ın vicdanına başka bir kadın fazlaca sokulmuştur, bu kadın Anne Bullen'dir.

Kral'ın vicdanının rahatlatması için Catherine'den boşanmasını öneren Kardinal Wolsey'dir. Norfolk Dükü, VIII. Henry'yi kandıran adam olarak Wolsey'i görmektedir. Bu nedenle Norfolk Dükü, Wolsey hakkında şöyle konuşur:

"Şimdi de Kralın içine girmiş, oraya tehlike, şüphe, vicdan azabı, korku ve ümitsizlik tohumları ekmekle meşgul. Kral'ı bunlardan kurtarmak için de boşanma tavsiye ediyor. Hem de kimden? Bir melek muhabbetiyle kendisini seven kadından, yirmi senedir boynunda asılı gezdirdiği halde, parlaklığından bir şey kaybetmemiş olan o değerli mücevherden…"[271]

---

[268] W.Shakespeare, *Kral VIII. Henry*, Çeviri: Belkıs Boyar, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s.13
[269] A.g.e., s.39
[270] A.g.e., s.41
[271] A.g.e., s.44-45

Wolsey'in, Kraliçe Catherine'i sevmediğinden dolayı Kral'ın boşanmasını desteklemesi mantıklı gözükür. Fakat bu kararı veren VIII. Henry'nin amacı Anne Bullen'le evlenmektir. İşte Wolsey bunu kabul edemez; çünkü Wolsey Katoliktir, Anne Bullen ise Protestan. Wolsey, Kral'ın boşanmasını destekler; ancak Anne Bullen ile değil, başka bir kadınla (Fransa Kralı'nın kız kardeşiyle) evlenmesi için…

Oyundaki hava Kraliçe'den boşanmak isteyen VIII. Henry'yi çok üzgün, kederli bir adam gibi gösterir. VIII. Henry, boşanacağı kadının haklarını savunmak için ülkenin en büyük hukukçularına görev verilmesini ister. Kral VIII. Henry kendisinin kurdurduğu yüksek mahkemede boşanma nedenini anlatırken karşımıza iyi yürekli, adaletli bir kral olarak çıkar. VIII. Henry'nin uydurduğu gerekçeler şunlardır: Catherine ile evliliğinin meşru olmadığını düşünmeye başlamıştır. Ayrıca Catherine'den bir kız çocuğu olmuştur, ama erkek çocuklar ya doğmadan, ya da doğar doğmaz ölmüşlerdir; bu, Tanrı'nın Kral'a verdiği cezadır. İngiltere'nin vârissiz kalmaması için boşanmak zorundadır. İngiltere'nin geleceğinin belirsiz olduğunu düşünmek Kral'ın vicdanını rahatsız etmektedir. Kral burada Anne Bullen ile olan ilişkisinden hiç bahsetmez. Shakespeare, VIII. Henry'yi desteklemek amacıyla onu şöyle konuşturur:

"Allahım, gücü kuvveti yerinde bir erkek için bu kadar sevimli bir hayat arkadaşını terk etmek ne acı, değil mi? Fakat ah, şu vicdan, o ne hassas bir uzuvdur! Maalesef Kraliçeden ayrılmaya mecburum.
(…)
Çünkü bu hareketime sebep, faziletli Kraliçeye karşı muhabbetimin azalmış olması değil, evvelce beyan ettiğim gibi, vicdanımı rahatsız eden acı ve dikenli meselelerdir; beni bu şüphe ve tereddüt zehrinden kurtarın, izdivacımızın meşru olduğunu ispat edin, krallık şeref ve vakarıma yemin ederim, dünyanın en eşsiz bir güzeline tercih ederek, kraliçemiz Katharine'le ömrümüzün sonuna kadar yaşamaya razıyız."[272]

Tabii ki bu sözlerin tarihsel gerçekle pek ilgisi yoktur. Asıl gerçek neden Anne Bullen'dir. VIII. Henry'nin saklamak istediği şey budur.

* * *

Anne Bullen karşımıza iyilik meleği olarak çıkar. Rakibi Kraliçe hakkında olumsuz tek söz etmez. Hatta kraliçe olmak istemediğini, şimdiki Kraliçe Catherine'e acıdığını, onun düştüğü durumun felaket olduğunu belirtir. Ama Kral VIII. Henry'nin gönderdiği "Pembroke Markizi unvanını" ve unvanın senelik karşılığı olan parayı kabul eder. Shakespeare, Anne Bullen'i samimi, candan, içten, iyi kalpli insan olarak göstermeye çalışır. Kral'ın adamı Chamberlain'i kendi kendine Anne Bullen hakkında şöyle konuşturur:

"**Kim bilir, belki de bir gün bu kadından bütün ülkeyi aydınlatacak bir cevher doğacaktır.**"[273]

Suffolk Dükü de buna benzer şeyler söyler:

"**Bu kadından memlekete edebiyen hatırlanacak bir saadet, bir nimet doğacak!**"[274]

[272] A.g.e., s.50,64
[273] A.g.e., s.54
[274] A.g.e., s.77

Burada söz konusu olan pırlanta, cevher, Anne Bullen'in doğuracağı ve ileride kraliçe olacak olan I. Elizabeth'tir. (Böylece Shakespeare, I. Elizabeth'e birinci övgüsünü göndermiş olur.)

* * *

VIII. Henry'de çizilen karakterlerin gerçekliğinden hep kuşkuya düşeriz. Sadece Kraliçe Catherine'i bu genellemeden ayrı tutmak gerekir; yaşayan, duyguları olan tek karakter odur. Kraliçe Catherine boşanma sorununun görüşüleceği yüksek mahkemeye gider. Mahkeme salonunun içini dolaşarak Kral Henry'nin yanına gelir. Kral'ın ayaklarının dibine diz çökerek söze başlar:

"Hangi hareketimle sizi kırdım ki, benden yüz çevirdiniz ve ayrılmak teşebbüsüne giriştiniz? Her zaman için sadık ve mütevazı bir eşiniz olduğuma ulu Tanrım şahittir. Daima arzularınızı memnuniyetle yerine getirdim, daima hiddetinizi tahrik etmekten çekindim; gözlerimi bir an yüzünüzden ayırmadım, orada gördüğüm temayüle göre, neşenizle neşelendim, kederinizle kederlendim; hiçbir arzunuza karşı durdum mu? Sizin istediğiniz, her an benim de istediğim olmadı mı? Hatta düşmanım olduğunu bildiğim halde, hangi dostunuzu sevmeye çalışmadım?"[275]

Catherine'in, Anne Bullen meselesini bilmemesine imkân yoktur; ama buna rağmen oyunun hiçbir yerinde Kral'ın yeni karısı olacak Anne Bullen ile ilgili olumsuz konuşmaz. VIII. Henry'nin söyleyecek sözü vardır, fakat Catherine'in mahkeme salonunu terk etmesini beklemektedir. Kraliçe boşanma davasını kışkırtan insan olarak Kardinal Wolsey'i suçlar, mahkemeyi kabul etmediğini, boşanma davasını Papa'ya havale ettiğini söyler. Catherine mahkemeden ayrıldıktan sonra VIII. Henry onun ardından övgüyle konuşur; fakat bu övgü inandırıcılıktan yoksundur.

"Güle güle, Katharine; bu dünyada bir kimse çıkar da, benim bundan daha iyi bir karım var, derse, sakın inanmayın, çünkü yalan söylüyordur…
(…)
O doğuştan asildir, ve bana karşı da daima bu hakiki asaletine layık bir şekilde hareket etmiştir."[276]

* * *

Kardinal Wolsey, Kral VIII. Henry'nin boşanma davasının bitiminde Anne Bullen'le evleneceğini anlamıştır. Bu nedenle Papa'ya gizli bir mektup yazarak boşanma kararını geciktirmesini ister. VIII. Henry'ye ise onun davasını destekler gibi konuşur. Wolsey'in, Anne Bullen hakkındaki gerçek düşüncesi şudur:

"Yok bu mumun ışığı bulanık, fitilini kesmek bana düşüyor, şu halde kökünden keserim, söner gider. Bu mevkiye layık, faziletli bir kız olduğunu biliyorum; iyi ama, kuş beyinli, yalnız hisleriyle hareket eden bir Protestan (Lutherci) olduğunu da biliyorum; idaresi zaten güç olan Kralımızın gönlüne böyle bir mahlukun girmesi davamıza muhaliftir…"[277]

Görüldüğü üzere Wolsey dinsel mezhep ayrılığı nedeniyle Anne Bullen'e karşıdır. Kral'ın hiddetini üzerine çekmemek için gerçek düşüncesini gizlemekte, Kral'ı oyalamaktadır. VIII.

[275] A.g.e., s.57-58
[276] A.g.e., s.61,62
[277] A.g.e., s.79

Henry tesadüf eseri Wolsey'in Papa'ya gönderdiği mektubu ve Wolsey'in kendi şahsı adına biriktirdiği servetin listesini ele geçirir. Wolsey'in çift taraflı oynadığı açığa çıkmıştır. Kraliçe Catherine'in söylediği gibi: "**Her cüppe insanı rahip yapmaz.**"

VIII. Henry, Wolsey'e, "Sadakatın mükâfatı kendi şerefidir, tıpkı sadakatsizliğin cezası şerefsizlik olduğu gibi" diyerek, onun ölüm fermanını imzalar. Wolsey de ölüme giderken Hıristiyanca pişmanlık göstererek şöyle konuşur:

"İşte beşerin hali budur: Bir gün gönlünde ümidin körpe yaprakları filizlenir, ertesi gün çiçek açar, ve üzerine yağdırılan şerefler altında kızarır renklenir; fakat üçüncü gün öldürücü bir donak olur, refah içinde yüzen bu adam büyüklüğünün kemalini düşünürken, ayaz o ümit ağacının kökünü kemirir, ve nihayet benim bugünkü sukutum gibi, onu yıkar devirir."[278]

* * *

VIII. Henry, Anne Bullen'le evlenir; artık Kraliçe Catherine'in boşanmayı kabul etmesine ihtiyacı yoktur. Sıra yeni Kraliçe olan Anne Bullen'in övülmesine gelmiştir. İki saray adamı kendi aralarında konuşurken bu övgüyü yaparlar. Birinci saraylı, Kraliçe Anne Bullen'e bakarak der ki:

"Aman Allahım, ben ömrümde bu kadar sevimli bir çehre görmedim; vallahi, tıpkı bir melek; Kralımız bu leydiyi kolları arasına aldığı zaman, bütün Hindistan'ın servetine, hatta daha fazlasına sahip olacak demektir. **Doğrusu şu vicdan azabı meselesini mazur göreceğim geliyor.**"[279]

Bu arada eski Kraliçe Catherine hastadır, üzgündür. "İyi yürekli VIII. Henry" ona elçi göndererek Catherine'in hastalığına üzüldüğünü bildirir. Ama kendisi ziyarete gitmez. Catherine Kral'ın elçisine der ki:

"Bu teselli çok geç kalmıştır, aziz Lord, bu tıpkı idamdan sonra gelen affa benziyor; vaktinde sunulacak küçük bir ilaç belki bana bir şifa verebilirdi, fakat artık bu dünyadan, duadan başka teselli beklemek benden geçti."[280]

* * *

VIII. Henry yeni Kraliçe'den (Anne Bullen'den) bir çocuk beklemektedir. Nihayet Elizabeth isimli kız çocuğu doğar. Kral sevinç içindedir. Elizabeth'in vaftiz töreni yapılacaktır. Devletin önemli kişileri orada toplanmıştır. Başpiskopos Crammer ilerde kraliçe olacak Elizabeth'i övmekle işe başlar. Shakespeare onu öyle konuşturur ki, gelecekteki Elizabeth dönemi kusursuz cennet olarak gösterilmiş olur. Crammer der ki:

"Sakın kimse sözlerimi dalkavukluk sanmasın; çünkü hakikat olduğunu ileride öğreneceklerdir. Bu asil çocuk -Allahın lütuf ve keremi üzerinde daim olsun- henüz beşiğinde olduğu halde, memleket için, gelecekte olgunlaşacak olan bin bir nimet vaat ediyor: Belki bugün hayatta olanlardan pek azı bu mazhariyeti (erişilen iyiliği) göreceklerdir, fakat o, gerek kendi gününde yaşayan, gerek kendinden sonra gelecek bütün prenseslere örnek olacaktır.
(…)

[278] A.g.e., s.90
[279] A.g.e., s.99
[280] A.g.e., s.108

O, sevilen ve korkulan bir prenses olacaktır: Kendi milleti onu takdis edecek (kutsayacak), düşmanları, başlarına tokmak yemiş başaklar gibi, karşısında titreyip, yeisle (karamsarlıkla) boyunlarını bükeceklerdir. Her yere iyilik tohumu ekecek, onun gününde herkes kendi diktiği asmasının altında yemeğini emniyet içinde yiyecek, komşularına şen sulh ve sükûn şarkıları söyleyecek…"[281]

Shakespeare, Elizabeth övgüsüyle yetinemez. Oyunun oynandığı sırada, Kraliçe Elizabeth'in ölümünden sonra tacı eline alan Kral I. James iktidarda oturmaktadır. Onu da övmek gerekir. Shakespeare, Başpiskopos Crammer'i şöyle konuşturmaya devam eder:

"Bu sulh ve refah devri onunla sönüp gitmeyecek. Tıpkı anka kuşunun öldükten sonra, küllerinde kendi kadar hayrete şayan bir vâris yaratıldığı gibi, bu prenses de, bu karanlık dünyadan nur âlemine çağırıldığı zaman, bütün bu nimetleri, kendi şerefinin mukaddes küllerinden bir yıldız gibi yükselecek bir kimseye bırakacaktır. Bu kimse de şöhrette onun kadar büyük olacak ve böylece namı ebedileşecek. Allahın seçtiği bu çocuğa bahşettiği sulh, bolluk, sevgi, doğruluk ve dehşet o zaman vârisine geçecek ve bir asma gibi benliğini saracak. Güneşin aydınlattığı her ülkede onun şerefi ve isminin büyüklüğü hükümran olacak ve orada yeni bir millet yaratacak."[282]

Shakespeare'in bir ideolojik görüşünün, dünyaya bakışının olmadığını düşünenler, yukarıdaki satırları dikkatle okumalıdır. Önyargısız insan, Kraliçe Elizabeth'in ve Kral I. James'in kurduğu toplumsal iktidarların savunulmasında, dalkavukluktan, övgüden öte ideolojik şeyler de bulabilir.

[281] A.g.e., s.134,135
[282] A.g.e., s.135

SONUÇ

Shakespeare, ortaçağdan kopup gelen Rönesans döneminin yazarıdır; fakat onun dünya görüşünde ortaçağın genel bakışının izlerini bulmak mümkündür. Ortaçağda yaşayan insanın genel dünya görüşünde ağırlık merkezi ölümden sonra var sanılan "öteki" dünyadır. Bu dünya, "öteki dünyaya" hazırlanma yeridir. İnsanların kaderi Tanrı tarafından çizilmiştir; insan ne yaparsa yapsın kaderden kaçamaz, kaderin (Tanrı'nın) dediği olur. İnsanın yazgısını Tanrı'nın yıldızları belirler. Yine ortaçağ insanının ortalama bakış açısına göre, Tanrı'nın dünyadaki temsilcisi kraldır, kralın kurduğu düzen Tanrı'nın onayladığı, kabul ettiği düzendir. Toplumsal düzeni yıkmak isteyen, krala başkaldıran, Tanrı'ya başkaldırmış demektir. Düzensizlik, en kötü sosyal sistemden daha kötüdür. Kral ne kadar kötü olursa olsun, onun (yani Tanrı'nın) kurduğu toplumsal sistem korunmalıdır.

İşte, Shakespeare'in dünyaya bakışında bu görüşlerin yansımalarını bulmak mümkündür. Shakespeare, "Troilos ve Kressida" adlı oyununda kendi dünya görüşünü hissettirir. Oyunun karakterlerinden Odysseus (Ulysses) bu görüşü açıklar: Dünya, Tanrı'nın yarattığı belirli sisteme göre dizilmiş bir bütündür; her varlık bu bütün içinde, aşağıdan yukarıya doğru yükselen "Varlık Zinciri"nin bir parçasıdır. Zincirin başında Tanrı, sonra kral, daha sonra da zenginliklerine ve fakirliklerine göre dizilmiş kullar vardır. Hiçbir kimse kendi yerini değiştirmeye çalışmamalı, düzeni bozmamalıdır. Mîna Urgan, "Varlık Zinciri" teorisini değerlendirirken şöyle yazıyor: "Elizabeth çağında yaşayanlara ortaçağdan miras kalmıştı bu dünya görüşü. Böylece derebeylik geleneklerine bağlı bu görüşü benimseyen Shakespeare'in, bugünkü anlamda bir demokrat olması elbette beklenemez."[283]

Shakespeare bir halk düşmanı değildi; ama yaşadığı topluma saygı gösteriyordu, toplumsal sistemi yönetenlerin yanında duruyordu. Shakespeare uzmanları da kabul ediyorlar ki, Shakespeare kralcıydı. Jan Kott'un yazdığı gibi: "Shakespeare için bu Büyük Mekanizma, kralın Tanrı tarafından tayin edildiği bir tarih düzenidir. (…) Krallık gücü Tanrı'dan gelir, yeryüzündeki bütün güç, kralın uyguladığı gücün yansımasıdır."[284] "Hamlet" tragedyasında da bu düşünceyi yakalamak mümkündür. Rosencrantz krallık makamı için der ki:

"Ama çoğunluğun yaşamı
Bir kişinin sağlığına bağlıysa eğer,
Her şeyden önce onun canı korunmalıdır.
Kraliyetin varlığı sona ererse,
Yalnız bir kişi olmaz ölecek;
Çevresinde ne varsa, girdap gibi,
İçine çeker bu ölüm.
O, ulu bir dağın doruğuna dikili,
Çubuklarına on binlerce küçük varlık bağlı,
Muazzam bir çarka benzer.
O çark düşecek olursa,
Ona bağlı en küçük, en önemsiz nesne de,
Bu gümbürtülü düşüş sonucu yok olacaktır;
Kral iç çekti mi, halk inler."[285]

[283] Mîna Urgan, *Shakespeare ve Hamlet*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984, s.162
[284] Jan Kott, *Çağdaşımız Shakespeare*, MitosBOYUT Yayınları, 1999, s.39
[285] W.Shakespeare, *Hamlet*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002, s.138-139

Görüldüğü üzere: Kralın canı halkın ölümüyle, kraliyetin varlığının sürmesi toplumsal sistemin kalıcılığıyla, kralın ufak acısı halkın büyük acısıyla eşitleniyor. Kralsız bir halk düşünülemiyor; halk ve kral bir bütünün ayrılmaz iki parçası olarak görülüyor.

Shakespeare kralcıydı, fakat "kötü krallardan" yana değildi. O, "iyi kralın", "iyi adamın" savunucusuydu. Shakespeare, krallığın kurumlarını eleştirmemeye özel özen gösteriyordu. Yazdığı oyunlarda krallığın dokunulmaz yerini onaylıyordu, halkın otoriteye uymasını istiyordu. Shakespeare başkaldırıya, kargaşaya karşıydı. Statükonun (süregelen durumun) korunmasından, istikrardan yanaydı. Park Honan'ın dediği gibi Shakespeare'in, "*Yanlışlıklar Komedyası*'ndan *Venedik Taciri*'ne ve *Yok Yere Yaygara*'ya kadar, siyasal kurumlarla ilgili ihtiyatlı, ölçülü, ama temelde eleştirmeyen görüşleriyle, oldukça çekingen olduğu söylenebilir."[286]

Shakespeare'in oyunlarının birçoğunda, varolan toplumsal sistemin korunmasıyla, istikrara itibar edilmesiyle karşılaşırız. Toplumda yaşanan çelişkiler ortaya konulur; haksızlıklar, adaletsizlikler, dengeyi bozan şeyler eleştirilir; ancak toplumsal sistemden radikal kopuşa yanaşılmaz. Shakespeare politik bakımdan iyi niyetli bir reformcudur; toprağı kaymış feodal değerlerle, toprağa basmaya başlayan kapitalist değerleri uzlaştırmaya, onları sentez etmeye uğraşır. Bu nokta Shakespeare'in saf tarafını oluşturur. "Ne var ki Shakespeare'in parlak cinaslarının, mecazlarının ve bilmecemsi konuşmalarının sorgulamakla tehdit ettiği şey tam da budur. Toplumsal istikrara duyduğu inanç, tam da bu istikrarın eklemlendiği dilin kendisi tarafından tehlikeye atılır."[287]

* * *

Shakespeare'in yaşadığı çağda ve daha öncesinde, eşitsizlikçi topluma karşı yönelmiş "toplumsal eşitlik isteyen düşünce"nin hiçbir yerde ortaya çıkmadığı sanılabilir. Ama düşünce tarihi açısından bu doğru değildir. Daha 1381'de İngiltere'deki Wat Tyler ayaklanmasının vaizi John Ball öldürüldüğü zaman, onun "toplumsal eşitliği" savunan görüşleri biliniyordu. Thomas Münzer (1490-1525) toplumda eşitlik istediği için prenslerin önünde işkence edilip başı kesilirken henüz yirmi sekiz yaşındaydı. 1478-1535 yılları arasında yaşamış İngiliz Thomas More'un 1516 yılında yayınlanan "Utopia" kitabı özel mülkiyete karşı eşitlikçi düşünceleri savunuyordu. O diyordu ki:

"Mülk sahipliğini ortadan kaldırmak, memleketin zenginliğini eşitçe, doğrulukla dağıtabilmenin ve insanlığı mutluluğa kavuşturmanın biricik yoludur. Mülkiyet hakkı toplumsal yapının temeli oldukça, en kalabalık ve en işe yarar sınıf; yoksulluk, açlık, umutsuzluk içinde yaşayacaktır."[288]

İlginç olan şey Shakespeare'in, Thomas More'dan -onun görüşlerinden, VIII. Henry tarafından idam ettirilmesinden söz etmeksizin- *VIII. Henry* adlı oyunda bahsetmesidir. Yine hemen hemen Shakespeare ile aynı tarihlerde yaşamış olan "eşitlikçi ilkeler" yanlısı İtalyan düşünür Campanella'nın (1569-1639) yirmi yedi yıl hapis yattığını biliyoruz. Demek ki "eşitlikçi düşünce" anlayışı Shakespeare'in çağında bilinmeyen bir şey değildi; sorun, siyasal tercih sorunuydu; "kim kime" sorusuna doğru yanıt vermekti.

---

[286] Park Honan, *Shakespeare: Bir Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s.376
[287] Terry Eagleton, *William Shakespeare*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1998, s.1
[288] Thomas More, *Utopia*, Cem Yayınevi, 1997, s.57

* * *

Kraliçe Elizabeth İngilteresinde de din, halkın direnme gücünü kırmak için güçlü bir araçtı. Elizabeth döneminde kilise, kraliyetin kontrolü altındaydı, halkı denetleyen, krallığının otoritesini sağlamlaştıran güç merkeziydi. Kilise insanların duygularını kontrol eden, onlara inanacakları şeyi gösteren propaganda yeriydi. Christopher Hill o günkü durumu güzel ifade eder: "Kraliçe Elizabeth 'vaizlerini aynı perdeden konuşur hale getirdi' (…) bütün vaizlere resmi bir vaaz kitabı dağıttı. Bu kitap 'her bölge kilisesinde uygun bir şekilde okunacaktı' ve 'itaatsizliği ve kasıtlı isyanı' mahkûm eden altı kısımlık bir vaazla sona eriyordu. Piskopos ve papazlar şimdi olduklarından çok daha fazla, devletin yönetim makinesinin bir parçası, devlet memurları durumundaydılar; bu gerçeği ilk kabul edenler de kilise mensuplarıydı."[289]

Shakespeare, Kraliçe Elizabeth yanlısıydı, onun kurduğu sosyal düzeni savunuyordu. Hıristiyanlık dinini, Hıristiyanlığın kitabı İncil'i, oyunlarında uygun biçimde kullanıyordu. Shakespeare'in oyunlarını incelerken bunun örneklerini yeterli ölçüde gösterdik.

Shakespeare, Hıristiyanlığın toplumsal ilkelerine bağlı olduğundan dolayı, Tanrı'nın, insan düzenini zengin-fakir diye iki kesime ayırdığını kabul eder. Yine dinsel ilkelere dayanarak, zenginlerin yoksullara fazlalıklarını vermesini, böylece "herkesin ihtiyacı kadar edinmesini" diler. *Kral Lear* tragedyasında, zor duruma düşmüş olan Lear ve Gloucester bu görüşü savunur. Kral Lear'in şöyle dediğini hatırlayalım:

"Ey dünyanın yüce ve kudretli kişileri,
İşte size kayıtsız yüreklerinizi iyileştirmenin ilacı:
Bu zavallıların çektiklerini siz de çekin ki,
İhtiyacınızdan fazlasını onlara verip
Tanrıların şimdikinden daha âdil olduğunu gösterebilesiniz."[290]

Atinalı Timon oyununda insan düşmanı Timon bile aynı isteği gündeme getirir. Sonuçta Shakespeare, yoksulların ekonomik acılarının, dertlerinin, bu yöntemle çözülmesini arzular. Din, felsefi düzlemde idealist dünya görüşünün en büyük parçası olduğu için, Shakespeare'in idealist bir felsefeye sahip olduğunu söyleyebiliriz.

* * *

Dinsel görüşün önemli parçasını "kadercilik" oluşturur. Shakespeare'deki kadercilik ilginç bir yoruma sahiptir. Onun birçok karakteri kaderin kollarına, alınyazılarına sığınırken, bazı karakterleri kendi kaderlerine isyan ederek, onu kendisine sunulan koşullar içinde değiştirmeye çalışır. Kaderi kendi avuçları içine alan bu nadir karakterler, kişiliklerini bir bakıma alınyazısı haline getirirler. Bu iç çelişkinin nedeni, Shakespeare'in karakterlerinin burjuva birey olmaya doğru adım atmalarıdır; onların, düzenin sınırları içinde "özgürce" hareket etmeleri gerekmektedir.

Shakespeare'in karakterleri kadere isyan etseler de etmeseler de hepsi "kadere", "talihe", "alınyazısına" inanır. Örneğin Hamlet'in şu sözleri kaderciliğin güzel bir örneğidir:

[289] Christopher Hill, *1640 İngiliz Devrimi*, Kaynak Yayınları, 1983, s.19
[290] W.Shakespeare, *Kral Lear*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 1998, s.133

"Bir serçenin düşüşünde bile, kaderin özellikle saptadığı bir şeyler vardır. Eğer bu, şimdi olacaksa, geleceğe kalmaz, eğer geleceğe kalacaksa, şimdi olmaz; şimdi olmazsa, ileride gene de olur."[291]

V. Henry'de Nym adlı karakter der ki:

"Neyin olacağı varsa o olacaktır. (…) Kaderde ne varsa o olur."[292]

Yine Shakespeare'in "Ben" dediği sonelerinden 111. Sone'deki şu dizeler kadercidir:

"N'olur, hatırım için, şu Talihi azarla:
O Tanrıça, yaptığım kötü işlerden suçlu…"[293]

Burada eylemi belirleyen birey değil, 'kader'dir; o zamanki inanışa göre "Kader Tanrıçası"dır. Shakespeare'in son eserlerinden biri olan *Fırtına*'da, Gonzalo şöyle konuşur:

"Eğer bu adamın kaderinde asılmak yoksa, işimiz bitti demek. (…) **Tanrı'nın dediği olur**, ama bana kalsa kuru ölümle ölmek isterdim."[294]

Shakespeare'in bazı karakterleri "kadere" karşı eyleme geçseler de, bu karakterler Tanrı'nın izin verdiği ölçüde kaderlerini belirlerler. Belirleyici güç Tanrı'dır. Birey eyleminde "özgürdür", ama Tanrı'nın izin verdiği ölçüde! Sonuçta, Tanrı ne isterse o olur. Bu, Shakespeare'in değişmeyen idealist felsefi görüşüdür.

* * *

Shakespeare "evlilik kurumuna" saygılıdır, bütün oyunlarında "evlilik" kutsal bir kurum olarak anılır. Doğal olarak kadının savunulan konumu, erkekegemen toplumun anlayışına uygundur. Shakespeare'in kadın karakterleri, Tanrı tarafından zayıf-zaaflı olarak yaratıldıklarına inanırlar. Ayrıca onlar, kadının namusunu ve onurunu bekâretleriyle eşitlerler. Shakespeare'in karakterlerinin kadınlara nasıl baktığının örneklerini daha önce sunmuştuk. Ayrıca Tina Packer'in şu görüşünü eklemek ve katılmak gerekiyor: "Anlaşılan o ki, genç Shakespeare kadınlara fazla güvenmiyor, umut, korku ve arzularını onlara yansıtıyordu. Kadınlar ya korkutucu ya da mükemmel. Yani ya fahişe, ya bakire."[295]

Shakespeare'in karakteri aristokratlardır, kibar insanlardır. Aslında bunlar feodal kimliklerine rağmen, gelişen burjuva sisteme düşünsel, eylemsel düzeyde uymaya çalışırlar. "Herkesin herkese karşı savaşımının" ilk örnekleridir bu karakterler. Feodal toplumda sadece nesne olan karakterler, Shakespeare eliyle burjuva düşünce biçiminin, eyleminin öznesi olmaya doğru yol alır. Karakterlerin dış doğası feodaldır, ama iç doğaları burjuvadır. Shakespeare feodal gelenekten kopmadan karakterleri iç doğalarına uygun (gelişen kapitalizme uygun) hareket ettirir. Shakespeare'in kendi dönemine göre ileriyi görmesi, karakterlerini bu eğilime göre hareket ettirmesi Shakespeare'in üstünlüğüdür. Onun oyunlarının sonunda feodalizm ve yasallık kazanıyor olsa da, Shakespeare'in karakterleri eylemleriyle, yükselen burjuvazinin yeni değerlerini ortaya koyar.

---

[291] W.Shakespeare, *Shakespeare ve Hamlet*, Çeviri: Mîna Urgan, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984, s.517
[292] W.Shakespeare, *V. Henry*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBOYUT, 2002, s.32
[293] W.Shakespeare, *Tüm Soneler*, Çeviri: Talât Sait Halman, Cem Yayınevi, 2000, s.263
[294] W.Shakespeare, *Fırtına*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1998, s.16,18
[295] Tina Packer, *Shakespeare'in Yönetim ve Liderlik Sırları*, Alfa Yayınları, 2001, s.130

Shakespeare karakterlerini nesne olmaktan çıkarıp özne yapmayı becerirken, halkı nesne olarak bırakmıştır. Onun oyunlarında halk hiçbir zaman özne olamamış, egemenlerin oraya buraya çekiştirdikleri nesne olmuştur. Jan Kott'un yazdığı gibi: "Shakespeare için halk, yalnızca tarihin bir nesnesidir, aktörü değil. İğrenme, acıma ya da korku uyandırabilir, ama güçsüzdür. Onlar, gücü ellerinde tutanların alay konusudur."[296]

Shakespeare için halk, geçmişi bir anda unutan, edilgen, kralın değişmesini otomatik olarak kabul eden, güvenilmez bir kitledir. "Antonius ve Kleopatra" adlı oyunda Octavius halkı betimlerken şöyle der:

"En eski çağlardan beri denenmiş bir şey bu:
Başa geçen geçtiği güne kadar istenir.
Varlığında sevilmeyi hak edip de hor görülen
Yokluğunda başlar sevilmeye.
Halk yığınları sulara kapılmış otlar gibi.
Akıntının keyfine uyup bir gider, bir gelirler,
Ve dağılırlar devrinim içinde."[297]

Shakespeare'in oyunlarında her şeyi yönetici kesim değiştirir, halk hiçbir iktidarı değiştirmez, kendine sunulan iktidarı gözü kapalı kabul eder. Augusto Boal bu gerçeğin altını şu sözlerle çiziyor: "Brutus'un ve Marcus Antonius'un halkı tahrik ettiği sahneyi hatırlayın. Bu halk biçimsiz ve başı eğik bir kitledir. Richard ve Macbeth suçlarını işlediğinde ya da Lear krallığını dağıttığında halk nerededir? Bunlar Shakespeare'i ilgilendirmeyen sorunlardır."[298]

Halkın tarih sahnesinde görünmeme durumu özellikle Shakespeare'in tarihi oyunlarında daha fazla belirgindir. Savaşan güçler sıradan halk, askerler değil; krallar, komutanlardır. Tarihsel olayların sonuçlarını asıl belirleyen ise yönetici insanların üzerinde olan felektir, Tanrı'dır; zafere ya da yenilgiye o karar verir. Örneğin *V. Henry* adlı oyunda, Kral V. Henry savaşı kazandıktan sonra şöyle der:

"Ulu Tanrı, senin güçlü kolun yanımızda idi. Bütün olanları kendimize değil senin büyük gücüne bağlamaktayız. (…) **Olanların asıl yaratanı Tanrı'dır. Zaferimiz tümüyle Tanrı'ya aittir.**"[299]

Bu nokta, Shakespeare'in inandığı tarihsel idealizmi gösterir. Shakespeare tarihe bakışta "tarihsel idealist"tir.

* * *

Shakespeare'in, "Tarihsel oyunları da tarihi gerçekler açısından parlak notlar alacak durumda değildir. (…) Tarihi romanlarda bulmak istediklerimizi, Shakespeare'in oyunlarında bulmaya kalkarsak, acemice yapılmış tarihsel hatalarla karşılaşırız."[300]

---

[296] Jan Kott, *Çağdaşımız Shakespeare*, MitosBOYUT Yayınları, 1999, s.162
[297] W.Shakespeare, *Antonius ve Kleopatra*, Çeviri: Sabahittin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1999, s.42
[298] Augusto Boal, *Ezilenlerin Tiyatrosu*, Etki Yayınları, 1996, s.74
[299] W.Shakespeare, *V. Henry*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBOYUT, 2002, s.122-123
[300] Adrian Brine-Michael York, *Shakespeare Oyunculuğu*, Kültür Yayınları, 2002, s.76

Shakespeare tarihsel oyunlarında tarihe her seferinde sadık kalmaz; tarihsel olayları, tarihsel kişilikleri kendi amacına uygun olarak değiştirir. Shakespeare çoğu kez tarihin ufak bir parçasını alır, onu büyük parçanın üzerine eklemler; ya da tarihin ufak parçasını alır, büyük parçasını atar.

Elizabeth dönemindeki tarihsel oyunların temel hedefi: Halka, krallara boyun eğmeyi öğretmek, iktidara isyan edenlerin başlarına gelen kötü olayları göstererek onları uslandırmaktır. Shakespeare'in tarihsel oyunlarında, düzensizliğe karşı düzeni savunan bir özlem vardır. Shakespeare, "Düzene inandığı için de tarihsel oyunlarında düzensizliğin kötü sonuçlarını ortaya koymayı amaç edinir aslında."[301]

Yine o dönemdeki tarihsel oyunların kaynakları, iktidarı elinde tutanların onayladığı resmi tarihi anlatır. Shakespeare'in İngiliz tarihi ile ilgili yararlandığı tarihçiler (Raphael Holinshed, Edward Hall) resmi tarihin sözcüleridir. Bu resmi tarihin en büyük ideolojik amacı ise İngiltere'nin çıkarının yüceltilmesidir. Shakespeare'in İngiliz tarihini içeren oyunlarında bunun örneklerini fazlasıyla bulmak mümkündür.

Şimdiye kadar anlattığımız şeyler Shakespeare'in bir dünya görüşünün olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kimilerinin sandığı gibi Shakespeare'in bir dünya görüşünün olduğunu kabul etmek -bu dünya görüşüne karşı olunsa bile- onun oyunlarının değerini, Shakespeare'in olağanüstü yeteneklerini ortadan kaldırmaz. Shakespeare'in, insanı çelişkili psikolojisiyle anlatan korkunç yeteneği önünde saygıyla eğilmek gerekir. Birçoğumuzda olmayan şey onda olduğu için!

[301] Mîna Urgan, *Shakespeare ve Hamlet*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984, s.162

KAYNAKÇA

Boal, Augusto, *Ezilenlerin Tiyatrosu*, Etki Yayınları, 1996

Bozkurt, Bülent, *Güneş Çarkında Gölgeler*, Dost Kitabevi, 2003

Brina, Adrian - York, Michael, *Shakespeare Oyunculuğu*, Çeviri: Ali H. Neyzi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2002

Brecht, Bertholt, *Sanat Üzerine Yazılar*, Cem Yayınevi, 1997

Çalışlar, Aziz, *Shakespeare Sözlüğü*, MitosBOYUT Yayınları, 1994

Carr, E.H., *Tarih Yazımında Nesnellik ve Yanlılık*, İmge Kitabevi, 1992, s.49

Clare, John D., *Romar-Riket*, Förlags AB Wiken, 1993

Eagleton, Terry, *William Shakespeare*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 1998

French, Marylin, *Manligt och Kvinnligt i Shakespeares Diktning*, (s.39-66, 133-142, 211-236), Askild & Kärnekull Förlag AB, 1982

Gramsci, Antonio, *Aydınlar ve Toplum*, Alan Yayıncılık, 1985, s.86

Greenblatt, Stephen, *Shakespeare ve Kültür Birikimi*, Dost Kitabevi, 2001

Hançerlioğlu, Orhan, *Düşünce Tarihi*, Remzi Kitabevi, 1998

Hill, Christopher, *1640 İngiliz Devrimi*, Kaynak Yayınları, 1983

Holland, N.H., *Psikanaliz ve Shakespeare*, Gendaş, 1999

Homeros, *İlyada*, Can Yayınları, 2002

Honan, Park, *Shakespeare: Bir Yaşam*, Yapı Kredi Yayınları, 2000

Illustrerad Världshistoria, Tredje Bandet (s.51-89), Fjärde Bandet (s.89-117), Baltiska Förlaget, 1926

Kott, Jan, *Çağdaşımız Shakespeare*, MitosBOYUT Yayınları, 1999

Lings, Martin, *Shakespeare'in Kutsal Sanatı*, Ayışığı Kitapları, 2001

Litteraturens Världshistoria, Renässansen (s.390-440), Norstedts Förlag AB, 1991

Marx, Karl, *1844 Elyazmaları*, Çeviri: Murat Belge, Birikim Yayınları, 2000

Marx, Karl, *Yazın ve Sanat Üzerine 1*, Çeviri: Öner Ünalan, Sol Yayınları, 1995

Marx, Karl - Engels, Friedrich, *Felsefe İncelemeleri*, Sol Yayınları, 1968

Marx, Karl, *Din Üzerine*, Sol Yayınları, 1995

More, Thomas, *Utopia*, Cem Yayınevi, 1997

Oflazoğlu, Turan, *Shakespeare*, Cem Yayınevi, 1999

Plutarkhos, M., *Marcus Antonius*, Çeviri: Dr. Mehmet Özaktürk, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992

Schück, Henrik, *Allmän Litteraturhistoria*, Del 3 (s.547-577), Svenska Akademien och Gidlunds Förlag, 1982

Shakespeare, William, *Coriolanus*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2000

Shakespeare, William, *Troilos ile Kressida*, Çeviri: S.Eyüboğlu/M.Urgan, Adam Yayınları, 1993

Shakespeare, William, *Atinalı Timon*, Çeviri: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1999

Shakespeare, William, *Kral John*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBoyut Yayınları, 2003

Shakespeare, William, *II. Richard*, Çeviri: M. Hamit Çalışkan, Yapı Kredi Yayınları, 1992

Shakespeare, William, *IV. Henry*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi

Shakespeare, William, *V. Henry*, Çeviri: Ali H. Neyzi, MitosBOYUT Yayınları, 2002

Shakespeare, William, *VI. Henry*, Çeviri: Hamit Çalışkan, İmge Kitabevi Yayınları, 1994

Shakespeare, William, *Kral III. Richard Faciası*, Çeviri: Berna Moran, Milli Eğitim Basımevi, 1947

Shakespeare, William, *Kral VIII. Henry*, Çeviri: Belkıs Boyar, Milli Eğitim Basımevi, 1947

Shakespeare, William, *Hamlet*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 2002

Shakespeare, William, *Kral Lear*, Çeviri: Özdemir Nutku, Remzi Kitabevi, 1998

Shakespeare, William, *Shakespeare ve Hamlet*, Çeviri: Mîna Urgan, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984

Shakespeare, William, *Tüm Soneler*, Çeviri: Talât Sait Halman, Cem Yayınevi, 2000

Shakespeare, William, *Fırtına*, Çeviri: Bülent Bozkurt, Remzi Kitabevi, 1998

Shakespeare, William, *Antonius ve Kleopatra*, Çeviri: Sabahittin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1999

Shakespeare, William, *Julius Caesar*, Çeviri: Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, 1999

Shakespeare, William, *Richard den Tredje*, Inledning: Schück, Henrik, Albert Bonniers Förlag, 1923

Shakespeare, William, *Julius Caesar*, Inledning: Collberg, Sven, Gleerup Bokförlag, 1974

Tanilli, Server*, Yüzyılların Gerçeği ve Mirası*, Cilt 1,2,3, Cem Yayınevi, 1993,1994,1995

Urgan, Mîna, *Shakespeare ve Hamlet*, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984

Whitney, J.O. - Packer, T., *Shakespeare'in Yönetim ve Liderlik Sırları*, Alfa Yayınları, 2001

Zern, Leif, *Älskaren och Mördaren*, (s.137-172), Bokförlaget ALBA, 1984

ARKA KAPAK

Tarih evrenseldir. Tekil olarak gözüken tarih aslında evrensel tarihin parçasıdır. Evrensel tarihe baktığımızda, birbirine benzeyen benzemeyen olayların renkli tablosu çıkar karşımıza. Güzelliğin, çirkinliğin, bireysel çıkarın, ortak çıkarın, erdemsizliğin, erdemliliğin iç içe geçtiği tabloda nereye bakacağımızı şaşırırız. Ama bu rengârenk tarih şölenine bilinçli bakan bir göz, şöleni parçalayan kırmızı çizgiyi hemen görür. Çizginin her noktası ”çıkar kavgasıyla” doludur. Farklı ”çıkarlar” kavga eder tarihte. Bugün yaşanan olayların gizli kökleri, geçmiş tarihin içindeki ”çıkarlar savaşına” bir yerde bağlanır. İşte Shakespeare bizi ”zaman makinesine” bindirerek geçmişte yaşanmış ”çıkarlar kavgasına” götürür; bencilliğin, özseverliğin, insani olanın, olmayanın çarpışmasını usançla seyrettirir.

Shakespeare’le tarihsel yolculuğa çıkmak hem zevklidir, hem öğreticidir. Zevklidir, çünkü günümüzde devam eden hayat tiyatrosunun geçmişte kalmış acılı, sevinçli, ağırbaşlı, komik tadını duyarız. Öğreticidir, çünkü eski Yunanistan’da, Roma’da, eski İngiltere’de, bugünün ”çıkar kavgasına” bağlanmış insanıyla yüz yüze geliriz; onların eylemlerinde kendimizi kırılmış bir aynada gibi seyrederiz.